

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ, ΚΛΑΙΡΗ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ, ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ, ΔΗΜ. Χ.
ΚΡΑΝΗΣ, Γ. ΠΟΥΓΟΥΝΙΑΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Σ. ΣΥΜΕΟΥ, Σ. ΑΧΙΛΛΕΩΣ, ΧΡ.
ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ, J. PREVERT, ΧΡ. ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΟΥ, ΘΑΝ.
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. Β. ΤΥΠΑΛΛΟΣ, Α. ΠΑΣΤΕΛΛΑΣ, Γ. ΠΕΤΟΥΣΗΣ,
Ε. ΖΕΛΛΙΟΥ ΜΑΣΤΟΡΟΚΩΣΤΑ, Α. ΧΑΤΖΗΘΩΜΑΣ, ΧΑΡ. ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΑΚΗΣ.

377

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900
Ταχ. Θυρ. 7355, 1644 Λευκωσία

Γιὰ τοὺς Συνδρομητὰς Ἑλλάδας:
Παρακαλῶ νὰ πληρῶνεται ἡ συνδρομὴ στὴν ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πίστωση Λογαριασμοῦ 080/51260530
στὸ ὄνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης
αἰτιολογία: Συνδρομὴ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος» ἔτος...
καὶ νὰ μᾶς στέλλεται ἡ ἀπόδειξη γιὰ τὰ βιβλία μας.

Ἐτήσια συνδρομὴ	Κ€4.00
Ἐτήσια συνδρομὴ διὰ βιβλιοθήκες, σχολεῖα, ὀργανισμοὺς	Κ€5.00
Ἐτήσια συνδρομὴ Ἑλλάδος	\$20 (δολλάρια)
Ἐτήσια συνδρομὴ ἔξωτερικοῦ	\$20 (δολλάρια)
Τιμὴ τεύχους	Κ€2.00

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Ἄνάτυπα πληρώνονται στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κώστας Μόντης: Ἀνέκδοτα ποιήματα	1
Κλαίρη Ἀγγελίδου: Δυὸ ποιήματα	5
Κώστας Σαρδελῆς: Το 1632 Κύπριος Ἡγούμενος Μοναστηριοῦ...	7
Δημ. Χ. Κράνης: Στὸ τέλος τοῦ διαδρόμου (διήγημα)	9
Γιάννης Πουγούνιας: Το νεκροταφεῖο τῆς Μπάνιας Λούκα (ποιήματα)	12
Κ. Χρυσάνθης: Δυὸ Ἐπιγράμματα	13
Σ. Συμεοῦ: Γ. Σεφέρης-Κ. Μόντης «Βίοι παράλληλοι» (Μελέτη)	14
Σάββας Ἀχιλλέως: Ὁ πεῦκος (διήγημα)	25
Χρήστος Κατσιγιάννης: Δυὸ ποιήματα	27
Κύπρος Χρυσάνθης: Ἐπίγραμμα	28
Jacques Prevert: Δυὸ ποιήματα (μετ. Χρ. Χατζηπαναγιῆ)	29
Βέρα Κορφιώτη: Κερύνεια (ποιήματα)	30
Θανάσης Παπαθανασόπουλος: Πέτρος Χάρης-Μια πολύπτυχη πνευματικὴ μορφὴ	31

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ - Ν.Β. Τυπάλδου: «Ἐνας Κύπριος ποιητῆρας τοῦ καιροῦ μας», Ἀνδρέας Παστελλᾶ: «Υπόμνημα» ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ - Γ. Πετούση: Κ. Χρυσάνθη «Ἀθλητικός Λόγος», Ἐ. Ζέλλιου Μαστροκώστα: Θ. Παπαθανασόπουλου «Διηγήσεις», Παντ. Πάσχου: «Λευκοπηγή», Κ. Χρυσάνθη: Ε.Ν. Μόσχου «Πέτρος Χάρης», Κίκας Ὀλυμπίου: «Μικρὲς Τομὲς σὲ Μεγάλα Θέματα», Ὀλυμπία Τολίκα: «Παγκόσμιο Λεξικὸ Μουσικῆς», Ἐ. Ζέλλιου Μαστροκώστα: Νόνα Κοκκαλίδου-Ναχμία «Οἱ καλῶρες καὶ ἄλλα τινά», Ἀνδρέας Χατζηθωμᾶ: Κ. Χρυσάνθης «Νέαρχος Κληρίδης», Κ. Χρυσάνθης: «Λόγος γιὰ τὸν Πέτρο Χάρη». - ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ - Ἐρωτικὸ: (Ποίηση κ. Χρυσάνθης, μουσικὴ Χαρ. Πραγματευντάκης) - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΔΕ'	ΓΕΝΑΡΗΣ - ΑΠΡΙΛΗΣ 1995	ΑΡ. 377
------------	------------------------	---------

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Προσφιλής μνήμη Γιώργου Φάνου
και Όμηρου Χαπίτη

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΜΑΓΑΖΙ

Με βασανίζει ή ιστορία
ἐκείνου τοῦ καινούργιου μαγαζιού
πού, δὲν ξέρω γιατί, δὲν τὸ παραδέχτηκα ἢ γειτονιά,
πού, δὲν ξέρω γιατί, δὲν τ' ἀφομοίωσε ἢ γειτονιά,
δὲν τὸ συμπεριέλαβε,
κ' ἔφθινε πιά μέρα με τὴ μέρα
κι' ὁ μαγαζάτορας πού ἦρθε με τόσες ἐλπίδες
καθόταν καὶ κύταζε περίλυπος,
καθόταν καὶ μᾶς κύταζε ὄλους περίλυπος.
"Ὡσπου μιὰ μέρα κι ἄλλη κι ἄλλη δὲν ἄνοιξε τὸ μαγαζί.

Ρωτούσα:

- "Ἄνοιξε;
- "Ὁχι
- Καὶ ξαναρωτούσα:
- Σήμερα;
- Οὔτε.
- Μήπως τὸ κλεισε;
- "Ἔτσι φαίνεται.

Ἄδιάφορα πού εἶπε ἐκεῖνο τὸ «ἔτσι φαίνεται» ἢ γειτονιά, περιέργως
ἀδιάφορα πού εἶπε ἐκεῖνο τὸ «ἔτσι φαίνεται» ἢ γειτονιά,

ἀσυνήθιστά της,
σὰν πεπωμένο.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ

Φανταστήκατε τί δεδομένα χρειάστηκαν,
φανταστήκατε τί στοιχεία μελετήθηκαν εξονυχιστικά
γιὰ νὰ ἐπιλεγῇ νὰ γεννήσῃ ἓνα Θεό;

ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ

Δὲν εἶναι συνεργάσιμη,
δὲν εἶναι, δυστυχῶς, καθόλου συνεργάσιμη,
νὰ μὴν τὴν πῶ ἀντιδραστική.

ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΜΑ

Γιὰ ἐσένα αὐτοὶ οἱ στίχοι μου,
χῶμα, ποὺ δὲν ξηνητεύεσαι,
χῶμα, ποὺ δὲν ἀπαρνεῖσαι,
χῶμα, ποὺ μένεις πάντα ἐκεῖ
στὴ γῆ ποὺ σ' ἔταξαν.

ΓΙΑ ΤΑ ΣΠΟΥΡΓΙΤΑΚΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΜΟΥ

Εἶχαν ἀπόλυτο δίκαιο ποὺ φοβήθηκαν κ' ἐμένα,
εἶχαν ἀπόλυτο δίκαιο ποὺ τρόμαξαν
κι' ἄς λέω, κι' ἄς γράφω.

ΣΤΙΓΜΕΣ

A.

Κι' ὁ Πενταδάχτυλος
καπετάνιος ποὺ ἀποβίβασε τὴν Κερύνεια
καὶ ξεμπάρκαρε μὲ τὸ δοιάκι του.

B.

Ἐγὼ σᾶς λέω πῶς κάτι γίνεται
ἀπόψε στὸν ἀποσπερίτη,
ἐγὼ σᾶς λέω πῶς πρέπει κάτι νᾶχουν ἀπόψε ἐκεῖ ἅπανα.

Γ.

Πώς γίνεται όλα τὰ συναφῆ Ὑπουργεῖα μας
νᾶν' «Ὑπουργεῖα Ἀμύνης»;
Ποῖός μᾶς ἐπιτίθεται,
ἐπιτέλους ποῖός μᾶς ἐπιτίθεται;

Δ.

Νᾶχε ἓνα κατήφορο ἢ καρδιά
νὰ κυλᾶ νὰ φεύγη τὸ μαράζι.
Νᾶχε μιὰ πορτούλα τὸ μυαλό
πού νὰ τὴν ἀνοίγουμε ν' ἀδιάζη.

Ε.

Αὐτὸ τὸ φαντασμένο τὸ φεγγάρι
πού πὼς δὲν ξέρομε νομίζει
ὅτι ἀπ' ἄλλοῦ τὸ φῶς του τῶχει πάρει!

ΠΡΟΣ ΤΗ ΓΑΤΟΥΛΑ ΜΑΣ ΣΟΥΖΑΝΝΑ

Γεράσαμε, καῦμενούλα μου,
γεράσαμε κ' οἱ δύο μας
μονάχα πού ἐγὼ τὸ ξέρω
ἐνῶ ἐσὺ δὲν τὸ ξέρεις καὶ κοιμᾶσαι ἥσυχη,
μονάχα πού ἐγὼ ξέρω τί θὰ ἐπακολουθήσει
ἐνῶ ἐσὺ δὲν ξέρεις καὶ κοιμᾶσαι ἥσυχη.

ΠΡΟΣ ΚΑΒΑΦΗ ΓΙΑ ΤΑ «ΤΕΙΧΗ» ΤΟΥ

Καὶ ποῦ νὰ γνώριζες τὰ τείχη τῶν ὀγδόντα
ὄχι πιά ἀνεπαισθήτως μὰ παρακολουθώντας αἰσθητὰ
τὸ μέρα μὲ τὴ μέρα κτίσιμό τους,
μὰ παρακολουθώντας αἰσθητὰ
τὸ λιθάρι μὲ λιθάρι κτίσιμό τους!

Ο «ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ»

Σ' ἐκεῖνο τὸ «Μέλαθρο Εὐγηρίας» μὲ τὸ ἠχερό ὄνομα
συναντοῦσες ὅλες τὶς συνέπειες τῶν γερατειῶν,
τὴν ἄνοια, τὴν παράλυση, τὴν τύφλωση, τὴν κώφωση.
Κ' ἦταν ἐκεῖ πού ἦταν κι' ὁ ἀγαθούλης μας,

ὁ «Ἀναγνώστης ὅπως τὸν εἶπαν.
 Δὲν καταλάβαινε τίποτα,
 δὲν θυμόταν τίποτα.
 Σὲ κύταξε μ' ἓνα παράξενο βλέμμα
 σὰν ἀπ' ἄλλους κόσμους
 καὶ σοῦ χαμογελοῦσε ἀθῶα σὰν παιδί
 μὲ τὸ χαμόγελο ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ τὸ πάρη ἢ κακὴ μοῖρα,
 μὲ τὸ χαμόγελο ποὺ ἦταν ἀπ' ἄλλοῦ δοσμένο
 Ὡστόσο εἶχε καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα ὁ «Ἀναγνώστης»:
 ἤξερε νὰ διαβάξη.
 Διάβαζε καὶ καθαρεύουσα καὶ δημοτικὴ
 ἔστω καὶ συλλαβιστὰ καὶ παράτονα,
 ἔστω κι' ἂν δὲν καταλάβαινε τί διάβαζε.
 Κ' εἶχε καὶ μιὰ περιέργη προθυμία νὰ διαβάξη
 σ' ὅσους δὲν ἔβλεπαν καλά
 ἢ δὲν ἤξεραν νὰ διαβάζουν.
 Τοὺς πλησίαζε καὶ τοὺς ρωτοῦσε παρακλητικὰ:
 – Νὰ σοῦ διαβάσω;
 Κ' ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ ὅταν ἡ ἀπάντηση ἦταν καταφατικὴ.
 Τραβοῦσε ἓνα κάθισμα
 κ' ἔπαιρνε μιὰ ἐφημερίδα ἢ ἓνα περιοδικὸ ἀπ' τὸ τραπεζάκι.
 Ὅταν τέλειωνε ρωτοῦσε:
 – Καλό;
 – Καλό.
 – Αὔριο πάλι;
 – Naί.
 Καὶ πῆγαινε παρακάτω:
 – Νὰ σοῦ διαβάσω;
 Τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι.
 Καὶ τὸν ἀγαποῦσε, βέβαια, κι' ὁ γέρο-Ἑλληνοαμερικάνος.
 Κ' ἦταν ἀπλῶς γιὰ ν' ἀστειέψη
 ποὺ τοῦδωσε μιὰ φορὰ μιὰ Ἑγγλέζικη ἐφημερίδα:
 – Διάβασέ μου λιγάκι.
 Κύταξε ὁ «Ἀναγνώστης» τὴν ἐφημερίδα ἀπ' ἐδῶ κι' ἀπ' ἐκεῖ,
 τὴν κύταξε ἴσια κι' ἀνάποδα (– Τί ἦταν αὐτά;)
 καὶ ξέσπασε σ' ἓνα δυνατὸ γέλιο (– Ἔλα τώρα! Τί εἶν' αὐτά;
 Ἀστειεύεσαι βέβαια!)
 Μαζί του γέλασε δυνατὰ κι' ὁ Ἑλληνοαμερικάνος.
 – Καλό, τοῦπε.
 – Αὔριο πάλι;
 – Naί.

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΜΑΝΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Περπάτησα
στο αρχαίο θέατρο της Σαλαμίνας
κι άκουσα την Εκάβη να θρηνεί
για τα παιδιά της
Γύρω χορός
οι μάνες Καρπασίτισσες
με τα κεφαλομάντηλα της θλίψης,
χορός απελπισίας
με προσδοκίες ανέλπιδες
Ο Μέγας Πόνος έσκυψε περίλυπος
και τα δικά του χέρια άντάμωσαν
τα ροζιασμένα χέρια τους
που 'σκαβαν το σκληρό χωράφι ολημερίς
Τώρα δεν έχουν πια χωράφια
για όργωμα,
μήτε κερήθρες κι αργαλειούς αγάπης
το μελανόχρουν της Εκάβης ένδυμα
ντύθηκαν
της Κύπρου οι πονεμένες μάνες
και σέρνουνε τα βήματα βαριά
στον Αποστόλου Βαρνάβα το προσκυνητάρι
Γαλήνεψε Θεέ,
τις ανεμόδαρτες ψυχές.
Στείλε ψιλή βροχή
ο κάμπος να ξανακαρπίσει
η Μεσαριά ν' αναστηθεί
ο Ήλιος να ροδίσει
τ' αλέτρι να χωθεί στη γη
στάρι, κριθάρι, λεβεντιά
στ' αλώνι της χαράς
νάρθουν οι νιοι
νάρθουν οι νιές
χορό να στήσουν
τα μάνταλα των εκκλησιών ν' ανοίξουν
της πίστης τα εξαπτέρυγα

να λιτανεύσουν τη χαρά τους
 Δώσε τους δύναμη
 της μνήμης τα όστρακα να γενούν κουπιά κρασί
 φεγγάρια και ήλιοι της Ανάστασης
 που καρτερούν
 και καρτερούν οι σκλάβοι.

ΤΙ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΝ.....

Αλήθεια,
 για ποιο κούρσεμα μιλάμε,
 το κούρσεμα της πόλης, της ψυχής;
 Πώς άντεξαν
 αυτοί που ζούσαν για το Φως
 και για την Αγάπη,
 αυτοί που τραγουδούσαν τη ζωή;
 Πώς άντεξαν το θάνατο, την ερημιά
 και το χαμό τόσων συντρόφων;
 Τι περιμένουν μεσ' τις θύελλες
 κρατώντας τις φωτογραφίες,
 περγαμηνές μισοφθαρμένες
 βυζαντινές εικόνες κι αναθήματα,
 λάδι, κρασί και δεντρολιβανο;
 Τι περιμένουν;
 Πώς αντέχουν;

ΚΛΑΙΡΗ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

TO 1632

ΚΥΠΡΙΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΣΤΕΛΝΕΙ ΓΡΑΜΜΑ
ΣΤΟΝ ΔΟΥΚΑ ΤΗΣ ΣΑΒΟΪΑΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΛΕΙ
ΝΑ ΛΕΥΤΕΡΩΣΕΙ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Μεταξὺ τῶν ἄλλων πού ἀναφέρει ὁ Κων. Σάθας στὸ ἔργο του «Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς 1453-1821» (1869 καὶ φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση 1962) γιὰ προσπάθειες ἀπελευθέρωσης τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς, παραθέτει καὶ ἓνα γράμμα τοῦ 1632 τοῦ ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς «Κοσινίτσης» (Εἰκοσιφοινίσης;) πού σήμερα ὑπάγεται στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Δράμας. Ὁ ἡγούμενος τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ μοναστηριοῦ τῆς Μακεδονίας μας ὀνομάζεται Θεόκλητος καὶ εἶναι Κύπριος, ἔχει «μπάρμπα», δηλ. θεῖο τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου, ζεῖ ὁ πατέρας του καὶ οἱ συγγενεῖς του καί, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ γράμμα ἔχει δεσμοὺς μὲ τὸ νησί του, διατηρεῖ δηλ. σχέσεις, γεγονὸς πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε, ὅτι τὸ γράμμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ σχέσεις αὐτές.

Τὸ ἀνακοινώνουμε τὸ γράμμα αὐτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους. Πρῶτα-πρῶτα γιὰ τὶς ἀπώτερες ἐπαφές Κύπρου-Μακεδονίας, γιὰ τὴν ὁποία Μακεδονία μιλάει στὸ γράμμα του καὶ γράφει μάλιστα, ὅτι τὸ μοναστήρι τοῦ βρίσκεται «κοντὰ εἰς τοῦ Φιλίππου τοῦ κυροῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ καστέλλιν» καὶ ἔχει 150 καλογῆρους.

Τὸ γράμμα τὸ στέλνει ὁ Θεόκλητος [ὁ Κύπριος] στὸν δούκα τῆς Σαβοΐας, ἐνῶ βρίσκεται γιὰ δουλειὰ τοῦ μοναστηριοῦ, στὸ Παρίσι, δηλ. ἐμμεταλλεύεται τὸ ταξίδι του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κων. Σάθας, προλογίζοντας τὴν ἐπιστολὴ (σελ. 192) γράφει, ὅτι «ὁ γάλλος Γραδνὼν συνόδευσε [τὴν ἐπιστολὴν] μεθ' ὑπομνήματος περὶ κασταστάσεως τῆς νήσου [Κύπρου], πρὸς κατάκτησιν τῆς ὁποίας ἀπητοῦντο εἴκοσι πέντε πλοῖα, εἴκοσι πέντε χιλιάδες στρατοῦ καὶ τ' ἀναγκαζοῦντα ὄπλα πρὸς ἐξόπλισιν δέκα χιλιάδων χωρικῶν Κυπρίων». Αὐτὰ καὶ παραθέτω τὸ γράμμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ ἀναγνώστης θὰ πληροφορηθεῖ περισσότερα. Κάποιες ἰδιοματικές λέξεις ἴσως γίνουν περισσότερο κατανοητὲς ἀπὸ τὸν Κύπριο ἀναγνώστη.

«Ἐκλαμπρότατε, ὑψηλότατε, πολυχρονεμένε ἀφέντη, φυλάξι κύριος ὁ θεὸς τὸ ἔνθεον ὕψος τῆς ὑψηλοτάτης σου αὐθεντίας.

» Ὑψηλότατε ἀφέντη, κάτεχε πῶς ἐγὼ ὁ ἀνάξιος δοῦλος τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας Θεόκλητος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας ὀνομαζομένης Κοζινίτζι εἰς τῆς Μακεδονίας τὸν τόπον, κοντὰ εἰς τοῦ Φιλίππου τοῦ κυροῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ καστέλλιν, καὶ ἔχω μέσα ἑκατὸν πενήντα καλογέρους, καὶ ἡ πατρίδα μου εἶνε ἀπὸ τὴν Κύπρον, καὶ κάμνω τὴν πρέπουσαν μετάνοιαν, καὶ προσκυνῶ τὸ ὑποπόδιον τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας. Ἀκόμη, πολυχρονεμένε ἀφέντη, ἐγὼ εὐρίσκομαι παρακαλεμένος πολλαῖς καὶ πολλαῖς φοραῖς ἀπὸ πολλοὺς συντοπίταις, καὶ παραγγελμένος ἀπὸ τὸ γένος μου, καὶ εἶνε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου πάριμπας μου, καὶ ζῆ καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ἄλλη πολλή μου γενεά, ὡς καθὼς φαίνονται καὶ κάμνουν τὴν πρέπουσαν μετάνοιαν καὶ προσκυνοῦν τὸ ὑποπόδιον τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας, ὡς ῥήγαν καὶ ἀφέντην τους, ὁποῦ ἦτον ὁ θρόνος σου πάντοτε εἰς τοῦ λόγου τους· τώρα παρακαλοῦν καὶ δέονται τὸν πολυεύσπλαχνον Χριστὸν διὰ

τήν υγείαν τῆς ἐκλαμπροτάτης σου ἀφεντίας. Εἰς τοὺς καιροὺς σου νὰ κάμης ἐνθύμησιν νὰ τοὺς ἐλεημονηθῆς καὶ νὰ τοὺς ἐβγάλλῃς ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ἄγαρηνῶν, καὶ θέλουν εἶστιν πάντοτε σκλάβοι σου, καὶ νὰ παρακαλοῦν ἡμέραν καὶ νύκτα τὸν θεὸν διὰ τὴν υγείαν σου· καὶ διὰ τοῦτον εἰς καλὴν βεβαίωσιν κάμνω ἐγὼ προμέσαν μὲ τὸ ἴδιόν μου χέριν, πῶς ὁπότεν (ἦ) ὑψηλότητά σου νὰ μοῦ ἀκούσης ὡς καθὼς ἐγὼ θέλω νὰ γουβερνάρῃς το, καὶ νὰ μὴν ἔχῃς τὴν Κύπρον εἰς τὸ χέριν σου τόσον εὐχολα ὡσάν νὰ ἐκράτουν ἓνα μῆλον εἰς τὸ χέριν μου καὶ νὰ σοῦ τῷ ἔδωκα, κάμνω τὸ κορμίν μου διὰ σιγουρτάν νὰ ἔχῃς ἐξουσίαν νὰ κάμῃς τὰ κομμάτια μου ὡσάν τ' αὐτιά μου, διότις ἔχω θάρρος εἰς τὸν Χριστὸν πῶς μὲ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ μὲ τὸ ῥιζικὸν τῆς πολυχρονημένης σου ἀφεντίας, ὁπότεν ἐγὼ νὰ πάγω καὶ νὰ ἀκούσουν τὸ ὄνομά μου πῶς νὰ ἔχω τὴν Κύπρον εἰς τὸ χέρι μου χωρὶς καμμίαν πείραξιν· καὶ ἔτσι δίδω τῆς πολυχρονημένης σου ἀφεντίας νὰ βεβαιωθῆς ἀκόμη, ἐπειδὴ καὶ νὰ ἦρα ἐδῶ εἰς τὴν Φράντζαν εἰς τὸ Παρίσι διὰ κάποιον σερβίτζιον τοῦ μοναστηρίου, ἐγνώρισα τὸν εὐγενέστατον τίμιον ἄρχοντα κύριον Γρανὸν διὰ φρόνιμον, προκομμένον, καὶ ἄξιον διὰ τέτοια πράγματα, καὶ πρακτικὸν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ἔκαμά του τὸ ῥαζουναμέντον καὶ πολλὰ τοῦ ἐκαλοφάνῃ, καὶ δὲν θέλει νὰ με ἀφήσῃ νὰ πάγω ποῦποτε, ὥστε νὰ ἰδοῦμεν ῥεσπόσταν ἀπὸ τὴν ὑψηλότητά σου, διότι λέγει μου καθημέρα πῶς εἶσαι ἀφέντης μου, καὶ με ἐξέταξεν πολλὰ καὶ με ἐβαλλεν καὶ ἔκαμα τὸ δεσέγγιον τῆς Κύπρου διὰ νὰ σοῦ τὸ στείλῃ. Μὰ δι' ἀγάπην Χριστοῦ ἃς ἦναι σεκρεταμένη ἐτοῦτη ἡ ὑπόθεσις ὅσον νὰ ἡμπορῆς, διὰ νὰ μὴν ξεφωτιστῇ τέτοιος λόγος καὶ χαλάσει τὴν γενεά μου καὶ τὸ μοναστήρι μου καὶ ἄλλους πολλοὺς Χριστιανούς, καὶ κάμνω σου τὴν φέδεν ἔμπροσθεν εἰς τὸν Χριστὸν πῶς νὰ ἦσαι σιγούρου εἰς ἐτοῦτα ὁποῦ σοῦ γράφω, καὶ ἂν ὀρίζῃς στείλῃ μου γράμμα νὰ πρεξενταριστῶ ἔμπροσθέν σου. Οὐχὶ ἔτερον καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ πρεσβεία τῆς Παναγίας μας νὰ ἦνε πάντα βοηθοὶ σου, καὶ νὰ σοῦ δίδῃ πάντα νίκην εἰς τοὺς ἐχθροὺς σου. Ἰουλίου 1632 (ἀπὸ) Χριστοῦ.

Ἔως ἀνάξιος δούλος προσκυνῶ καὶ γράφω,
†Θεόκλητος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος Κοσινιτζῆς»

ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ

ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΡΟΜΟΥ

Τα μάτια ολονών ήταν καρφωμένα απάνω του. Ήταν κάτι, που δεν το περίμεναν. Τον παρακολουθούσαν ξαφνιασμένοι. Προσπαθούσαν να συνειδητοποιήσουν την πραγματικότητα. Δεν ήταν ψυχολογικά προετομασμένοι για κάτι τέτοιο. Όταν κατάλαβαν περί τίνος πρόκειτο, το ενδιαφέρον τους γι' αυτόν έγινε μεγαλύτερο. Τον κοίταξαν με μεγαλύτερη προσοχή. Αισθανόντουσαν μάλιστα, ότι ασκούσε επάνω τους κάποια περιέργη έλξη. Κάποιοι ανεξήγητο μαγνητισμό.

Είχε σταθεί στη μέση του διαδρόμου, με τα γόνατα λίγο λυγισμένα και κολλημένα το ένα σφιχτά με το άλλο. Τα πέλματα του, για να ισορροπήσουν το βάρος του σώματός του, είχαν μια ασυνήθιστη κλίση μεταξύ τους.

Ήταν αδύνατος. Χλωμός. Είχε συμπαθητικό πρόσωπο. Ωραία γαλανά μάτια. Κατάξανθα μαλλιά. Ήταν φανερό, πως τον κατείχε ένα μεγάλο άγχος. Τα χέρια του, σε μια σχηματική παραμόρφωση, κατέληγαν σε δυο μεγάλες παλάμες με μακρουλά δάχτυλα, που ανοιγόκλειναν σπασμωδικά.

Στην παρουσία του η φαντασία του καθενός έδινε τις δικές της διαστάσεις. Το βλέμμα τους, ακολουθούσε την τροχιά των ματιών του και σε κάποια απόκρυφη σέψη, σε κάποιον υποχρεωτικό υπολογισμό, το συμπέρασμα τους ήταν κάθε άλλο παρά αισιόδοξο.

Ήταν κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικό.

Τον είδαν που πήρε μια βαθιά εισπνοή. Που ετοιμάστηκε να ξεκινήσει. Να κάνει το πρώτο βήμα.

Όταν σήκωσε το ένα πόδι, το σώμα του ταλαντεύτηκε. Παρά λίγο, να έχανε την ισορροπία του.

Μέσα στην κατάμεστη αίθουσα, ακούστηκαν μερικές φωνές ανησυχίας. Από τα καθίσματα που βρισκόντουσαν δεξιά και αριστερά στο διάδρομο, μερικοί τινάχτηκαν όρθιοι. Κινήθηκαν να τον βοηθήσουν. Να τον στηρίξουν.

Εκείνος τους κοίταξε ψύχραμα. Χαμογέλασε με το φόβο τους. Κούνησε το κεφάλι του αρνητικά. Ψυθίρησε μερικές ακατάληπτες λέξεις. Η έκφραση του ήταν αινιγματική. Μάλλον αυστηρή. Μάλλον ειρωνική. Σα να τους έλεγε ότι δεν χρειαζόταν τη βοήθειά τους. Σα να τους έλεγε πως μόνος του θα ξεπερνούσε τις δυσκολίες. Μόνος του θα ξεπερνούσε τα εμπόδια που του δημιουργούσε η κατάσταση στην οποία βρισκόταν.

Ανάπνευσε δυνατά. Ατένησε το τέλος του διαδρόμου. Έπειτα, συσπειρώθηκε. Συγκέντρωσε τις δυνάμεις του. Σήκωσε λίγο τους ώμους, έσκυψε το κεφάλι του και ξαναεπιχείρησε.

Σηκώνοντας το ένα του πόδι, έγειρε ελαφριά, προς την αντίθετη κατεύθυνση, το σώμα του. Το παπούτσι του, διέγραψε έναν ελλειμματικό κύκλο στον αέρα και απότομα, βιαστικά πάτησε γερά στο έδαφος.

Στην αίθουσα επικρατούσε απόλυτη σιγή. Νεκρική σιγή. Στην ακοή όλων έφτανε η γρήγορη, η ακανόνιστη αναπνοή του.

Με τον ίδιο τρόπο. Με τις ίδιες ασταθείς κινήσεις και με το ίδιο λυσσαλέο πείσμα ζωγραφισμένο έντονα στα χαρακτηριστικά του προσώπου του, συνέχιζε να κερδίζει έδαφος.

Κάπου κάπου σταμάταγε για μερικά δευτερόλεπτα να πάρει μια ανάσα, χωρίς να αποσπά τα μάτια του και την προσοχή του, από το συγκεκριμένο στόχο. Βιαζόταν. Αυτό τουλάχιστον έδειχνε η υπερένταση στην οποία βρισκόταν. Όλες οι δυνάμεις του. Όλες οι αισθήσεις του, βρισκόνταν σε συναγερμό. Μέσα στην ανυπομονησία του, ξέχναγε την κατάσταση του και τρίζοντας τα δόντια του, βίαζε την ανυπακοή των μελών του ζητώντας τους διαταχτικά να πειθαρχήσουν στις σκέψεις του. Να υποταχθούν στην αμετάκλητη θέληση του.

Το σώμα του, στη διάρκεια της πορείας προς το τέλος του διαδρόμου, ταλαντευόταν. Τα μέλη του, ο κόσμος αντιμετώπιζε με διαφορετικά αισθήματα τις δυσκολίες του. Τον παρακολουθούσαν με άγχος. Με αβεβαιότητα. Σφίγγανε τα χείλια τους. Τις γροθιές τους. Νιώθανε το στόμα τους στεγνό.

Αυτή η γρήγορη ανάσα του. Αυτό το βογγητό του. Τους προκαλούσε αόριστα μα οδυνηρά συναισθήματα.

Κάποια κυρία είπε στο συνοδό της εκνευρισμένη από όλη αυτή την κατάσταση ότι, ποιός να της το έλεγε, πως θα ήταν υποχρεωμένη να υποστεί μια τέτοια ψυχολογική δοκιμασία, μια μέρα σαν κι αυτή, που ήταν μια από τις ομορφότερες της ζωής της.

Ο συνοδός της την κοίταξε βλοσυρά. Θυμωμένα. Της σύστησε να έσκαγε. Αν την άκουγε κανείς, θα γινόταν ρεζίλι.

Ανακαθήσανε. Τα μάτια τους ξανακαρφώθηκαν στον ανάπτηρο νέο. Περιμέναν με αγωνία να δουν ποιό θα ήταν το αποτέλεσμα.

Όταν έφτασε στο τέλος του διαδρόμου, όλος ο κόσμος ανάσανε με ανακούφιση. Χαλαρώσανε. Μερικοί, βγάλανε τα μαντήλια τους. Σκουπίσανε τον ιδρώτα που είχε αναβλύσει στα μέτωπα τους.

Κάποιός ρώτησε το διπλανό του, από τί να το είχε πάθει άραγε. Ποιά να ήταν η αιτία που βρισκόταν σ' αυτή τη φριχτή κατάσταση. Ο άλλος σκέφτηκε λίγο. Σήκωσε τους ώμους του. Είπε πως μακάρι να ήξερε. Το πιθανότερο ήταν να το είχε πάθει σε κάποιο ατύχημα. Να, ίσως σε καμιά μετωπική σύγκρουση αυτοκινήτων. Ένας που καθόταν δίπλα και άκουγε τη συζήτηση, μπήκε στη μέση, χωρίς να του απευθύνουν το λόγο. Είπε, «μπα,» η δική του γνώμη ήταν πως μάλλον για περίπτωση κληρονομικότητας επρόκειτο. «Όλοι οι νέοι, όλα τα παιδιά κάτι κουβαλάνε από το αίμα των γονιών τους.» Έτσι δεν ήταν;

Οι άλλοι τον κοίταξαν χωρίς να απορρίψουν τη γνώμη του. Πήγε να πει και κάτι ακόμα. Τον διέκοψαν. Τον σταμάτησαν. Του έδειξαν το τέρμα του διαδρόμου.

Κοίταξαν όλοι προς τα εκεί. Έως τώρα, τα είχε καταφέρει καλά. Από δώ και μπρος τί θα γινόταν.

Βρισκόταν στο ποιο κρίσιμο σημείο. Στο ποιο πολύπλοκο. Μπροστά του υπήρχαν δύο σκαλοπάτια. Αυτά τα σκαλοπάτια θα μπορούσε να τα ανεβεί;

Ένας είπε σα να συζητούσε με τον εαυτό του, ότι αν βρισκόταν αυτός στη θέση του, δε θα τα κατάφερε με καμμία δύναμη. Αν είχε τουλάχιστο δυο πατερίτσες κάτι μπορεί να γινόταν. Έτσι όμως, όχι τα δυο σκαλοπάτια δε θα μπορούσε να τα ανέβει, αλλά ούτε όρθιος δε θα μπορούσε να σταθεί.

Τον παρακολουθούσαν όλοι, με κομμένη την ανάσα. Στο βάθος, κανένας δεν αμφέβαλλε ότι τελικά θα τα κατάφερε. Αυτό που για όλους φαινόταν ακατόρθωτο, για εκείνον, έτσι όπως τελικά έδειχνε, ήταν κάτι το φυσιολογικό. Σαν δηλαδή ο άνθρωπος να ήταν φτιαγμένος από τη φύση, να κινείτε παραπαίοντας. Σαν στο κάθε του βήμα να έπρεπε να καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες. Να έπρεπε να λαχανιάζει. Να βογγάει.

Παρόλη αυτή την υποσυνείδητη βεβαιότητα τους, η πραγματικότητα τους τρώμαζε. Τους γιόμιζε αμφιβολία. Δεν ήθελαν, για τίποτα στον κόσμο, να τον δουν να χάνει την ισορροπία του. Να πέφτει στο έδαφος κι αυτοί να σπεύδουν να τον σηκώσουν.

Εκείνος είχε σταθεί μπροστά στα δυο σκαλοπάτια ακίνητος. Η έκφρασή του τώρα είχε κάτι από την έκφραση του αθλητή, που ατενίζει το ύψος στο οποίο έχει τοποθετηθεί ο πήχυς και ετοιμάζεται για το μεγάλο άλμα. Για να σπάσει το παγκόσμιο ρεκόρ.

Είχε μισοκλείσει τα μάτια του. Δάγκωνε τις άκρες των χειλιών του. Οι μυς του προσώπου του, έκαναν διάφορες συσπάσεις.

Έμεινε για μια στιγμή, σε στάση αυτοσυγκέντρωσης. Μετά, πήρε μια βαθιά εισπνοή και ξεκίνησε.

Σήκωσε το δεξί του πόδι, εναρμονίζοντας συντοχρόνως την κλίση του σώματος του με αυτή την κίνηση. Οι υπολογισμοί του όμως δεν ήταν σωστοί. Αίφνης, ταλαντεύτηκε. Έχασε τον έλεγχο της ισορροπίας του. Άπλωσε τα χέρια του απεγνωσμένα να πιαστεί από κάπου. Να στηριχτεί. Δεν υπήρχε τίποτα. Αστραπιαία, κατέβασε το πόδι του στην αρχική του θέση. Οι κινήσεις του ήταν γρήγορες, μα προσεχτικές και μελετημένες. Όμοιες σχεδόν με αυτές του σχοινοβάτη, που βαδίζει πάνω σε ένα τεντωμένο σχοινί, κατά τη στιγμή στην οποία, κάτω από το μεγάλο ύψος που βρίσκεται, υπάρχει το κενό.

Κάποιοι που είχαν σπεύσει να τον πιάσουν, να τον στηρίξουν, βλέποντας τον να στέκεται στα πόδια του, ξανακάθισαν στη θέση τους.

Δεν είχαν περάσει παρά μερικά λεπτά της ώρας από τη στιγμή που είχε κάνει το πρώτο του βήμα. Κι όμως, παρόλα αυτά, όλοι είχαν την αίσθηση, ότι η υπόθεση αυτή είχε διαρκέσει αιώνες.

Εκείνος δεν έμεινε για πολλή ώρα αδρανής. Ξανακινήθηκε με μεγαλύτερη σιγουριά. Συντόνισε με ακρίβεια τις κινήσεις του. Ανέβασε το ένα του πόδι στο πρώτο σκαλοπάτι και ευθύς αμέσως, ώθησε το σώμα του και ανέβασε και το άλλο.

Όταν βρέθηκε πάνω στην έδρα, προχώρησε και στάθηκε λαχανιασμένος μπροστά στον πρυτάνη του πανεπιστημίου. Η έκφρασή του δεν είχε κανένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, που να πρόδινε κάποια ξεχωριστή ικανοποίηση για τον πετυχημένο του τερματισμό. Απεναντίας έτσι καθώς στεκόταν μπροστά στον πρυτάνη η έκφραση του προσώπου του πρόδινε έναν βαθύ προβληματισμό.

Ο πρυτάνης τον άφησε να πάρει μια ανάσα. Έπειτα, άπλωσε το χέρι του, πήρε ένα από τα πτυχία που βρίσκονταν πάνω στην έδρα του και του το έδωσε. Τον συνεχάρηκε με όλη την επισημότητα και τη σοβαρότητα της στιγμής, του ευχήθηκε μια λαμπρή σταδιοδρομία, περίμενε λίγο να κατέβει από την έδρα της απονομής, συμβουλευτήκε τον κατάλογο που είχε μπροστά του και κάλεσε τον επόμενο φοιτητή να πάει να πάρει το δίπλωμά του.

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΜΠΑΝΙΑ ΛΟΥΚΑ

Τό νεκροταφείο τῆς Μπάνια Λούκα
 εἶναι γιομᾶτο ἀπό τούς τάφους
 τῶν σκοτωμένων Σέρβων... Ὅλοι
 τάφοι μεγάλοι, μακροί κι εὐρύχωροι,
 γιά νά χωροῦν τούς γίγαντες
 πού παλεύουν και πεθαίνουν
 γιά τὴν ἅγια τους γῆ και τὴν Πίστη τους...

Μά, ἀνάμεσά τους, και δώδεκα
 πολὺ μικροὶ τάφοι... Ἐδῶ μέσα
 ἀναπαύονται ἐν Κυρίῳ τὰ δώδεκα ἀδερφάκια Του
 πού τὰ ἐσκότωσε

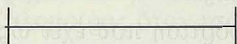
ὁ σημερινὸς Ἡρώδης, ὁ ΟΗΕ:
 Στρατιῶτες τοῦ Ἡρώδη ΟΗΕ δὲν ἄφησαν
 τὸ αὐτοκίνητο νά φέρει ὀξυγόνο
 στὸ νοσοκομεῖο, γιά τὰ δώδεκα
 νεογέννητα ἀδερφάκια τοῦ Χριστοῦ!...
 (Πῶς τὸ βάσταξε ἐτοῦτο ἡ καρδιά σας,
 κυανόκρανοι πραιτοριανοί!...)

Κάθε μέρα, μὲ τὸ δειλί, δώδεκα
 Σερβίδες μάνες ἀνάβουν τὰ δώδεκα
 καντήλια, ἀπάνω στοὺς δώδεκα
 μικροὺς τάφους... Τὰ μάτια τους
 στεγνά, στερέψανε πιά τὰ δάκρυα...
 Τὰ μάτια τους τρουποῦν
 τὸν οὐρανό. Βλέπουν
 τὰ δώδεκα ἀγγελούδια τους
 νά πετοῦνε γύρω ἀπ' τὸν Χριστό,
 ἀντικαθιστώντας τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους...
 Καμιά φορὰ τὰ βλέπουν
 νά κρατοῦν στὰ χέρια τους
 κεραινοὺς
 και νά σημαδεύουν τὸν Ἡρώδη,
 ὄλους τοὺς Ἡρώδεις και τὰ ὄργανά τους...

Πολὺ σύντομα,
 μέσα στὴ μεγάλη Νύχτα τῆς Γιουγκοσλαβίας,
 – μέσα στὴ μεγάλη Νύχτα τῆς γῆς μας,
 θὰ πεταχτοῦν ἀπάνω,
 σὰν τὸν Ἀναστημένο Χριστό,

μέσ' ἀπ' τοὺς δώδεκα μικροὺς τάφους,
 δώδεκα ὀλόφωτα μετέωρα
 πού θά ὑψωθοῦν
 ἀπάνω ἀπ' τὰ ξέχειλα νεκροταφεῖα
 καὶ τὶς καταστραμμένες πόλεις, ἀπάνω
 ἀπ' τ' ἀδούλωτα βουνὰ καὶ τοὺς καμένους κάμπους,
 καὶ θά κυνηγήσουν
 τὴ Νύχτα, καὶ θά καταυγάσουν
 τὴ Γιουγκοσλαβία ὀλάκερη,
 ὀλάκερη τὴ γῆ μας πέρα ὡς πέρα,
 καὶ τὴ συνείδησή μας!...
 Τὸ νεκροταφεῖο τῆς Μπάνια Λούκα
 ἀνάμεσα στὸ ἐφιαλτικὸ χθές
 καὶ στὸ μαρτυρικὸ σήμερα
 καὶ στὸ ὀλόφωτο Αὔριο!...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΥΓΟΥΝΙΑΣ

ΔΥΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΝΕΚΡΟΣ ΕΛΛΑΔΙΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Σὲ χῶρο ἀγεωγράφητο κοιμᾶται ὁ Ἑλλαδίτης
 σὰν ὕμνος ἐθνικός, πιστὸς στὸ χρέος πατρίδας.

ΣΕ ΠΟΙΗΤΗ

Ὅταν ἀργὰ αἰστανθεῖς τὸ θάνατο
 στὰ σκαλοπάτια τῆς ζωῆς σου,
 ὑπόγραψε τὴν τελευταία σελίδα στὸ τετράδιο τῶν στίχων σου
 μὲ ἑλληνικὰ φωνήεντα τὸ «Χαῖρε, Χαῖρε Λευτεριά».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γ.ΣΕΦΕΡΗΣ-Κ.ΜΟΝΤΗΣ «ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ»

1. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ. Η Γλώσσα

Η κοινή ανθρώπινη μοίρα, που κορυφαία στιγμή της υπήρξε το «πικρό τρικύμμα» του ξαγριεμένου εκτοπισμού από τις πατρογονικές εστίες, σηματοδότησε αναντίρρητα την πολυκύμαντη διαδρομή τόσο του Γιώργου Σεφέρη όσο και του Κυπριώτη Κώστα Μόντη. Ωστόσο, οφείλουμε να είμαστε επιφυλακτικοί. Αν και εξέθρεψαν τη γραφίδα τους παρόμοια ερεθίσματα, παρ'όλες τις συμπτώσεις που εντοπίζονται στο επίπεδο της θεαματικής τροπικής, είναι πολύ επικίνδυνο να μιλήσουμε για αναλογίες χωρίς την αναγκαία συνδρομή μιας οργανωμένης και πλήρους μορφικής αναλύσεως. Στα πλαίσια αυτής της ευσύνοπτης μελέτης¹ θα επιδιώξουμε χωρίς βεβιασμένες και εξώφθαλμα «εγκεφαλικές» φιλολογικές ακρότητες να διερευνήσουμε, έστω ακροθιγώς, το έργο τους και να εξαγάγουμε κάποια πρώτα συμπεράσματα ως θεωρηθεί αυτή η προσπάθεια απλά ως μικρή σπονδή στα θαλερά ογδοντάχρονα του μεγάλου δημιουργού μας.

Οφείλω, πάντως, να πληροφορήσω τον αναγνώστη μου ότι στο μελέτημα αυτό προσφέρεται απλώς η καύσιμη ύλη μιας ευρύτερης και διεξοδικότερης ερμηνευτικής προσέγγισης. Δε μιλώ ακόμα για ομοιότητες. Μελετώ τις δυο παράλληλες-χρονικά λογοτεχνικές διαδρομές. Τα οριστικά συμπεράσματα είναι έργο παρεπόμενο. Ας αρχίσουμε όμως τη διαπραγμάτευσή μας...

Η έντονη συναισθηματική φόρτιση που έχει ως αφετηρία της γένεσής της τον εσώτατο ψυχισμό του δημιουργού, πέρα από την επίδρασή της στη θεαματική τροπική εκφαίνεται συχνά και στο επίπεδο της μορφής των ποιητικών συνθέσεων. Ο τεχνικός όρος που αποδίδει αυτή τη λειτουργία, και που η προκαταρκτική υπόμνησή του διευκολύνει τη συνεννόησή μας είναι η *«βιωματική και συγκινησιακή χρήση της γλώσσας»*.

Η ιδιαιτερότητα στο έργο του Κώστα Μόντη συνίσταται — αν εξαιρέσουμε τα «ιδιωματικά» του — στη διαφορετικότητα του γλωσσικού οργάνου που χρησιμοποιεί στην καθημερινή επικοινωνιακή του πρακτική σε σχέση με τη (γλωσσική) μορφή των ποιημάτων του². Αυτό όμως δεν παρακωλύει το έργο της σύνθεσης: Αντίθετα παρ'ότι ο Κώστας Μόντης δε σπούδασε φιλολογία *η χρήση της κοινής νέας ελληνικής γίνεται κατά τρόπον απατάμιλλα ακριβή*. Και αυτή η ακρίβεια της διατύπωσης είναι απαραίτητη ιδιαίτερα στο είδος της ποίησης που θεραπεύεται από τον Κύπριο δημιουργό. Η *επιγραμματική μικροτεχνία* θα ήταν ένα όνειρο, και η *«ακραία πυκνότητα»* ανύπαρκτη, αν έλειπε η εξέχουσα αυτή αρετή από τις πανέμορφες «μινιατούρες» του. Το αρχαίο ελληνικό επίγραμμα³ αλλά και το Βυζαντινό⁴ μαζί με τη σχετική προβληματική που αναπτύχθηκε γύρω τους αναδεικνύουν σε αδιαμφισβήτητη αυτή την αλήθεια.

Ο Μόντης όχι μόνο πέτυχε να περιβάλει τα μύχια συναισθήματα του με την ιδανική (λιτή) γλωσσική μορφή αλλά έπεισε και τους ξένους να θέλουν να διαβάσουν τα ποιήματα του.⁵

Και δεν είναι λίγες οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζει η ελληνική λογοτεχνία γενικά και ιδιαίτερα η ποίηση όταν επιχειρεί την εκτός εθνικών συνόρων έξοδο της. Αν μάλιστα η μεταφορά ενός ποιητικού έργου σε ξενόγλωσση μορφή είναι και πετυχημένη — πράγμα όχι πολύ συχνό — τότε μιλάμε για «πραγματικό λογοτεχνικό άθλο.»⁶ Δε νομίζω ότι είναι απαραίτητο να αναλωθούμε εδώ με τα θεωρητικά ζητήματα που

αναφύονται σε σχέση με την *υφολογία* γενικά και τη *βιοματική-συγκινησιακή χρήση της γλώσσας* ειδικότερα.⁷ Οι θεμελιώσεις όπου απαιτείται θα γίνουν παράλληλα με την παράθεση των αναγκαίων τεκμηρίων (αποσπασμάτων).

Δεν μπορώ όμως να μη σταθώ σε μια θεωρητική θέση που την εξέφρασε ο ίδιος ο Σεφέρης και που είναι χαρακτηριστική, όσο και απαραίτητη, για την ερμηνεία της ποίησης του. Ισχυρίζεται — και ακολουθεί αυτός ο ισχυρισμός όλο του το έργο — ότι η τέχνη είναι μέσο επικοινωνίας και επομένως το ποίημα δεν μπορεί να ιδωθεί αυτοτελώς και πέρα από τα όρια της καθημερινής συγκίνησης. Αντιδρά έντονα στη διάκριση της ποιητικής από την καθημερινή συγκίνηση που υποστηρίζεται από τους συμβολιστές⁸.

Όταν ο Σεφέρης θεωρεί ως τον καλύτερο και πιο ακριβόλογο τρόπο περιγραφής μια εμπειρίας του τη συγγραφή ενός ποιήματος⁹, δεν μπορεί ο ερμηνευτής του να το δει αυτόνομα, ως αυθύπαρκτο και να το αξιολογήσει με εσωτερικά μόνο κριτήρια.

«Η υπέρτατη μορφή της συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας»¹⁰ είναι και για τον Κώστα Μόντη — τουλάχιστον όσο και για τον Σεφέρη — η ποίηση. Η αληθινή ώρα επικοινωνίας και των δυο τους είναι εκείνη στην οποία εκφράζονται, με τις συνθέσεις τους, τα βιώματά τους. Αρχεί, νομίζω, να διαβάσει κανείς τα «Γράμματα στη μητέρα» για να δει ότι ο Μόντης εξομολογείται ποιητικά: «Δεν είμαι βέβαιος αν δε θα επαναλάβω/πράγματα που σου είπα στο προηγούμενο γράμμα μου, μητέρα...»

Μπορεί ο φιλόλογος να ερμηνεύσει τούτο το ποίημα ως αυθύπαρκτο χωρίς να τον διαπεράσει η οδυνηρή ανατριχίλα του βιώματος του συνθέτη του, η απώλεια (από φυματώση) της μητέρας του Καλομοίρας όταν ήταν ο ίδιος 12 μόλις χρονών; Είναι δυνατό να δει κανείς το βάθος των «στιγμών» του αν δεν τις συνδέει με την αντίστοιχη πικρή ύλη που τις εξέθρεψε; Όσο κι αν η απόκριση στα ερωτήματα θεωρείται ευνόγητη δε θα παραλείψω να παραπέμψω σε μια δική του δήλωση: «Η πικρή γεύση της ποιήσεως μου έχει την προέλευσή της και παίρνει την αφορμή της (ανάμεσα σ'άλλα και από τις) παλιές πικρές εμπειρίες που κατακάθισαν αμετακίνητες μέσα μου.»

Ας δούμε ορισμένα απόσπασματα που νομίζω ότι συστοιχούν μ'αυτή τη «δια ζώσης» εξομολόγηση του ποιητή (ραδιοφωνική συνέντευξη):

1. «Ρίχνεις και καμμιά ματιά στο ημερολόγιό σου Κύριε;»
2. «Κι ο θάνατος τόσο θάνατος και τόσο ζωή
κι η ζωή τόσο ζωή και τόσο θάνατος.»
3. **ΚΥΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 1974**
«Πως γίνεται αυτή τη νύχτα να σκοτώσεις
Πως γίνεται αυτή τη νύχτα να σκοτωθείς
Που κατέβηκε απάνω στις στέγες,
Που άπλωσε, χαδιάρικη γάτα, απάνω στις στέγες η Μεγάλη Άρκτος
και χοροπηδούν στα κεραμίδια, τ'αστεράκια της
με φωνές και τιβίσιματα κ' έρωτα»;
4. «Μ' όλο τον δέοντα σεβασμό εισηγούμε Κύριε
όταν θα ξαναπροκηρύξεις τη θέση
να βάλεις ως απαραίτητο όρο
στα προσόντα των υποψηφίων
να 'ναι έγγαμοι με παιδιά κ' εγγόνια»

5. Στον Η. Kissinger

«Για σένα πολέμησαμε τον Χίτλερ, Εβραίες δίσεκτε
για σένα Εβραίες δίσεκτε
κλάψαμε στο 'Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ';»

Στα παραθέματα βλέπει κανείς την ποίηση και τη γλωσσική μορφή στην οποία αυτή εκφράζεται να υπηρετεί δυο σημαντικές — πικρές «στιγμές» του Κώστα Μόντη — την εισβολή του '74 και τους πολλούς θανάτους στον στενό οικογενειακό του κύκλο, προσώπων αγαπημένων που έφυγαν οι περισσότεροι σε νεαρή ηλικία ή ύστερα από πάλη με φοβέρες, επώδυνες ασθένειες. Η κάθε λέξη, το κάθε γλωσσικό σημείο, χάνουν σημαντικό μέρος από την ένταση και την υποβολή αν δεν γίνει *συν-θέαση* τους με τα αντίστοιχα προσωπικά βιώματα του ποιητή. Άλλωστε, όπως ορθά νομίζω αποφαίνετε ο Γ. Θέμελης, η εκλογή των λέξεων από το λογοτέχνη γίνεται για σκοπούς σύνθεσης και (οι λέξεις) διακρίνονται «από άλλες που έχουν την ίδια σημασία δεν έχουν όμως την ίδια δύναμη υποβολής»¹²

Ανάλογες σκέψεις (αν επανέλθουμε στο Σεφέρη) μπορεί να κάνει κανείς διαβάζοντας το ποίημα που ακολουθεί και στο οποίο κυριαρχεί ο — γνήσια Σεφερικός — «ποιητικός τρόπος της κατάχρησης:

«Με το σοβαρό πρόσωπο της πλήρους

Με τ' αυλάκι του τιμονιού

Με το νερό που έσπαζε τη μορφή τους

Πιασμένοι στα πλουμισμένα δίχτυα μας ζωής

Που ήτανε σωστή κι' έγινε σκόνη και βούλιαξε μέσα στην άμμο...»¹³

Η *συνεκδοχή* και η *μεταφορά* συμ-βιώνουν ασφαλώς με μια προσωπική «στιγμή» του Σεφέρη και στο στίχο: «Ρόδο της νύχτας πέρασες τρικύμισμα πορφύρας»¹⁴

Βέβαια, οφείλουμε να μην παραλείψουμε να πούμε ότι είναι δυνατή η διάκριση ανάμεσα στο «λογικό νόημα» των γλωσσικών σημείων που απαρτίζουν τις ποιητικές συνθέσεις και τη συγκινησιακή φόρτιση που αναβλύζει πηγαία από τα προσωπικά βιώματα του δημιουργού τους: μόνο όμως για σκοπούς μεθολογικούς (γίνεται αυτή η διάκριση).

Την πραγματικότητα αυτή φαίνεται ν' αναγνωρίζει κι ο Σεφέρης όταν γράφει τις «Δοκιμές» του:

«Δε θέλω να πω ότι δεν πρέπει να παρέχει η ποίηση ένα νόημα λογικό. Το μόνο που υποστηρίζω είναι πως η ύπαρξη του νοήματος αυτού είναι συχνά άσχετη με την ποιητική του αξία πως είναι κακό σημάδι ν' αρχίσουμε προσεγγίζοντας την ποίηση από το λογικό της νόημα.»¹⁵

Η αναλογία με την ποίηση του Κώστα Μόντη καθίσταται, νομίζω, περισσότερο εμφανής αν παραικολουθήσουμε τη συλλογιστική που αναπτύσσει ο Άνθος Λυκαίγης γράφοντας το κριτικό του σημείωμα για τη συλλογή «Εξ ιμερτής Κύπρου» (Λευκωσία 1969):

«Στο βιβλίο αυτό ο Μόντης έχει δύο ειδών λέξεις: εκείνες που απηχούν ένα κραδασμό ψηλού συναισθηματισμού. Κι εκείνες που κρύβουν πέρα απο το *συναισθηματικό και λυρικό στοιχείο*, την *πύρινη νοητική επένδυση*.

Οι πρώτες απαρτίζουν το απόθεμα συναισθηματικής επαφής. Οι δεύτερες την έκλυση της νοητικής εμπειρίας, που συμπυκνώνεται στην επιγραμματική έκφραση, θυμίζοντας γνωστές Στιγμές. Η ομοιογένεια εξάλλου είναι καταφανής. Διαφέρει το μήνυμα κι η γεύση.¹⁶

Έχουμε επισημάνει — και τονίσει — αρκετές φορές εδώ τους προσωπικούς-εξομολογητικούς τόνους της ποίησης τόσο του Μόντη όσο και του Σεφέρη. Αυτή άλλωστε είναι η αφετηρία και το τέρμα του λυρισμού της. Θα 'ταν όμως τουλάχιστον άδικο — και άστοχο — και για του δυο ποιητές να περιορίσουμε το έργο τους σ' ένα πεδίο εσωστρέφειας, όσο επιτυχημένη κι αν θεωρήσουμε τη μορφική έκφρασή της. Ο Μικρασιάτης κι ο Κύπριος ποιητής που γνώρισαν κι οι δυο τους το «πικρό τρικύμισμα της προσφυγιάς και του ξεριζωμού από τις πατρογονικές εστίες-δεν 'παραμιλάνε' ζητώντας από μας ν' απολαύσουμε απλώς ένα παραμιλητό, ενδεδυμένο, έστω, με μεγαλοπρεπή (γλωσσική) πορφύρα. Η ποίηση τους είναι πρώτα — και άκρως — κοινωνική: το «εγώ» πορεύεται προς το «εσύ» με τα εκπεφρασμένα βιώματα του επιχειρώντας τη σύνθεση στο επίπεδο του «εμείς». Ο σχετικός τόνος έρχεται κατ' ευθείαν από την Αρχαία Ελλάδα:

«Η λυρική Ποίηση... έχει εσωτερική και εξωτερική ευελιξία και πολυμορφία... Το λυρικό ποίημα έχει τάση και κατεύθυνση προς τα έξω, κινείτε σε μιαν αποδοσμευτική πορεία έξω από το «εγώ» χωρίς όμως να χάνει την αφετηρία του. Στην αρχαϊκή ποίηση η εμπειρία και η πραγματικότητα 'αντικειμενικοποιούνται' δεν 'εσωτερικοποιούνται'»¹⁸.

«Όπου μας αγγίξετε

αγαπάμε

Κ. Μόντης

5. Η ΚΑΤΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Ο εύστοχος Πρόλογος του Κύπρου Χρυσάνθη στο «Συμπλήρωμα των Στιγμών» δίνει το έναυσμα για να εκκινήσουμε τη σκέψη μας σ' αυτό το κεφάλαιο:

«Είναι μεγάλη τέχνη σ' ένα πολύ σύντομο ποίημα (ένα, δύο, πέντε, επτά, στίχους) να κλείνεις ένα κόσμο συγκινημένο, κραδασμένο, ολοκληρωμένο. Δίνεις διάρκεια και περιεχόμενο στο στιγμιαίο και ταυτοχρόνως αυτοτέλεια και σημασία.»

Στο εξαίσιο μεγαλούργημα «Αργά μιλούσες,» παρμένο από τη συλλογή «Στροφή» ο Σεφέρης, από τη δική του μεριά, κάνει ακριβώς αυτό: συμπυκνώνει την ερωτική ροή σε «στιγμές».

«Αργά μιλούσες, μπρος στον ήλιο
και τώρα είναι σκοτάδι
κι ήσουν της μοίρας μου το υφάδι
συ, που θα λέγαν Μπίλιω.
Πέντε στιγμές· και τι έχει γίνει
γύρω στην οικουμένη;
Μια άγραφη αγάπη ξεγραμμένη
κι ένα στεγνό λαγήνι
κι είναι σκοτάδι... Πού είναι ο Τόπος
κι η γύμνια σου ως τη μέση,
Θεέ μου, κι η πιο ακριβή μου θέση
και της ψυχής σου ο τρόπος!»

Είχαμε κι άλλες ευκαιρίες στην εκτύλιξη τούτου του μελετήματος να ασχοληθούμε με την παράλληλη συγκριτική αναφορά των δυο ποιητών στο επίπεδο της «στιγμής». Ο Έρωτας, θα συμφωνήσει ασφαλώς ο αναγνώστης αποτελεί περίπτωση ξεχωριστή από τους χαρακτηρισμούς, όπως «κεραυνοβόλος» ως τις εξομολογητικές ρήσεις του Τύπου «από τη στιγμή που σε προταντίκρυσα το ερωτικό στοιχείο δείχνει να έχει «στιγμαία» αφετηρία, ορίζοντα όμως που εκτείνεται σε βάθος χρόνου ατέλειωτο... (όρκοι αιώνιας αγάπης και αφοσίωσης).

Όπως και νάναι τόσο το θέμα όσο και ο χρονικός προσδιορισμός του — άλλοτε και εγκλωβισμός — δεν διεκδικούνται ούτε από το Σεφέρη ούτε από το Μόντη για πρωτότυπες αναφορές. Αποτελεί “Locum Communem” για την Ελληνική (και την παγκόσμια ασφαλώς) λογοτεχνία, από τις αστείες ερωτικές ελεγείες του Μίμνερομ¹⁹ και τα εξάισια συνθέματα της Σαπφώς ίσαμε σήμερα.

Στην αρχαία λυρική ποίηση κυριαρχεί ο «Έρωτας δυνάστης» που προκαλεί πόνο κι απογοήτευση.²⁰ Ας μη ξεχάσουμε και τα «παρακλαυσίθυρα», τους προδρόμους της «Ερωτικής καντάδας»²¹.

Αντίθετα ο Σεφέρης κι ο Μόντης φαίνεται να συμφωνούν πως υπάρχουν πολλά άλλα που προκαλούν πόνο· ο Έρωτας ας χρησιμεύσει ως εφαλτήριο εξόδου από τον πεσσιμισμό ως ένα από τα λίγα τρυφερά διαλείμματα, τις ανάπαυλες που μας απομένουν.

ο Μόντης μάλιστα βιάζεται:

«Αρχίστε. Δεν έχουμε καιρό
προφταίνουμε δεν προφταίνουμε ν' αγαπήσουμε
όσο πρέπει ν' αγαπήσουμε»

Ο έρωτας, λοιπόν, ως δέον γενέσθαι; (τελευταίος στίχος)

Θα 'ταν άδικος τούτος ο λόγος για τον τόσο ευαίσθητο και τρυφερό δημιουργό που γράφει ερωτικές δίστιχες «μνιαιτούρες» σαν «αφιερώσεις ερωτικού ημερολογίου»²²

«Πολεμά την έρημο με τα μάτια σου
αποσοβώ την ξηάτμιση με την ανάμνησή σου»

Θα μπορούσε ποτέ αυτή η καταλυτική ερωτική παρουσία να είναι αποτέλεσμα εγκεφαλικών νοητικών συλλήψεων και εμπνεύσεων; (όπως το δέον γενέσθαι;)

Η μουσικότητα των συνθέσεων που ακολουθούν καθώς ενσταλάζει δροσερούς χυμούς ως αφεγάδιαστος μάρτυς αυθορμητισμού συνεχίζει την παράδοση των Κυπρίων στα ερωτικά δίστιχα²³ κι ας μην έχουν τη μορφή των «τσιαττιστών»²⁴

1. «Μεσ' απ' τα μάτια σου ακούω
με τα μάτια σου δένω τις αναμνήσεις μου»
2. «Όταν χαμογελά
η αυγή ξεχνά το σκάνταλό της»
3. «Το πρώτο φωνήεν της καρδιάς μου ήταν δικό σου
το τελευταίο της σύμφωνο θα 'ναι δικό σου»

Κοντά στα όσα έχουμε αναφέρει, ήδη, για την «Επανάληψη» ως συστατικό του «Ποιητικού Τρόπου» και γενικότερα της μεθόδου με την οποία προσεγγίζει την «ύλη»

του ο Μόντης, ας προσθέσουμε και την *τελείωση* της μέσω της *διπλής χρήσης του κτητικού* (της επανάληψης). Δηλώνεται έτσι πέρα από κάθε αμφιβολία η *αυτο-προσφορά* που αγγίζει τα όρια της *αυτο-θυσίας*.

Χωρίς η τελευταία ν' αποκλείεται δεν διαφαίνεται όμως και με σαφήνεια.

Η *εξιδανικευμένη μορφή* του *ερωτικού συντρόφου κυριαρχεί* στους στίχους αυτούς:

1. «Αυτός ο γαλανός ουρανός
πρέπει ν' αρχίξη απ' τα μάτια σου
αυτή η γαλανή θάλασσα
πρέπει ν' αρχίζει απ' τα μάτια σου
στα μάτια σου πρέπει να τελειώνουν»
2. «Τα μάτια σου ανατρέχουν στις πρώτες πηγές του γαλάζιου.
Τα μάτια σου ανατρέχουν στην προϊστορία τ' ουρανού»
3. «Τα μάτια σου ήταν η πρώτη δοκιμή του Θεού
να βρει γαλανό χρώμα να φτιάξει τον ουρανό»
4. «Στις κοιλάδες επωάζεται η άνοιξη
στα μάτια σου επωάζεται η ζωή μου»²⁵

Τα «μάτια», καθώς φαίνεται, κυριαρχούν σ' όλους τόνους στην ερωτική ποίηση του Κώστα Μόντη. Ακόμα και το μελοποιημένο σύνθεμα Δροσούλα που μας συντρόφειψε στα γυμνασιακά μας χρόνια την ώρα της Μουσικής (στις σχολικές αίθουσες) που περιέχει τρυφερό το μοτίβο αυτό και μάλιστα σε υποκοριστική μορφή: «μματούδκια» (=ματάκια)

Μπορεί άλλα περιβάλλοντα να προκαλούν μελαγχολική διάθεση σαν κι αυτή

«ένα τυπογραφικό δοκίμιο είμαστε φίλοι μου, που υφίσταται διαρκώς διορθώσεις» όμως η παρουσία της αιώνιας αγαπημένης διαλύει κάθε θολό νεφέλωμα και εμπνέει για *μεγαλόστομες λεκτικές εξάρσεις* σαν κι αυτή:

«Θα δεχόμουν να ξανάρχιζα τη ζωή μου απ' την αρχή
μονάχα αν θα περνούσε πάλι ο δρόμος μου απ' την αγάπη σου»

— Το ποίημα αυτό, άλλωστε είναι το τρίτο που ο Μόντης τιτλοφορεί με το όνομα της καλής του Έρσης, της συντρόφου της ζωής του.

— Η επιστροφή στο *Σεφέρη*, χωρίς να είναι οριστική κρίνεται στο σημείο αυτό αναγκαία. Η εξιδανικευμένη αγάπη που κυριαρχεί επάνω στον ποιητή και δεν τον αφήνει να ησυχάσει-αντίθετα λειτουργεί καταλυτικά, όχι πάντως διαλυτικά, σε κάθε μόριο της ψυχο-σωματικής του οντότητας είναι το εντυπωσιακό μοτίβο στον έξοχο «Ερωτικό Λόγο». Κι εδώ, όπως στα ερωτικά «επιγράμματα» του Μόντη, το β' πρόσωπο και οι κλητικές προσφωνήσεις δημιουργούν ατμόσφαιρα αμεσότητας και γεννούν ένα συνεχές «κρεσέντο» υπερβολικών λόγων που δικαιολογούνται μόνο από τη μανία του έρωτα: «Ρόδο της μοίρας» που ξυπνά άλλοτε πόθους κι άλλοτε πόνο ή «Ρόδο του ανέμου» όταν σκορπίζεται η παρουσία της με το χωρισμό.

1. «Ρόδο της μοίρας, γύρευες να βρεις να μας πληγώσεις
μα έσκυβες σαν το μυστικό που πάει να λυτρωθεί
κι ήταν ωραίο το πρόσταγμα που δέχτηκες να δώσεις
κι ήταν το χαμογέλιο σου σαν έτομο σπαθί»

2. Ρόδο του ανέμου, γνώριζες μα ανέγνωρους μας πήρες
την ώρα που θεμέλιωνε γιοφύρια ο λογισμός
να πλήξουνε τα δάχτυλα και να διαβούν δυο μοίρες
και να χυθούν στο χαμηλό κι αναπαμένο φως»²⁹

Η μεγαλοστομία και η υπερβολή της αναφοράς (λεκτική έξαρση), συνεπικουρούμενες από τη μορφική «τελειότητα» — οι δυο ποιητές δεν σπαταλούν εύκολα λέξεις, όλες τους είναι χρήσιμες — και η αμεσότητα που χαρίζει το β' πρόσωπο εξάγονται, αβίαστα νομίζω, ως οι πρώτες (εντοπιζόμενες) «ερωτικές κοινολογίες» στο έργο του Σεφέρη και του Μόντη. Θα μπορούσε κανείς να προσθέσει και την «ιδεαλιστική ατμόσφαιρα»²⁶ αναμεμιγμένη με «λυρικό αίσθημα και φιλοσοφική σκέψη» χωρίς να λείπει η «υλική αίσθηση και η πνευματική θεώρηση του Έρωτα»²⁷, όμως όλ' αυτά είναι μάλλον κοινά χαρακτηριστικά της γενιάς τους κι όχι (απαραίτητα) δικές τους ιδιοτυπίες.

Σημειώνεται πάντως πως η «μεγαλοστομία» του Σεφέρη και του Μόντη στις ερωτικές τους αναφορές δίνεται εδώ με μια έννοια υποκειμενική κι όχι ως μέτρο σύγκρισης με άλλους λογοτέχνες. Απλά θέλουμε εμφατικά να πούμε πως η παροιμιώδης «δωρική λιτότητα»²⁸ τους λησμονείται (σχετικά) με μόνη την παρουσία του Έρωτα στην ποίησή τους.

Άλλη μία «λειτουργική» χρησιμότητα του Έρωτα που από τη ζωή μεταφέρεται στα (ποιητικά) συνθέματα των δυο δημιουργών είναι η ισορροπία και η αρμονία που προσφέρει. «Η αγάπη», γράφει ο Σεφέρης, «είναι το γαληνεμένο σπίτι του ανθρώπου»²⁹ και όπως επισημαίνει ο Νάσος Βαγένας τούτο το «αίσθημα αντιστοιχεί τόσο με τη μεγάλη ισόρροπη αρμονία του Παπατσώνη» όσο και με τον «Έρωτα» του Σικελιανού³⁰.

Αξίζει ακόμα να επισημανθεί και μία άλλη παράμετρος. Οι «γραπτές» ερωτικές αναφορές (ποιήματα) του Σεφέρη και του Μόντη μοιάζουν με προφορικές· θα λέγαμε ότι απλώς περιγράφονται οι φθόγγοι του φωνούμενου λόγου με τις αντίστοιχες γραπτές απεκονίσεις τους. Δεν είναι άσχετο, φυσικά, αυτό με τη γενική τομή που επιφέρουν στην ποιητική γλώσσα πρώτα ο Σεφέρης κι ύστερα ο Ελύτης: «Πραγματοποιούν μια συντακτική δομή που θα μπορούσε να ακουστεί άνετα σαν προφορικός λόγος»³¹

Ο Μόντης καταξιώνει αυτή την «Τεχνική Σεφέρη». Δε θα μπορούσε για παράδειγμα να «εξομολογηθεί» και προφορικά με τούτα τα λόγια στην Έρση του;

«Πέρα από σένα πέφτω στο χάος
Πέρα από σένα δεν υπάρχει βήμα, Έρση»

Αλλά ας επιμείνουμε λίγο περισσότερο στην ερωτική πτυχή της ποίησης του Κώστα Μόντη διεισδύοντας ερμηνευτικά σε κάποια άλλα συνθέματά του.

Ο Ήλιος, η άνοιξη, το καλοκαίρι, τροφοδοτούν συχνά τον ερωτικό ρομαντισμό. Γι αυτό και οι αναφορές τους είναι πολλές σε τέτοιου είδους ποιήματα.³²

Ο Μόντης, όμως πέρα απ' αυτά επιμένει — και συνολικά άλλωστε στην ποίησή του — στους ηλικιακούς εντοπισμούς. Οι ηλικίες των «δεκαέξι» και «δεκαοκτώ» χρόνων είναι οι αγαπημένες του. Χαριτωμένο δείγμα είναι η «Αναπαράσταση» όπου κυριαρχεί το μοτίβο της νοσταλγικής διάθεσης ενταγμένης στο γενικό ερωτικό πλαίσιο. Ο ποιητής αποφασίζει να αναπαραστήσει τη σκηνή του ηδονικού φιλιού με την αγάπη του, που θα τον προδώσει ως καπνιστή, φοβάται όμως... τον ανηφορικό δρόμο του Κυβερνείου!³³ (λόγο προφανώς των γηρατειών) Η πράξη άλλωστε πρωτογήνηκε στα δεκαέξι του:

«Ας ήταν άλλη μια φορά να ξαναπάρω
 του Κυβερνείου το δρόμο
 στο λόφο του ν' ανάψω ένα τσιγάρο
 κρυφά απ' τον κόσμο κι απ' τον παιδονόμο.
 κ' ύστερα να 'στηνα καρτέρι
 ίσως βραδιάτικα τα καταφέρω
 να βγη περιπάτον η αγάπη μου
 κ' έτσι από πρώτο χέρι
 όπως το χείλη της θα προσεγγίζω
 πρώτη να μάθη πως καπνίζω
 Θα με μαλώση μα πώς θα τολμήση
 κάτω από τέτοιες περιστάσεις
 — «για το καλό μου» ως θα 'λεγε να πάει να μαρτυρήσει;
 θα κάνω, αλήθεια, αναπαράσταση μια μέρα,
 θα γίνω, αλήθεια, δεκαεξάχρονο αγόρι
 φτάνει τα πόδια μου ν' αντέξουν στ' ανηφόρι!»!

Το «*νυφοπάζαρο*» στους δρόμους των Κυριακάτικων περιπάτων είναι μια «*Λαογραφικό*» είδος εν εκλείψει... Οι λιγοστές εξόδοι των κοριτσιών γίνονταν *αφορμήσεις ερωτικών σκιρτημάτων*. Στο ποίημα που ακολουθεί, το οποίο κινείται γένικά σ' αυτό το μοτίβο, τα όνειρα, η άνοιξη και τα ρογιάτικα σοκκάκια της Λευκωσίας συνυφαίνονται αρμονικά στον ίδιο καμβά με τις κοπέλλες και συνθέτουν ένα ανέερο σκηνικό που διώχνει τη θλίψη και την πλήξη. Το πλεχτό του Έρωτα είναι ήδη έτοιμο:

ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

«*Κορίτσια στα σοκάκια τα ρογιάτικα
 τις ώρες του θολού του δειλινού
 που μεσ' απ' τη θλίψη και την πλήξη του στενού
 μπορούν τόσα όνειρα ανοιξιάτικα
 γεμάτα φως, χαρά, κάμπο ανοιχτό
 να πλέξουν, πλέκοντας ένα πλεκτό*»

Η «*πρώτη αγάπη*» είναι φυσικό να μη ξεχνιέται καθώς επίσης και να παρέχει εύπλαστη ύλη για ποιητικές συνθέσεις. Ο Μόντης επιφέρει όμως ακόμα κι εδώ τη δική του πρωτοτυπία. Σηματοδοτεί την «*πρώτη αγάπη ηλικιακά*» και την τοποθετεί, ως συνήθως στα *δεκαέξι χρόνια*. Νομίζω πως αυτός είναι ένας πρόσθετος λόγος για να αποδεχτούμε ως ορθό τον εντοπισμό της «*λυρικής εφηβείας*» ως χαρακτηριστικό της ποίησης του Κύπριου δημιουργού.³⁴

Ας δούμε τα δυο ποιήματα:

1. «*Η ΠΡΩΤΗ ΑΓΑΠΗ Ι*»

*Εκείνη η πρώτη αγάπη που όσος καιρός και να περάση
 είναι υποχρεωμένη να μένη καλού-κακού δεκαέξη χρονών
 εκείνη η πρώτη αγάπη που όσος καιρός και να περάση
 είναι υποχρεωμένη να τριγυρνά δεκαέξη χρονών στο μικρό προάστειο
 μην τυχόν και την ξαναχρειαστής καμμιά φορά
 μην τυχόν κι' ανατρέξης καμμιά φορά στην ανάμνησή της!*

2. «Η ΠΡΩΤΗ ΑΓΑΠΗ II»

Δεν έχει σημασία που δεν είχε συνέχεια η πρώτη αγάπη.
 Δεν ήταν δική της δουλειά ο γάμος και τα παιδιά.
 Άλλος ήταν αυτής ο προορισμός της»

Ιδιαίτερα, στο δεύτερο ποίημα, τονίζεται η αναγκαιότητα — και το αναπόφευκτο — του πρώτου ερωτικού σκιρτήματος έστω κι αν δεν επισφραγίζεται με το γάμο και την τεκνοποιία.

Είναι, νομίζω πολύ χρήσιμο να σταθούμε και σε κάποια «ερωτικά δείγματα», συνθεμένα στη «γλώσσα που πρωτομίλησε» ο ποιητής. Έχουμε άλλωστε σημειώσει ήδη με έμφαση — και με λόγια του ίδιου του Μόντη — ότι καταφεύγει στο Κυπριακό γλωσσικό ιδίωμα όταν νομίζει πως αυτό είναι αναπόφευκτο, όταν η έκφραση αυτή είναι πιο αποτελεσματική ή πιο «ακαριαία» (κατά το Σεφέρη):

1. «ΓΙΑ ΤΑ ΣΥΚΑ

Τζια το φιλίν εν άσιλα όπως το σύκον
 π' άμα γυρέψει η κρουάδα να του ντζίση
 θωρείς το γίνεται γλυτζύττερον να την ντζιήση»

2. «ΤΟ ΦΙΛΙΝ

Ίντα 'μ' πων' τουν' τ' αϊπι(ν)
 Αν εμ πάνω στηβ βούκκαμ πάλε
 ψις τζ' εν έχω στόμαν τζαι σιείλη
 έτσι φιλίν εμ περιττόν
 σίλλιες φορές καλλύττερα να λείπει»

3. «ΤΟ ΦΙΛΙΝ (ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Γ')

Έτσι φιλούϊμ πα' στηβ βούκκαν να το σιαίρεσαι,
 φύλαξέ το τ' αρφού σου.
 Γι' άλλοφ φιλίν εγιών' από(ν)
 κάφκουμε τζιε διψά»

4. «ΤΟ ΦΙΛΙΝ (ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ II)

Ούλλον τηβ βούκκαμ μου φιλάς ακόμα;
 Εν έχω άραγές σου σιείλη
 εν έχω άραγές σου στόμα(ν);»

Στο πρώτο παράθεμα ο ποιητής ξεκινά από μια φυσική παρατήρηση η πρώτη ψύχρα γλυκάνει το σύκο. Ο ερωτικός συμβολισμος γίνεται σαφής με την αντιστοιχία του φιλιού. Οι τρεις παραλλαγές πάνω στο ίδιο θέμα («φιλίν») — υπάρχουν αρκετά ανάλογα εγχειρήματα στο έργο του Μόντη — θυμίζουν τα Σολωμικά «σχεδιάσματα». Εδώ όμως δεν φαίνεται να προκαλεί η τελειομανία αλλά το ότι ο δημιουργός δε θέλει να αποχωριστεί καμιά στιχουργική προσπάθειά του, προκρίνοντας άλλες καλύτερες στη θέση της.

Η εναλλαγή της θέσης των λέξεων (αγάπη/παράπονο), στο δίστιχο που ακολουθεί, καταδειχνει την προσδιδόμενη έμφαση στη σύζευξή τους.

«Αγάπη μου και παράπονό μου
παράπονό μου και αγάπη μου»

Και κλείνουμε τα παραθέματα μ' άλλο ένα δείγμα *μεγαλοστομίας* από τον ποιητή των *μετρημένων λέξεων* και της *λιτότητας!* (Αλλά είπαμε: ο Έρωτας είναι εξαίρεση...)

«Κρατώ το φως της αγάπης σου
και διασχίζω τη νύχτα
κρατώ την πυξίδα της αγάπης σου
και τακτοποιώ τα πελάγη»³⁵

Η *αγάπη/Έρωτας* διαλύει το σκοτάδι και ρυθμίζει τη θαλάσσια κυκλοφορία! Ο «Νους» του Αναξαγόρα με μια άλλη μορφή και σε άλλο ρόλο; Δε νομίζω απλά, πρόκειται για άλλη μια *Σεφερική όψη* της ποίησης του Κώστα Μόντη, αυτήν της *εξιδανίκευσης του ερωτικού υποκειμένου*. Ας μην αντιγράψει ο ένας τον άλλον: το μοτίβο πάντως είναι κοινό. Ο Έρωτας — είτε το θέλουν είτε όχι — έχει *καταλυτική παρουσία στο έργο τους*.

Σ. ΣΥΜΕΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η εργασία αυτή αποτελεί μέρος ευρύτερης (ανέκδοτης) μελέτης με τίτλο «Όψεις της ποίησης του Κώστα Μόντη. Μια πρώτη καταγραφή των Σεφερικών πτυχών».
2. Στα ιδιοματικά ποιήματα, βεβαίως, δεν υπάρχει αυτό το πρόβλημα. Γιαυτό όμως πρέπει να γίνει ιδιαίτερος λόγος.
3. Βλ. Α. Σκιαδά, «Επιτύμβω», Ελληνική Ανθρ. Εταιρία, Αθήνα² 1972 (και ανατυπώσεις) — Αρ. Δικταίου, Όμηρος — Επίγραμμα κ.τ.π, Αθήνα.
4. Βλ. σχετικά: Αθ. Κορίνη, Εισαγωγικά μαθήματα εις την Βυζ. Φιλολογίαν, Φιλολογικόν, Αθήνα (σελ. 101 Κ.Ε.) — ΑΓΝ. ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ — ΚΩΑΝΝΙΔΟΥ, Το Βυζαντινό θύρακον επίγραμμα επιβιώσεις-πρωτοτυπία. Αθήνα 1981 (Πανεπ. σημειώσεις).
5. Το 1981 απονεμήθηκε στο Μόντη ο τίτλος του "Poet Laureat" από την "World Academy of Arts and Culture" — Υπάρχει ακόμα η μετάφραση ποιημάτων του από τους Am. Sitas και Charles Dodd σε τόμο με τίτλο "Moments" (Πρόκειται για νέα επιλογή από της «Στιγμές»). Για τη γνώση και τη μελέτη του έργου του από ξένους βλ. και Κ. ΖΑΒΟ, άρθρο δημοσιευμένο στον τόμο «12 κείμενα για τον Κώστα Μόντη, Ερμής, Αθήνα 1984. σελ. 159 Κ.Ε.
6. Βλ. Κ. Μητσάκη, «Οι Αγγλικές μεταφράσεις του Σεφέρη», στον τόμο ΠΟΡΕΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ, Αθήνα 1982 (έκδ. Φιλιππότης.) και Αθ. Νάκα, «Μετάφρ. και Νεοελληνική γλώσσα» στα «Γλωσσολογικά» Β', Σμίλη, Αθήνα 1991, σελ. 252 Κ.Ε.
7. Βλ. σχετικά Αθ. Νάκα, οπ. παρ. 207 Κ.Ε. — Γ. Μπαμπινιώτη, Θεωρητική Γλωσσολογία, Αθήνα 1980 και γλωσσολογία και λογοτεχνία, Αθήνα 1984.
8. Βλ. Ν. Βαγενά, Ο ποιητής κι ο χορευτής, Αθήνα⁵ 1990, σελ. 18-19.
9. Γ. Σεφέρη, Μέρες του 1945-51, σελ. 91.
10. Γ. Σεφέρη, Δοκίμες Α' σελ. 144 (Ίκαρος-Αθήνα).
11. Από Ραδιοφ. συνέντευξη του 1968 στον Κ. Χαραλαμπίδη βλ. τώρα στα «12 κείμενα» οπ. παρ. σελ. 180.
12. Βλ. Γ. Θέμελη, Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών, εκδ. Κων/νίδη, Θεσσαλονίκη 1973-75, Α' 37 κε Β' το κεφ. «Μορφή και περιεχόμενο».
13. Βλ. Θέμελη οπ' παρ. σελ. 50.

14. Βλ. Θέμελη οπ. παρ. σελ. 53.
15. Βλ. Γ. Σεφέρη, *Δοκιμές Α'* 33.
16. Βλ. Ανθ. Λυκαύγη, [αρθρ. στην «Πνευματική Κύπρος» ΙΕ' σελ. 230-231].
17. Η αναφορά γίνεται στο ευρύτερο (ανέκδοτο) μελέτημα του γραφόντος όπως μνημονεύθηκε και παραπάνω. (βλ. σημ. 1).
18. Βλ. και Αρ. Σκιαδά, *Αρχαϊκός λυρισμός Ι*, ελλ. Ανθρ. Ετ. Αθήνα 1979, 13-15.
19. π.χ. το ποίημα του που αφιερώνεται στην αυλητρίδα «Ναννώ»-Βλ. και Αρ. Σκιαδά, *Αρχ. λυρισμός Ι*, οπ. παρ. σελ. 129.
20. Βλ. Αρ. Σκιαδά, *Αρχ. Λυρισμός 2*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1981, σελ. 13 και All. Lesky, *ιστορία Αρχ. Ελλ. λογοτεχνίας, Κων/νίδης, Θεσσαλονίκη*⁵ 1981, σελ. 189 Κ.Ε.
21. Βλ. ομώνυμο μελέτημα («Παρακλαυσίθυρα») του Ι. Συκουτρή στον τόμο «Μελέτα και άρθρα» εκδ. Ιδρ. Σχολ. Μωραΐτη, Αθήνα² 1982, 346-355.
22. Βλ. Δημ. Κράνη, «Η ποίηση του Κώστα Μόντη» (ανάτ. περιод. «Ευθύνη» τευχ. 128) Αθήνα 1982, σελ. 413.
23. Βλ. Κ. Μητσάκη, *Ο Πετράρχισμός στην Ελλάδα, Θεσσαλονίκη 1973* (Ιδιαίτερα οι σελ. viii-ix για τα Κυπριακά ερωτικά ποιήματα).
24. Η λέξη στο Κυπριακό γλωσσικό ιδίωμα δηλώνει τα «Ταιριαστά» (προφανώς λόγω ρίμας) σιχουργήματα και διατηρούνται μέχρι σήμερα στην Κυπριακή επικαιρότητα καθώς σε παραδοσιακές γιορτές (π.χ. Αγ. Πνεύματος) είναι η βήσας σχετικών διαγωνισμών.
25. Βλ. Α. Χριστοφίδη [στον τόμο «12 κείμενα κ.λ.π.» οπ. παρ. σελ. 37.
26. Βλ. Α. Καραντώνη, ο ποιητής Γ. Σεφέρης, Παπαδήμας, Αθήνα⁴ 1976.
27. Βλ. Ν. Κρανιδιώτη, εισαγωγή στην ποίηση του Γ. Σεφέρη, Ίκαρος, Αθήνα, σελ. 16-17.
28. Βλ. Λ. Πολίτη, *ιστορία Νεοελλ. λογοτεχνίας, Μορφ. ιδρ. τραπ., Αθήνα*³ 1980, σελ. 282.
29. Βλ. Γ. Σεφέρη, «Μέρες 1945-51» σελ. 54.
30. Βλ. Ν. Βαγενά οπ. παρ. σελ. 291.
31. Βλ. Μ. Vitti, *Η γενιά Του Τριάντα*, Ερμής Αθήνα 1982 σελ. 174.
32. Για τη συχνότητα των αναφορών αυτών στο Σεφέρη βλ. Ε. Α. ΚΟΚΟΛΗ, Πίνακας λέξεων των ποιημάτων του Γ. Σεφέρη, Ερμής, Αθήνα 1975.
33. Η αναφορά γίνεται στην περίοδο της Αγγλοκρατίας οπότε στη Λευκωσία υπήρχε *Βρετανικό Κυβερνείο*.
34. Βλ. Παναγιωτούνη (στο προσάρτημα στην «Πνευματική Κύπρος» 1964-65, σελ. 51-52).
35. Βλ. και Α. Χριστοφίδη, [στα «12 κείμενα κ.λ.π.» οπ. παρ. σελ. 37].

Ο ΠΕΥΚΟΣ

(διήγημα)

Κατά το μεσημέρι, η καμπάνα χτύπησε για τα βαπτίσια. Θα βάπτιζε ο Ρούβας το ένατο του παιδί. Μαζεύτικαν κάμποσες γυναίκες. Αντρες ήταν μόνο ο παπάς, ο δεξιός φάλτης, ο καντηλανάφτης και ο νουνός. Ο τελευταίος κρατούσε το μωρό και το κουνούσε πάνω κάτω, για να μην κλαίει. Ο καντηλανάφτης περπατούσε βιαστικός εδώ κι εκεί, για να ετοιμάσει το καθετί που χρειαζόταν.

Κάποια στιγμή, ο παπάς σίμωσε το νουνό και το ρώτησε για το όνομα του βρέφους.

— Ο πατέρας του, παπά μου, θέλει να του δώσουμε το όνομα Πεύκος.

— Πεύκος; Μα δεν υπάρχει χριστιανικό όνομα Πεύκος.

— Τι να σου πω εγώ, παπά μου; Κι εγώ την ίδια κουβέντα του είπα, αλλά αυτός επιμένει, είναι ανένδοτος.

— Να πάτε να φωνάξετε τον πατέρα του μωρού, να 'ρθει εδώ να ξηγηθούμε, πρόσταξε ο παπάς.

Ένας πιτσιρίκος έτρεξε γρήγορα και τον φώναξε.

Όταν ήρθε ο Ρούβας, στάθηκε απ' έξω απ' την είσοδο της εκκλησίας, γιατί ποτέ δεν εκκλησιαζόταν.

— Παπά! Εγώ το μωρό μου θέλω να το ονομάσω Πεύκο κι έχω το λόγο μου. Το παιδί γεννήθηκε κάτω από 'να πεύκο, όταν ήμουν έξω στα χωράφια με τη γυναίκα μου. Κατάλαβες; Άλλο όνομα δε δέχομαι.

— Τέτοιο όνομα στη θρησκεία μας δεν υπάρχει, κύριε Ρούβα.

— Υπάρχει και ξευπάρχει, εγώ αυτό το όνομα θέλω να δώσω στο παιδί μου.

— Ναι, αλλά κι εγώ δεν μπορώ να το βαπτίσω με τέτοιο όνομα.

Ο Ρούβας έκανε μεταβολή κι οργισμένος τράβηξε για το σπίτι του, μουρμουρίζοντας συνέχεια ενάντια στον παπά.

— Μα τι παράλογος άνθρωπος είναι αυτός, καλέ; φώναξε με αγανάχτηση ο παπάς. Υπάρχει σιόρ χριστιανικό όνομα Πεύκος; Του ξηγάς, δεν καταλαβαίνει.

Κι ενώ η υπόθεση βρισκόταν σε αδιέξοδο, ξαφνικά ήρθε μια έμπνευση στον παπά και λύθηκε το πρόβλημα.

— Ξέρετε τι όνομα να του δώσουμε; Να το ονομάσουμε Λεύκο. Μοιάζει με τον Πεύκο.

Κι άρχισε κανονικά το μυστήριο κι ονόμασαν το μωρό Λεύκο.

Ο Ρούβας, σαν τ' άκουσε, έγινε έξω φρενών, αλλά δεν έδωσε συνέχεια στο ζήτημα. Δεν ήθελε να φθάσει στα άκρα. Όμως, το δήλωσε αμέσως, πως ο ίδιος τέτοιο όνομα δεν το αναγνώριζε.

Στα ληξιαρχικά βιβλία του Κράτους και της Εκκλησίας το παιδί ήταν γραμμένο Λεύκος. Ο Ρούβας, όμως, ουδέποτε φώναξε το παιδί του έτσι· το φώναζε πάντα Πεύκο, όπως ήταν η πεθυμιά του.

Όταν το παιδί έγινε έξι χρονών, ο Ρούβας το πήρε και το 'γραψε στο σχολειό. Το πιστοποιητικό γέννησης που παρουσίασε έγραφε το βαπτιστικό όνομα Λεύκος κι αυτό το όνομα σημείωσε ο δάσκαλος στο βιβλίο του.

Κατά το μέσο της σχολικής χρονιάς, ο Ρούβας επισκέφθηκε το σχολειό, για να μάθει πώς πάει το παιδί του στα γράμματα.

— Πώς πάει ο Πεύκος, κυρ-δάσκαλε; το ρωτά.

Ο δάσκαλος, που ήταν νιοφερμένος, τα 'χασε και κοίταξε το Ρούβα απορημένος.

— Για το παιδί μου σε ρωτά, του ξηγά ο Ρούβας.

— Μα, παιδί με τέτοιο όνομα, δεν έχουμε στο σχολειό, του απαντά ο δάσκαλος. Έχουμε ένα πιτσιρίκο στην πρώτη τάξη που λέγεται Λεύκος, όχι Πεύκος.

— Αυτός είναι, δάσκαλέ μου. Εγώ Πεύκο το φωνάζω κι έχω το λόγο μου. Με αυτό το όνομα ήθελα να τον βαπτίσω, αλλά ο παπάς έκανε την ιδιοτροπία του και του 'δωσε άλλο όνομα. Για μένα δεν υπάρχει τέτοιο όνομα κι ούτε φώναξα καμιά φορά το παιδί μου Λεύκο. Ακούς εκεί Λεύκος! Εγώ το παιδί μου θα το φωνάζω πάντα Πεύκο, όπως το 'θελα.

— Και γιατί θες να το φωνάζεις Πεύκο; ρώτησε απορημένος ο δάσκαλος.

Ο Ρουβάς πρόθυμα του ξήγησε το λόγο.

Ο δάσκαλος χαμογέλασε και του 'πε πως το παιδί είναι μια χαρά στα γράμματα. Είναι απ' τους καλύτερους μαθητές στην τάξη του.

Ικανοποιημένος ο πατέρας τράβηξε για το σπίτι του.

Όταν το παιδί μεγάλωσε περισσότερο και καταλάβαινε καλύτερα, μια μέρα ρώτησε τη μάνα του, γιατί ο πατέρας του το φωνάζει Πεύκο.

— Γιατί σε γέννησα κάτω από 'να πεύκο, παιδί μου.

— Μα, είναι αληθινό αυτό;

— Αλήθεια είναι, παιδί μου.

Το παιδί γέλασε, σα να του φάνηκε αστειό.

Σαν τέλειωσε το δημοτικό, ο Ρούβας επειδή ήταν φουκαράς, δεν έστειλε το παιδί στο γυμνάσιο. Το 'παιρνε μαζί του έξω στα χωράφια και τον βοηθούσε. Σιγά-σιγά έμαθε την τέχνη του ζευγά.

Όμως δεν ήταν το γραφτό του να εξασκήσει αυτό το επάγγελμα, γιατί ένας θεός του — αδελφός της μητέρας του — που ήταν στον Καναδά, έγραψε γράμμα στον πατέρα του και του πρότεινε να του στείλει το παιδί εκεί. Ο Ρούβας, με τη σύμφωνη γνώμη της γυναίκας του, έστειλε το παιδί στον Καναδά. Ήταν τότε δεκαοχτώ χρονών.

Όταν ο Λεύκος πότε-πότε έγραφε γράμμα στον πατέρα του, τέλειωνε με τη φράση «Με αγάπη, ο γιος σου Πεύκος», γιατί ήξερε πως αυτό θα άρεσε στον πατέρα του. Και πράγματι άρεσε στο Ρούβα αυτό, τον ικανοποιούσε. Κι όταν έγραφε αυτός γράμμα στο παιδί του, το άρχιζε ως εξής: «Αγαπητέ μου Πεύκο». Κι ο Λεύκος χαμογελούσε ευχαριστημένος με την επιμονή του πατέρα του να το λείει πάντα Πεύκο.

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΔΑΙΜΟΝΟΠΕΙΡΑΣΗ

Στή γιόμοση τοῦ φεγγαριοῦ
ἀχνίζ' ἢ θαλασσαναπνιά...
Ὅχι, δὲν εἶναι ἀερικά.
Ὅχι, δὲν εἶναι ἴσκιοι.
Μὴν κακοβάνει ὁ νοῦς σου.
Εἶναι στριγκλιές καὶ στεναγμοὶ
ἀπὸ τὰ βίντζια τῶν καραβιῶν
ποῦ ἀποφορτώνουν στὸ λιμάνι.
Ἐρέμιζε, γαλήνευε, ἠσύχαζε.
Εἶναι κακιά καὶ ἀξήγητη
ἡ κλήρα τοῦ ποιητῆ
στὴν παιδωμὴ τοῦ ὄνειρου.
Μαγεμένε, γητεμένε
καθὼς πλωρίζεις γιὰ τὰ μακρινὰ
στὸν οὐρανὸ ἀψηλὰ
τρεμίζουνε, στηθίζουνε
σοῦ γνέφουνε πονετικά
διακριτικά τ' ἀστέρια.
Ἄλλοπαρμένε, ἀλαργεμένε
μὴν τοὺς τραβᾷς ἐπάνω σου
τοὺς μύριους τόσους κεραυνούς!
Ὡς ν' ἀποθέσεις τὴν προβιά σου
στὰ χέρια τοῦ δίκαιου χάρου
– τοῦ βραβευτῆ καὶ τιμωροῦ –
μὴν κακοβάνει ὁ νοῦς σου
ποιητῆ δαιμονοπειραγμένε.

ΕΤΣΙ ΝΟΜΙΖΟΥΝ

Ἐκθέτουν ἔτσι τοὺς περαστικούς.
 Τουλάχιστον, αὐτὸ νομίζουν.
 Καταλαβαίνεις τί σοῦ λέω;
 Ξέρουν οἱ πονηροὶ ζητιάνοι
 ποῦ νὰ σταθοῦν νὰ σοῦ κλαφτοῦν.
 Ὅχι σὲ ὑπόστεγα ἢ καμάρες
 ὄχι σὲ κόχες καὶ σὲ ἔσοχές.
 Στὰ ξέσκεπα, στὰ ἄκρυφτα
 στὰ ξάγναντα, στὰ φανερά!
 Γιὰ νᾶναι ἔτσι βέβαιοι
 οἱ ἀνύποπτοι συντρεχτικοὶ
 ὅτι τοὺς βλέπει ἀπὸ ψηλά
 – περαστικούς ἐλεήμονες –
 καὶ κάποτε θὰ τοὺς ἀμοίψει
 τοὺς ἀφελεῖς συφερτικούς
 ὁ ἀνήξερὸς καὶ ἀμέτοχος Θεός!

ΧΡΗΣΤΟΣ Ε. ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Νίκος Καρύδης, εραστής του αθλητισμοῦ
 στ' αθλητικό του ἀρχεῖο κοιμήθηκε
 τον αἰώνιο ἐλληνικό ὕπνο του
 με τ' ὄνειρο τῆς λευτεριάς στὸ μέτωπό του.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

JACQUES PREVERT

ΑΝΘΟΠΩΛΙΣ

Σ' ανθοπωλείο ένας άντρας
 διαλέγει λουλούδια
 η ανθοπώλις τ' ανθη τυλίγει
 στη τσέπη ο άντρας μπάζει το χέρι
 τα λεφτά να γυρέψει
 λεφτά (για) να πληρώσει τα άνθη
 μα ξαφνικά την ίδια στιγμή
 στην καρδιά βάζει το χέρι
 και πέφτει
 Και σαν πέφτει την ίδια στιγμή
 τα λεφτά κυλάνε στη γη
 και μετά πέφτουν τα άνθη
 την ίδια στιγμή που ο άντρας
 που τα λεφτά την ίδια στιγμή
 κι η ανθοπώλις μένει εκεί
 με τα λεφτά που κυλάνε
 με τ' άνθη που βουλιάζουν
 με τον άντρα που πεθαίνει
 φανερά όλα τούτα είναι πολύ λυπηρά
 κι η ανθοπώλις κάτι πρέπει να κάνει
 μα δεν ξέρει πώς ν' αρχίσει
 Είναι τόσα πράγματα που πρέπει να κάνει
 με τον άντρα αυτό που πεθαίνει
 τα λουλούδια αυτά που βουλιάζουν
 κι αυτά τα λεφτά
 αυτά τα λεφτά που κυλάνε
 που δεν σταματούν να κυλάνε.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΑΜΛΕΤ

To be...

Ο καθηγητής

Στα γαλλικά, παρακαλώ, καθώς όλοι μαζί

Ο μαθητής Αμλετ

Μάλιστα κύριε. (Κι αυτός κλίνει)

Εγώ είμαι ή δεν είμαι

Εσύ είσαι ή δεν είσαι

αυτός είναι ή δεν είναι

Εμείς είμαστε ή δεν είμαστε...

Ο καθηγητής
 (εξόχως δυσηρεστημένος)
 Αλλά εσείς είστε, φτωχέ μου φίλε που εκεί δεν είστε!
 Ο μαθητής Άμλετ
 Ακριβώς, κύριε καθηγητά,
 Εγώ είμαι «όπου» δεν είμαι
 Και, μες το βάθος, λοιπόν, μες στη σκέψη,
 να είσαι «όπου» να μην είσαι
 Τούτο ίσως το θέμα επίσης να είναι.

Μετάφραση: ΧΡ. ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΚΕΡΥΝΕΙΑ

Λυρική υδάτινη οπτασία
 φυλαγμένη στο νου και την καρδιά
 φαντάζεις απόμακρη και θεία

Κερύνεια
 πόλη αγαπημένη
 ζωγραφιά σε ανάερη κορνίζα
 κλεισμένη

Μες στην αχλύ του πρωινού σου
 στη μνήμη μου σ' ανακαλώ
 στους βράχους του βουνού σου
 ακουμπισμένη
 πλένεις τα πόδια στο γιαλό

Κερύνεια
 νύμφη ομορφότερη από σε δεν είδα
 όνειρο και πονεμένη ελπίδα

Κερύνεια
 θάθελα νάχε γενεί της μοίρας μου γραφτό
 τις εσπερινές απόμακρες καμπάνες
 να ξανακούσω όσο ζω
 την ώρα που φαντάζει χρυσορόδινη η βουνοσειρά
 κι είναι θαρρείς μια άνθινη πυρκαϊά
 να ξανακούσω την προσευχή σου το δειλινό
 μες στη γαλήνη και μες στη μοναξιά.
 Κι υστερότερα κοιτάζοντας ψηλά τον έναστρό σου ουρανό
 να νιώσω το βάλσαμο μες στην ψυχή
 όπως το είχα πρωτονιώσει
 τότε που ήμουνα παιδί.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ - ΜΙΑ ΠΟΛΥΠΤΥΧΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ

Στόν τόμο αυτό, ὁ κριτικός καὶ συνεχιστής τοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου Χάρη στή διεύθυνση τῆς «Νέας Ἑστίας» κ. Εὐάγγελος Μόσχος, συγκέντρωσε, ἀφοῦ ἐπεξεργάστηκε ξανά καὶ διαμόρφωσε ἐξ ὑπαρχῆς γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ἐνότητα ἑνὸς αὐτοτελοῦς βιβλίου, ὅσα κριτικά κείμενα ἔγραψε κατὰ καιροὺς γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν πνευματικὴ ὄντοτητα ἑνὸς πολὺπλευρου καὶ πολυκεντρικοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων μας, τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ποῦ μνημόνευσα ἤδη, τοῦ κ. Πέτρου Χάρη.

Τὰ κείμενα αὐτὰ ποῦ ἔχουν τὴ δομὴ κριτικῶν μελετημάτων, ἐκτὸς ἀπὸ τρία ποῦ βρίσκουν θέση στόν τόμο γιὰ πρώτη φορά, δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς στὴ «Νέα Ἑστία», καθὼς καὶ στὴν ἡμερησία ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Καθημερινή». Τὰ κείμενα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ διασωθοῦν μέσα στὶς σελίδες ἑνὸς βιβλίου γιατί ἀποτελοῦν μία πολὺ σημαντικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη ἐργασία στόν τομέα κριτικῆς παρακολούθησης ἀντιπροσωπευτικῶν σελίδων τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας. Ἐξ ἄλλου αὐτὰ ἀναφέρονται στό ἐνδιαφέρον καὶ πολὺπλευρο ἔργο ἑνὸς χαρακτηριστικοῦ ἐκπαιδευτοῦ τῆς γενιᾶς τοῦ Τριάντα, ποῦ μὲ τὸ πλούσιο καὶ δυναμικὸ ἔργο του καὶ τὴν ὅλη πνευματικὴ δραστηριότητά του κυριάρχησε στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας πᾶνω ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια συνεχίζοντας δρόμους ποῦ ἄνοιξαν ἄλλοι λαμπροὶ λογοτέχνες πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἀνοίγοντας καὶ ἐντελῶς δικές του κατευθύνσεις. Καὶ σίγουρα τὸ χρήσιμο αὐτὸ καὶ καλογραμμένο πόνημα θὰ συμβάλει οὐσιαστικά στὴ μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ κ. Πέτρου Χάρη, ἀλλὰ θὰ ἀποτελεῖ καὶ ἕναυσμα γιὰ τὴ μελέτη τῆς εὐρύτερης λογοτεχνίας μας. Ἡ ὅλη ἐργασία χωρίζεται σὲ πέντε μέρη, Στὸ πρῶτο μέρος μὲ τὸν τίτλο Γενικὴ θεώρηση ἀντιμετωπίζεται ἡ ἐν γένει πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ κ. Χάρη καὶ ἡ ἐκδοσὴ καὶ διεύθυνση ἀπὸ τὸν ἴδιο τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ ἀκόμα γίνεται μνεῖα τῆς τιμῆς ποῦ τοῦ ἐπιδαψίλευσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τιμώντας στό πρόσωπό του τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Στὴ δεύτερη ἐνότητα κρίνεται ὁ κ. Χάρης ὡς διηγηματογράφος καὶ μυθιστοριογράφος. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐνότητας αὐτῆς γίνεται μὲ τὴν μορφὴ προλόγου μὴ γενικὴ ἀποτίμησις τῆς πεζογραφίας του. Στὴ συνέχεια κρίνονται τὰ διηγήματα τῆς «Μεγάλης Νύχτας» ποῦ γράφτηκαν ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ἀτέλειωτη νύχτα τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς τῆς πατρίδας μας. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀποτίμησις τοῦ μυθιστορήματος «Ἡμέρες ὀργῆς» μὴς λαμπρῆς πνευματικῆς προσφορᾶς ποῦ προέκυψε ἀπὸ τὴ διασταύρωση ἱστορικῶν συμβάντων καὶ λογοτεχνικῆς ἀποτύπωσής τους. Ἀκολουθοῦν οἱ κρίσεις τοῦ κ. Μόσχου γιὰ τὰ βιβλία «Τὰ Δέντρα», «Ὅταν οἱ ἅγιοι καταβαίνουν στὴ Γῆ», «Ρεμβασμὸς στό χάριτη», «Γιὰ μικροὺς καὶ γιὰ μεγάλους». Στὴν ἐνότητα αὐτὴ κρίνεται καὶ τὸ δεύτερο μυθιστόρημα τοῦ κ. Χάρη ποῦ φέρει τὸν τίτλο «Ἀνεμοστρόβιλος».

Στὸ τρίτο μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Μόσχου ὁ κ. Χάρης ἀντιμετωπίζεται ὡς δοκιμιογράφος καὶ κριτικός τῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφόρων πνευματικῶν ἐκφάνσεων τοῦ τόπου. Ἔτσι κρίνονται τὰ βιβλία «Ἐλεύθεροι Πνευματικοὶ Ἀνθρώποι», ὅπου γίνεται ἕνα κήρυγμα πνευματικῆς ἐλευθερίας, ἡ «Κριτικὴ πεζοῦ λόγου», ὅπου ἐξετάζεται καὶ τὸ ζήτημα τοῦ λειτουργήματος τῆς κριτικῆς, καθὼς καὶ τὸ δοκίμιο «Κρίσιμη ὥρα». Ἀκόμα ἐξετάζεται ὁ «Νεοελληνικὸς κριτικὸς λόγος» οἱ «Συνομιλίες μὲ ὄλους», καθὼς καὶ οἱ προβληματισμοὶ τοῦ βιβλίου «Μεταπολεμικὸς κόσμος». Ἀκολουθοῦν οἱ προσεγ-

γίσεις του κ. Μόσχου στο βιβλίο «Παλαιοί και Σημερινοί πνευματικοί αγώνες». Ἀκόμα κρίνονται οἱ ἔβδομος καὶ ὄγδοος τόμος τοῦ ἐπικού κριτικοῦ ἔργου τοῦ Χάρη, «Ἕλληνες πεζογράφοι», μὲ τοὺς ὁποίους κλείνει τὸ τρίτο αὐτὸ μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μόσχου.

Στὸ τέταρτο μέρος τῆς κριτικῆς σύνθεσης ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ ἀντιμετωπίζονται οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ κ. Χάρη, ὁ ὁποῖος, καθὼς ἦδη γνωρίζουμε, εἶναι μαζί μὲ τὸν κ. Οὐράνη, τὸν Ν. Καζαντζάκη καὶ τὸν Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλο ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τοῦ εἶδους αὐτοῦ λογοτεχνίας στὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι κρίνονται καὶ ἀναλύονται τὰ βιβλία «Στὸν ἀφρὸ καὶ στὰ Ἴελατα», «Πολιτείες καὶ Θάλασσες» καὶ τὸ ταξιδιωτικὸ «Ἡ Κίνα ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη». Τὸ πέμπτο μέρος καταλαμβάνει ἓνα Ἐπίμετρο, ὅπου γίνονται κάποιες σκέψεις γιὰ τὴν «Βιβλιογραφία Πέτρου Χάρη», ὅπως αὐτὴ ἐμφανίστηκε ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «ΕΛΙΑ», καὶ τὸ βιβλίο συμπληρώνεται ἀπὸ ἓνα περιληπτικὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἔντυπα καὶ οἱ χρονολογίες πρώτων δημοσιεύσεων τῶν ἐπὶ μέρους μελετημάτων τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μόσχου.

Ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῶν καθέκαστων τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ κ. Μόσχου γίνεται ἀμέσως φανερὸ πὼς πρόκειται γιὰ πράξη ἀγάπης, μιᾶς ἀγάπης ὅμως ποὺ ἔχει ἄμεση ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν ἀκριβοδίκαη κρίση.

Κρίνοντας δὲ τὰ κέραια χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τοῦ κ. Χάρη, δὲν παρορᾷ καὶ τὰ ἐπουσιώδη. Ἔτσι ἡ ἐκτιμῆσις του ἔχουν πανοραμικὸ χαρακτήρα προχωρώντας πάντα ἀπὸ τὸ εἰδικὸ πρὸς τὸ γενικὸ. Καὶ οἱ συλλογισμοὶ τοῦ νεώτερου κριτικοῦ γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ παλιώτερου δὲν μένουν ἀτεκμηρίωτοι. Ἡ κάθε ἀναφορὰ του, καὶ ἡ ἀπλούστερη ὑποστηρίζεται ἀπὸ κάποιο παράδειγμα.

Ὅσο γιὰ τὸν τρόπο γραφῆς καὶ τὸ λόγο τοῦ κ. Μόσχου, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου του γίνεται φανερὸ πὼς εἶναι βατός, πλησιάζοντας τὶς ἔννοιες πάντοτε ἐπεξηγηματικά. Ἀκολουθεῖ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν δοκιμασμένη τακτικὴ τοῦ λόγου τῆς προσήκειας καὶ τῆς φωτεινότητος, ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει στὰ λογοτεχνικὰ κείμενά του καὶ ὁ κ. Χάρης, ποὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους ποὺ διαμόρφωσαν τὰ κριτήρια καὶ τὶς πνευματικὲς διαθέσεις τοῦ νεώτερου κριτικοῦ.

Ὅσο γιὰ τὴ χρησιμότητα τοῦ βιβλίου γενικότερα τοῦ παιδευτικοῦ κειμένου καὶ εἰδικώτερα ὡς κείμενον λογοτεχνικῆς κριτικῆς, αὐτὴ εἶναι προφανής, ἀφοῦ καὶ ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς κατευθυντήριες γραμμὲς χαράζει καὶ στὸ πλησίασμα καὶ τὴν ἀξιολόγηση τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας βοηθᾷ.

Μὲ τὸ κριτικὸ του αὐτὸ πόνημα ὁ κ. Εὐάγγελος Μόσχος προσθέτει στὴν ὡς τώρα ἀξιολόγησι πνευματικὴ προσφορὰ του. Προσθέτει ἓνα ἀκόμη δείγμα τῶν λαμπρῶν κριτικῶν ἱκανοτήτων του καὶ ἓνα παράδειγμα ἀγαπητικῆς ἀλλὰ καὶ ἀκριβοδίκαης προσέγγισις τοῦ ἔργου ἑνὸς ἀξιολογοῦ κριτικοῦ καὶ πεζογράφου τῆς ἐποχῆς μας, τοῦ κ. Πέτρου Χάρη.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΝΑΣ ΚΥΠΡΙΟΣ ΠΟΙΗΤΑΡΗΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ (Ἀντώνης Πιλλᾶς)

Στὴν αὐχμηρὴ ἔρημο τῆς Κοινωνίας τῆς Ἀφθονίας, ὅπου δὲν ὑπάρχει Ἰδανικὸ πού νὰ μὴν τὸ ἔχομε κατακερματίσει, στὴν ἄμυση σιχοπλημμύρα τῆς «προοδευτικῆς διανόησης», εἶναι Ἄρτος Ζωῆς ἡ ποιητικὴ παρουσία τοῦ Κυπρίου (ἀπὸ τὴν Πάφο) φιλολόγου καὶ δασκάλου Ἀντώνη Πιλλᾶ. Μιά πλοῦσια φλέβα στὸ πλατὺ ποτάμι τῆς Νεοελληνικῆς Στιχοουργίας.

Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ μὲ τις δυὸ τελευταῖες ποιητικὲς συνθέσεις τοῦ Α. Πιλλᾶ: α) «Τὸ μαρτύριο τῶν 13 Μοναχῶν τῆς Καντάρας» καὶ β) «Φυλακισμένα Μνήματα», σὲ ἐκδόσεις Κ. Ἐπιφανίου, Λευκωσία 1994 ἀμφότερα. Δύο δημιουργίες πού ἡ μία συμπληρώνει τὴν ἄλλη. Ἡ ἁγία Λεβεντιά στοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας (1230) καὶ τῆς συγχρόνου Ἐποποιίας τῆς ΕΟΚΑ. ὅπου ἀναγνωρίζει κανεὶς τὸν φλογερὸ καὶ Ὁρθόδοξο πατριώτη ποιητὴ. Μὲ λάμπουσιν τὴν μεταφυσικὴ του πνοή καὶ τὴν ἰδέα πὼς ἡ Ὁρθοδοξία συνυφαίνεται μὲ τὴν ὑψηλὴ ποίηση. Ὅπου ὁ ποιητὴς δὲν σχολιάζει ξώπετσα θρησκευτικὲς ἰδέες ὑπλῶς, ἀλλὰ – ὅπως ὁ ἴδιος ποιητὴς ἐξομολογεῖται σὲ παλιότερη συνέντευξή του – «τίς παίρνει ὅπως καταλάμπουν καὶ λειτουργοῦν καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοια μέσα στὴ ροή καὶ τὴν τριβὴ τοῦ βίου».

Ἐπικὸς καὶ λυρικός ὁ λόγος τοῦ Ἀντ. Πιλλᾶ. Στὰ ὑπόψη πονήματά του – ἀλλὰ καὶ σὲ παλαιότερα, ὅπως στὸν «Νεόφυτο τὸν Ἐγκλειστο» καὶ στοὺς «Ταπεινοὺς στίχους γιὰ τὴν Παρθένο Μαρία» – ἀκολουθεῖ τὴν παράδοση τοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ καὶ εἰδικῶς τῶν ποιητῶν τῆς Κύπρου.

Τὸ «Μαρτύριο» πατάει πάνω στ' ἀχνάρια τοῦ «Τραγουδιοῦ τοῦ Κυπριανοῦ», τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ τῆς Κύπρου Βασίλη Μιχαηλίδη. Πενήντα τρία Δεκάστιχα σὲ ὁμοιοκατάληκτο τροχαϊκὸ δεκαεξασύλλαβο. Μὲ τὴν εὐρηματικὴ ἔμπνευση νὰ παρεμβάλλει στὰ Δεκάστιχα καὶ ἕναν ἀναπαιστικὸ (συνήθως) δωδεκασύλλαβο, ὥστε νὰ σπάζει ἢ κάποια μονοτονία τοῦ βασικοῦ στίχου. Καὶ τοῦτο ἀκόμη. Τὸ Χρονικὸ εἶναι γραμμμένο στὴν Κυπριακὴ ντοπιολαλιά, τὴν τόσο γοητευτικὴ καὶ εὐχη μὲ τὸ εὐφωνικὸ Ν νὰ κυριαρχεῖ – αὐτὸ τὸ Ν τὸ ὁποῖο οἱ δικοὶ μας καρεκλογλωσσοδιορθωτὲς ἐξοστράκισαν ἀπὸ τὴν γλώσσα μας. Τὸ Χρονικὸ ἀναφέρεται στοὺς 13 ὁσιομάρτυρες μοναχοὺς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας τῆς Καντάρας, οἱ ὁποῖοι τὸν καιρὸ τῆς Φραγκοκρατίας ἐτελειώθησαν στὴν Λευκωσία στὶς 19 Μαΐου 1231, ἐπειδὴ δὲν δέχθηκαν ν' ἀπαρνηθοῦν τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπως τοὺς ζητοῦσαν οἱ Παποκατόλικοι κατακτητῆς. Ζωντανή, ὑποβλητικὴ ἢ ὅλη περιγραφή μὲ πολὺ λυρισμό:

*«Μὰ ὁ Θεόγνωστος π' ἀνῶρας ἐτζοιτότουν πεθαμμένος
πού τοῦ τύρρανου τὰ σιέρκα σκοτωμένος.
Τζαὶ δὲν ἦτουν μάνα, τζύρης τζι' οὔτε φίλος νὰ τὸν κλάψει
μᾶ 'τουν ἢ φωθιά τοῦ φτόνου ἔτοιμη γιὰ νὰ τὸν κάψει...»*

Τὰ «Φυλακισμένα Μνήματα» ἔχουν θέμα τὰ 13 παλικάρια (ὄσοι καὶ οἱ Μοναχοὶ τῆς Καντάρας!), πού οἱ Ἄγγλοι ἀποικιοκράτες ἐξετέλεσαν ἐπειδὴ πολέμοῦσαν στὴν θρυλικὴ ΕΟΚΑ τοῦ Γρίβα-Διγενῆ (– ἄχ, πὼς ἀφήσαμε τέτοιο ἠρωϊκὸ αἷμα νὰ πάει χαμένο):

*«Δευτέρα ἡ Δόξα διάβηκε μὲ τὰ λαμπρὰ φτερά της
κι ἔλαμψεν οὐρανὸς καὶ γῆ στὸ μέγα πάτημά της.
Καὶ μὲς στὸν ἀτρικύμιστο κι ἀρίφνητον αἰθέρα
τὸ φῶς της μνήσκει ἀθάνατον, ὡσὰν Λαμπρῆς ἡμέρα...»*

Ὅπως καὶ στὸ «Μαρτύριο» ἔχομε κι ἐδῶ μὲν εὐρηματικὴν ἐκτέλεση. Χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητὴς ποιητικὸν ἀλλὰ καὶ πεζὸ λόγῳ. Ἔτσι ἐνδύεται ἱεροπρέπεια τὸ Χρονικὸ, καθὼς θυμίζει τὶς Ἱερές Ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπου τὰ Ὑμνογραφήματα, ἐναλλάσσονται μὲ τ' Ἀναγνώσματα. Ὁ στίχος ἀρρενωπὸς ἢ τρυφερὸς ἀνάλογα μὲ τὴν ἔμπνευση τοῦ ποιητῆ.

Ὁ Ἀντώνης Πιλλᾶς, πολυγραφάτατος ἀλλὰ διόλου προχειρογράφος, μὲ τὰ Χρονικά του αὐτὰ συνεχίζει μὲ πολλὴν ἐπιτυχία τὴν γενιὰ τῶν παλιῶν λαϊκῶν Ποιητάρηδων τῆς Κύπρου (Μάστρε Δημήτρης, Παντελῆς Κακολῆς, Παναγιώτης Κωστομάλλης, Πιερρῆς Πιερρέττης καὶ πολλοὶ ἄλλοι): Μουσικότητα, διαύγεια, στοχασμὸς, ἀκόμη καὶ ὅταν γράφει στὴν Κυπριακὴ ντοπολαλιά. Καὶ σὺγκαρα οἱ μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις συνδυάζονται μὲ τὴν αἴσθηση τοῦ καθημερινοῦ μόχθου τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ Ἐλευθερία καὶ Βιοτικὴ ἀνεξαρτησία. Ὁ Ἀντώνης Πιλλᾶς μελετᾷ κι αὐτὸς τὰ λαμπρὰ παλιὰρια, ὅπως ἡ Δόξα τοῦ Σολωμοῦ. «Πῶς νὰ περάσει τόσο δάκρυ ἀθέατο ἀπὸ τὴν Ἱστορία;» ἀναρωτιέται ὁ ποιητᾶρής μας. Τὰ ἐξαιρετὰ Χρονικά του μᾶς δίνουν τὴν ἀπάντηση. Χρονικά μὲ βαθιὰ στοχαστικότητα καὶ διαχρονικὴ συμπύκνωση. Καὶ μὲ στίχο σοφὰ λαξευμένο. Ἀληθινὸς ποιητᾶρής συγκαρινὸς μας.

N. B. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Του Γλωσσικοῦ Ομίλου Κύπρου αναφορικὰ μὲ τὴν πρόταση νόμου τῆς κ. Ρήνας Κατσελλῆ, μέλους τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων, σε σχέση με τὶς ἐπιγραφές τῶν ἐπωνυμιῶν ἐπιχειρήσεων, καταστημάτων, διαφημίσεων καὶ ἄλλων ἐνδείξεων, που τοποθετοῦνται σε δημόσιους χώρους.

ΝΟΜΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ἐν λόγῳ πρόταση νόμου τῆς κ. Ρήνας Κατσελλῆ, ἡ οποία εὐρίσκεται ἐνώπιον τῆς ἀρμόδιας κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀποσκοπεῖ νὰ θεραπεύσει ἓνα κοινωνικὸ κακό: Τὸν παραμερισμὸ, τὴ συρρίκνωση τῆς χρήσεως καὶ τὴν υποβάθμιση τῶν μητρικῶν γλωσσῶν τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ ἰδιαίτερος τῆς μητρικῆς γλώσσας τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας του, τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων, στὸ χώρο τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ υφιστάμενη κατάσταση, τὸ γεγονὸς πὼς στὸν χώρο τῆς ἀγορᾶς οἱ ξενόγλωσσες ἐπιγραφές ἀποτελοῦν τὸν ἐκτεταμένον κανόνα στα ἀστικά κυρίως κέντρα, πλήττει τὴν πολιτιστικὴ ταυτότητα καὶ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία μας, καθ' ὅτι εἶναι ἀλληλένδετα καὶ ἀλληλοεπηρεαζόμενα καὶ κοινωνικὰ ἀγαθὰ ἡ πολιτιστικὴ μετὰ τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία. Ἡ υφιστάμενη κατάσταση ἀποτελεῖ ἐπίσης υποβάθμιση τῆς κρατικῆς μας υποστάσεως, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπίσημη γλώσσα τοῦ κράτους εὐρίσκεται ὑπὸ καθεστῶς ξένης εἰσβολῆς-κατοχῆς στὸν χώρο τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ θεραπεία ὅμως αὐτοῦ τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ θα ἔχει καὶ τὶς ἐνεργητικὲς οικονομικὲς τῆς ἐπιπτώσεις. Εἶναι γενικὰ παραδεκτὸ ὅτι ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς ποιότητος ζωῆς τοῦ λαοῦ, συντελεῖ καὶ στὴν ἀναβάθμιση τοῦ τουριστικοῦ προϊόντος.

ντος. Στην έννοια όμως του περιβάλλοντος, εκτός από την ενίσχυση της ποιότητας ζωής του λαού, συντελεί και στην αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος. Στην έννοια όμως του περιβάλλοντος, αναμφίβολα περιλαμβάνεται και το πολιτιστικό περιβάλλον. Και πρωταρχικό και κυρίαρχο στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας του κάθε λαού είναι η μητρική του γλώσσα. Οι ξένοι τουρίστες έχουν έντονη επιθυμία να έλθουν σε επαφή και με το πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας μας. Και πολύ περισσότερο, όταν η μητρική γλώσσα της μέγιστης πλειοψηφίας των Κυπρίων είναι η γλώσσα στην οποία δημιουργήθηκε η ανώτερη Γραμματεία στον πλανήτη μας, εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια. Και επίσης αξιόλογη σύγχρονη εθνική επιστήμη. Η γλώσσα η οποία διαδραμάτισε το ρόλο «δανειοδοτικού ιδρύματος» για τις πλείστες σύγχρονες μεγάλες γλώσσες. Είναι δε διαπιστωμένο ότι η υφιστάμενη κατάσταση προκαλεί αλγεινή εντύπωση στους ξένους τουρίστες, πλην βέβαια των αγγλοσαξόνων. Διαπιστώνουν οι ξένοι επισκέπτες ανεπίτρεπτη και αδικαιολόγητη ρύπανση του πολιτιστικού μας περιβάλλοντος. Ανεπίτρεπτη διαφθορά του πολιτιστικού ήθους της κοινωνίας μας.

Η πρόταση νόμου της κ. Ρήνας Κατσελλή έχει να κάνει και με τη διεύρυνση της Δημοκρατίας. Θεμέλιο του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Και η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας όπως έχει και την οικονομική της πτυχή — ανακατανομή εθνικού εισοδήματος προς όφελος των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων — παρομοίως έχει και τη γλωσσική της πτυχή: Κατίσχυση της μητρικής γλώσσας του λαού σε όλες τις πτυχές, τομείς και εκφάνσεις του κοινωνικού γίνεσθαι. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, που προέκυψε από τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, διαλαμβάνει πλείστες παρεκκλίσεις από τη δημοκρατική αρχή. Έτσι, η οποιαδήποτε διεύρυνση της δημοκρατικής αρχής, η οποία δύναται να επιτευχθεί με νομοθεσία μέσα στα πλαίσια του Συντάγματος, πρέπει να είναι διακαώς επιθυμητή από όλους εκείνους που θέλουν να λέγονται δημοκράτες. Καμιά δε άλλη σκοπιμότητα δεν πρέπει να ιεραρχείται σε πιο υψηλή κλίμακα από τη διεύρυνση της Δημοκρατίας υπό το κράτος του δοτού μας Συντάγματος. Είναι και αυτός ένας τρόπος αντισταθμίσεως των εξαιρέσεων από τη δημοκρατική αρχή, που διαλαμβάνει το δότο μας Σύνταγμα.

Ας μη περιμένουμε σεβασμό των δικαίων μας από τους ξένους, αν δεν σεβόμαστε εμείς οι ίδιοι τον εαυτό μας. Την ταυτότητά μας. Τη γλώσσα μας. Κανένας που δεν σέβεται ο ίδιος τον εαυτό του, δεν τυγχάνει σεβασμού από τους άλλους.

Η υφιστάμενη πραγματική κατάσταση στο χώρο της αγοράς, με τη μέγιστη πλειοψηφία των ξενόγλωσσων εμπορικών επιγραφών, αποτελεί επίσης παραβίαση των Α νθρωπίνων Δικαιωμάτων των πολιτών της Δημοκρατίας.

Αν η εν λόγω πρόταση νόμου απαγόρευε τις εμπορικές επιγραφές στην αγγλική ή σε οποιαδήποτε άλλη ξένη γλώσσα, θα μπορούσε ίσως να λεχθεί ότι παραβιάζει το δικαίωμα «της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως», που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα. Όμως η πρόταση νόμου της κ. Ρήνας Κατσελλή δεν απαγορεύει τις εμπορικές αναγραφές στην αγγλική. Απλώς καθιστά υποχρεωτική ΚΑΙ την ελληνική επιγραφή, με γράμματα όχι μικρότερα από τις ξενόγλωσσες αναγραφές.

Η υφιστάμενη όμως κατάσταση της κατά μέγιστη πλειοψηφία αναγραφής των εμπορικών επιγραφών μόνο στη ξένη γλώσσα, αποτελεί παραβίαση του κατοχυρωμένου στο άρθρο 19 του Συντάγματος «δικαιώματος ελευθερίας λήψεως... πληροφοριών...» σε σχέση με τις εκατοντάδες χιλιάδες Κυπρίους πολίτες, οι οποίοι δεν γνωρίζουν καθόλου ή δεν γνωρίζουν καλώς την αγγλική. Και ας μη μας λεχθεί το αυθαίρετο και επιπόλαιο επιχείρημα ότι στην Κύπρο όλοι γνωρίζουν αγγλικά. Οι αγροτικές τάξεις κατά τεκμήριο δεν καταλαβαίνουν άλλη γλώσσα εκτός από τη μητρική τους. Η εργατική τάξη με τη στενή έννοια του όρου (χειρωνάκτες εργάτες) δεν καταλαβαίνουν άλλη γλώσσα εκτός από τη μητρική τους. Τα κατώτερα στρώματα της υπαλληλικής τάξεως, κατά τεκμήριο, δεν γνωρίζουν καλώς την αγγλική. Υπάρχει δε μια πληθώρα ελευθέρων

επαγγελματιών ή και επιχειρηματιών, οι οποίοι επίσης δεν γνωρίζουν καθόλου ή δεν γνωρίζουν καλώς την αγγλική. Ομιλούμε, δηλαδή, για εκατοντάδες χιλιάδες Κυπρίους. Κατά ποιό, λοιπόν, τρόπο υλοποιείται το σύνθημα ή η πολιτική θέση ότι «Η Κύπρος ανήκει στο λαό της», όταν, όσον αφορά το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στη λήψη εμπορικών πληροφοριών, η Κυπριακή Πολιτεία επιφυλάσσει στους πολίτες της την ίδια κατάσταση στην οποία αυτοί βρίσκονται, όταν ως τουρίστες επισκέπτονται, ας πούμε, τη Φινλανδία, τη Σουηδία, τη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Δανία κ.λ.π.;

Από τις ξενόγλωσσες επιγραφές και μόνο εκατοντάδες χιλιάδες Κύπριοι πολίτες κωλύονται να πληροφορηθούν τη φύση και τις δραστηριότητες της κάθε επιχειρήσεως στην αγορά, όπως και το είδος των αγαθών και/ή υπηρεσιών που αυτές εμπορεύονται. Έχουμε, δηλαδή, μια υφιστάμενη πραγματική κατάσταση στο χώρο της αγοράς, στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, που παραβιάζει το συνταγματικά κατοχυρωμένο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ στη λήψη εμπορικών πληροφοριών.

Ο Zaim M. Nedjati, ο Τουρκοκύπριος Δικαστής του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου της Κυπριακής Δημοκρατίας, στα χρόνια που αυτό λειτούργησε, στο σύγγραμά του «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Θεμελιώδεις Ελευθερίες», λέει σχετικά, πραγματευόμενος το άρθρο 19 του Συντάγματος: «Υποβάλλεται ότι η λέξη ‘πληροφοριών’ δεν περιορίζεται σε πνευματικά/πολιτιστικά θέματα (intellectual matters) μόνο, αλλά περιλαμβάνει και την εμπορική πληροφόρηση. Εάν πρόθεση του συνταγματικού νομοθέτη ήταν το αντίθετο, τότε εγίνετο ρητή προς τούτο πρόνοια, διότι οποιοσδήποτε περιορισμός ενός θεμελιώδους δικαιώματος πρέπει να διατυπώνεται ρητώς» (βλέπε ανώτερο σύγγραμμα, πρώτη έκδοση, Λευκωσία 1972, σελ. 102. Η μετὰφωρά δική μας).

Δεν είναι λίγοι οι πολίτες της Δημοκρατίας που δημοσίως εκφράζουν το παράπονό τους, ότι περπατεί κανείς σήμερα στους δρόμους των κυπριακών πόλεων και αδυνατεί, λόγω των ξενόγλωσσων εμπορικών επιγραφών, να καταλάβει από τις επιγραφές και μόνο τι είδους αγαθά πωλεί το κάθε κατάστημα ή με τι ασχολείται η κάθε επιχείρηση. Αποτελεί δε συνταγματική υποχρέωση της Βουλής, επί τη βάση του άρθρου 35 του Συντάγματος, να παρέμβει νομοθετικά και να θεραπεύσει την παραβίαση του δικαιώματος ελευθερίας στην εμπορική πληροφόρηση, που υφίσταται στο χώρο της αγοράς.

Άρθρο 35: «Αι νομοθετικά, εκτελεστικά και δικαστικά αρχαί της Δημοκρατίας υποχρεούνται να διασφαλίζωσι την αποτελεσματικήν εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος μέρους — του μέρους περί Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων — έκαστη εντός των ορίων της αρμοδιότητος αυτής».

Ο πρώην Γενικός Εισαγγελέας της δημοκρατίας κ. Κρίτων Τορναρίτης στο σύγγραμά του «Το πολιτειακόν δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας», έκδοση 1982, Λευκωσία, σελ. 57, λέει σχετικά: «Συμφώνως προς το άρθρον 35 του Συντάγματος αι νομοθετικά, εκτελεστικά και δικαστικά αρχαί της Δημοκρατίας υποχρεούνται να διασφαλίζωσι την αποτελεσματικήν εφαρμογήν των διατάξεων του Συντάγματος δια τα ανθρώπινα δικαιώματα, εκάστη εντός των ορίων της αρμοδιότητος αυτής».

Οσάκις παρίσταται ανάγκη ορισμένης νομοθετικής πράξεως η νομοθετική εξουσία έχει συνταγματική υποχρέωσιν να προβεί εις θέσπισιν της αναγκαίας νομοθεσίας.»

Προσέτι δε, λέει ο Κρίτων Τορναρίτης στο ίδιο σύγγραμά του στη σελ. 52: «Εις την καθημερινήν ζωήν παρουσιάζονται διάφοροι μορφαί εξαναγκασμού, πιέσεων και καταχρήσεων, αι οποίαι ασκούνται όχι μόνον από το κράτος, αλλά και από άλλους, οι οποίοι δεν είναι κρατικά όργανα, ως εις μεγάλας επιχειρήσεις, εις εργοστάσια, εις γραφεία και αλλού δια τας οποίας τῷ άτομον πρέπει να προστατευθεί.

Εις τοιαύτας περιπτώσεις το κράτος πρέπει να λάβει θετικά μέτρα προστασίας όχι μόνον εις την σφαιράν του δημοσίου δικαίου, αλλά και εις τας σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου και να μην περιορισθεί εις απλήν αποχήν».

Είμαστε δηλαδή στη θέση της τριτενέργειας των ατομικών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τα ατομικά Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν παρέχουν μόνο προστασία στο άτομο-ιδιώτη και έναντι καταχρήσεων, πιέσεων κ.λ.π. που ασκούνται και από τα πολλαπλά ιδιωτικά κέντρα εξουσίας, τα οποία είναι ενυπάρχοντα στη σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία ως της μόνης υπαρκτής διεθνούς πραγματικότητας. Ακριβώς η κατίσχυση της πλουραλιστικής κοινωνίας γεννά εκ των πραγμάτων την ανάγκη δημιουργίας ποικίλων θεσμικών και άλλων αντιβάρων στις καταχρήσεις, πιέσεις κ.λ.π. των πολλαπλών ιδιωτικών κέντρων εξουσίας. Και η πρόταση νόμου της κ. Ρήνας Κατσελλή αποσκοπεί ακριβώς να διασφαλίσει δια νομοθετικής πράξεως την απόλαυση του δικαιώματος στην ελεύθερη εμπορική πληροφόρηση στους εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες της Δημοκρατίας, οι οποίοι δεν καταλαβαίνουν καθόλου αγγλικά ή δεν γνωρίζουν καλά αγγλικά, έναντι καταχρήσεων του επιχειρηματικού κόσμου και μερίδας της τάξης των ελεύθερων επαγγελματιών (εμπορικές επιγραφές μόνο στην αγγλική).

Το άρθρο 35 του Συντάγματός μας ουσιαστικά διαλαμβάνει την τριτενέργεια των ατομικών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία είναι και η επικρατούσα σήμερα άποψη στην επιστήμη του Συνταγματικού Δικαίου.

Η συρρίκνωση της χρήσεως της μητρικής μας γλώσσας, όταν την προσεγγίσουμε ξεχωριστά σε κάθε διαφορετικό τομέα του κυπριακού βίου, ίσως να φαίνεται σε κάθε μεμονωμένο τέτοιο τομέα ως ασήμαντο πρόβλημα. Σε όλους όμως μαζί τους τομείς, πτυχές και εκφάνσεις της κυπριακής ζωής συνολικά, το κοινωνικό αυτό φαινόμενο καθίσταται μέγα πρόβλημα. Οι διάφορες εθνότητες και εθνοτικές ομάδες που εξαφανίστηκαν σαν τέτοιες από τον πλανήτη μας, ως π.χ. οι Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι, Φοίνικες κ.λ.π., ακριβώς εξαφανίστηκαν όταν έχασαν τη μητρική τους γλώσσα και στη συνέχεια τον συνολικό πολιτισμό άλλων εθνότητων. Δεν νομίζουμε να υπάρχει Ελληνοκύπριος που να επιθυμεί να έχει και ο Κυπριακός Ελληνισμός αυτή την τύχη. Όσοι δεν είναι ευαισθητοποιημένοι στις πιέσεις που δέχεται η μητρική μας γλώσσα και τηρούν στάση αδιαφορίας ή ακόμη και αρνητική στάση, είναι επειδή δεν έχουν συνειδητοποιήσει τη σοβαρότητα και το μέγεθος του προβλήματος. Αν δεν αντιμετωπισθεί το πρόβλημα αυτό συνολικά σε όλους τους τομείς, πτυχές και εκφάνσεις του κυπριακού γίγνεσθαι, τότε ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΣ θα πάψει η Κύπρος να είναι Ελληνική, αν σταδιακά αλλοιωθεί, αλλοτριωθεί πλήρως η «κοινή ελληνική λαλιά» της μέγιστης πλειοψηφίας των Κυπρίων. Και λέμε πολιτιστικώς, επειδή το πολιτειακό καθεστώς το καθορίζει το νυν ισχύον Σύνταγμα του 1960.

Επειδή ένας τέτοιος κίνδυνος υφίσταται, τουλάχιστον μακροπρόθεσμα, αν δεν τεθεί τέρμα στην καλπάζουσα συρρίκνωση της χρήσεως της μητρικής μας γλώσσας, πιστεύουμε ότι επιπροσθέτως και άνευ επηρεασμού όλων των προαναφερόμενων λόγων, συντρέχει υπέρ της θεσπίσεως της εν λόγω προτάσεως νόμου σε νόμο και η νομική αρχή *salus populi suprema lex esto* (υπέρτατος νόμος η σωτηρία του λαού), που αποτελεί κεντρική ιδέα του δικαίου της ανάγκης. Και ως είναι, καλώς καθιερωμένο, το δίκαιο της ανάγκης νομιμοποιεί παρέκκλιση ακόμα και από το γράμμα του Συντάγματος, όπου αυτό καθίσταται αναγκαίο για την επιβίωση του κράτους και/ή του λαού ο οποίος αποτελεί το ανώτατο όργανο του κράτους. Με άλλες λέξεις, η καλπάζουσα συρρίκνωση της χρήσεως της μητρικής μας γλώσσας στους διάφορους τομείς, σφαίρες, πτυχές και εκφάνσεις του κυπριακού βίου, μακροπρόθεσμα τουλάχιστον απειλεί αυτή την ίδια την πολιτιστική και εθνοτική επιβίωση του λαού μας, το γεγονός δε αυτό καθιστά εφαρμόσιμο το δίκαιο της ανάγκης, προς ανακοπή αυτής της καταστροφικής πορείας. Ασφαλώς, λοιπόν, δύναται να λεχθεί πως το δίκαιο της ανάγκης νομιμοποιεί κάποια παρέκκλιση από το γράμμα του Συντάγματος, π.χ. όσον αφορά το δικαίωμα «της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως». Και ας μην εληφθούν αυτά ως επιπόλαιη «κινδυνολογία». Εκεί οδηγούνται τα πράγματα, αν αφεθούν

όπως σήμερα. Ενισχύεται δε η ταχύτητα της τέτοιας κατά κρημόν πορείας από την εθνοπολιτιστική απογοήτευση που επέφερε η ματαίωση των εθνικών προσδοκιών του Κυπριακού Ελληνισμού, σαν αποτέλεσμα της στρατιωτικής ήττας του 1974.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ (MISCHIEF)

Από τις επωνυμίες των επιχειρήσεων, καταστημάτων κ.λ.π. τις περισσότερες φορές προκύπτει ή διαφαίνεται η φύση της επιχειρήσεως και/ή τα αγαθά ή οι υπηρεσίες που εμπορεύεται ή προσφέρει ή κατασκευάζει. Π.χ. Elena's Hairdressing Saloon, Romilos pub, C. Kassinos Constuction LMD., Philiki Insurance Co. LMD., Maria's Beauty Saloon κ.λ.π. Συνεπώς, οι επωνυμίες των καταστημάτων, επιχειρήσεων κ.λ.π. πρέπει να αναγράφονται ΚΑΙ στη μητρική γλώσσα του λαού και επίσημη γλώσσα του κράτους. Πολλές φορές η φύση της επιχειρήσεως δεν προκύπτει από την επωνυμία, αλλά υφίσταται συμπληρωματικές διαφημιστικές αναγραφές, που είναι δηλωτικές της φύσεως της επιχειρήσεως και των αγαθών ή υπηρεσιών που εμπορεύεται. Για τον ίδιο λόγο και αυτές οι αναγραφές πρέπει να είναι ΚΑΙ στη μητρική γλώσσα του λαού και επίσημη γλώσσα του κράτους, όπως επίσης και οι οποιοσδήποτε άλλες διαφημίσεις ή αναγραφές που τοποθετούνται ή αναρτώνται σε δημόσιους χώρους.

Ως «δημόσιος χώρος» θα πρέπει να νοείται και το εξωτερικό και εσωτερικό πολυκατοικιών και κτιριακών συγκροτημάτων, στις οποίες στεγάζονται γραφεία, καταστήματα, επιχειρήσεις, ιατρεία κ.λ.π.

Τα εμπορικά σήματα ως προς το τμήμα τους που αποτελείται από λέξεις, εκτός από την ξενόγλωσση εκδοχή τους πρέπει να τοποθετείται ή αναρτάται σε δημόσιους χώρους ΚΑΙ η ελληνόγλωσση τέτοια.

Όσον αφορά τα ξενόγλωσσα σήματα δεν υφίσταται κανένα σοβαρό πρόβλημα να μεταγραφούν και με τα γράμματα και τη φωνητική του ελληνικού αλφαβήτου, έστω και αν αυτή δεν είναι φωνητικά απόλυτα ακριβής, αφού η τοποθέτηση ΚΑΙ της ξενόγλωσσης αναγραφής του σήματος ομού μετά της ελληνόγλωσσης δεν απαγορεύεται. Οι εξαιρέσεις εκείνες όπου το ελληνικό αλφάβητο και η συναφής φωνητική του δεν μπορούν να αποδώσουν με απόλυτη φωνητική ακρίβεια το λεκτικό τμήμα ενός εμπορικού σήματος που αποτελείται από ξένες λέξεις, δεν μπορεί να αφθούν να ανατρέψουν τον κανόνα. Εν προκειμένω, ισχύει και εδώ η αρχή της κατισχύσεως της πλειοψηφίας (majority rule) κατ' αναλογία, αρχή την οποία οι έμποροι των εθνών μας αρνούνται ρατσιστικώς σε πολιτικό επίπεδο. Η Βουλή της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν πρέπει να επιτρέψει να ισχύσει σε βάρος της μητρικής γλώσσας του λαού ένας γλωσσικός αλλότριος ρατσισμός.

Τα ξένα ονόματα ανθρώπων, πόλεων, επιχειρήσεων κ.λ.π. στον καθημερινό και περιοδικό Τύπο δεν είναι μήπως με τα γράμματα και τη φωνητική του Ελληνικού αλφαβήτου που αποδίδονται, έστω και αν δεν αποδίδονται με απόλυτη ακρίβεια φωνητικώς; Μήπως θα πρέπει να αναγράφονται στις εφημερίδες και τα περιοδικά ξενόγλωσσως, στο όνομα της απόλυτα ακριβούς φωνητικής;

Τονίζουμε ότι δεν είναι θέση μας η απαγόρευση των ξενόγλωσσων επιγραφών, υπό τον όρο ότι θα αναγράφονται με γράμματα όχι μεγαλύτερα και στο μέγεθος της συνολικής επιγραφής, με τις ελληνόγλωσσες επιγραφές με τις οποίες θα συνυπάρχουν, λαμβάνοντας πρόνοια, ώστε με την τοποθέτησή τους στην κατάλληλη θέση και στον πρέποντα χώρο να καθίσταται εμφανές ότι η Ελληνική, ως προτασόμενη, είναι πρωταρχική και αυθεντική εγγραφή, ως η επίσημη γλώσσα του κράτους.

Σε περιπτώσεις όπου η απόδοση στην ελληνική επωνυμίας επιχειρήσεως, καταστήματος κ.λ.π. που στην αρχική της ξενόγλωσση μορφή περιλαμβάνει ξένες λέξεις, αν ο ενδιαφερόμενος

αντιμετωπίζει πρόβλημα ως προς την ακριβή απόδοση στα ελληνικά της όλης επωνυμίας, να διαβουλευτεί σχετικά με την αρμόδια διοικητικώς Αρχή για την εφαρμογή του Νόμου και/ή με το Γραφείο του Εφόρου Εταιριών και Επισήμου Παραλήπτη.

Αρμόδια διοικητικώς Αρχή για την εφαρμογή του Νόμου να ορισθούν οι Επαρχιακές Διοικήσεις και/ή οι Δήμοι, Συμβούλια Βελτιώσεως, Χωρικές Αρχές κ.λ.π. σε συνεργασία με το Γραφείο του Επίσημου Παραλήπτη και Εφόρου Εταιριών, στο οποίο εγγράφονται οι εμπορικές επωνυμίες.

Η μεταβατική περίοδος προσαρμογής στις πρόνοιες του Νόμου να είναι εξάμηνη, μετά τη λήξη της οποίας θα επιβάλλονται στους παραμένοντες απροσάρμοστους οι υπό του Νόμου προνοούμενες χρηματικές κυρώσεις. Οι χρηματικές κυρώσεις πρέπει να είναι τέτοιου ύψους, που να έχουν αποτρεπτικό χαρακτήρα κατά της μη προσαρμογής.

Νέες επιχειρήσεις, καταστήματα κ.λ.π. να υπόκεινται στις πρόνοιες του Νόμου *αμέσως*. Με την περίπτωση δημιουργίας νέας επιχειρήσεως, καταστήματος κ.λ.π. να εξομοιούται και η περίπτωση ανακαινίσεως υφιστάμενης επαγγελματικής στέγης.

Η ισχύς του Νόμου να αρχίζει από της δημοσιεύσεώς του στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας.

Στις πρόνοιες του Νόμου να υπόκεινται και οι επωνυμίες πολυκατοικιών και κτιριακών συγκροτημάτων. Η αρμόδια για την έκδοση αδειών οικοδομής Αρχή να μην εκδίδει νέες άδειες για ανέγερση πολυκατοικιών και κτιριακών συγκροτημάτων, αν δεν δηλώνεται με την υποβολή της σχετικής αιτήσεως επωνυμία για την πολυκατοικία ή το κτιριακό συγκρότημα, που να έχει σχέση με το πολιτιστικό περιβάλλον ή αλλιώς το πολιτιστικό ήθος (cultural ethos) της κοινωνίας μας, δηλαδή την Ιστορία και την πολιτιστική παράδοση του τόπου. Να μην εκδίδεται δε πιστοποιητικό τελικής εγκρίσεως επί τη συμπλήρωσει της οικοδομής, αν δεν τηρείται η αναγραφή του ονόματος πολυκατοικίας και κτιριακών συγκροτημάτων με απόφαση των ιδιοκτητών διαμερισμάτων και/ή γραφείων και/ή καταστημάτων.

Αναλόγως να διαλαμβάνεται στο Νόμο ότι θα ενεργεί και ο Έφορος Εταιριών ως προς την εγγραφή νέων εταιριών και εμπορικών επωνυμιών και εμπορικών σημάτων, τηρουμένων βέβαια των ιδιαιτεροτήτων του οικονομικού χώρου. Παρομοίως δε, και ο Έφορος Σωματείων και Ιδρυμάτων, ως προς την εγγραφή νέων σωματείων και ιδρυμάτων. Ως προς την εγγραφή των τέτοιων ονομάτων, επωνυμιών κ.λ.π. να λαμβάνεται κατά κανόνα υπόψη το πολιτιστικό περιβάλλον του τόπου ή, με άλλες λέξεις, οι ονοματολογίες να συνάδουν με το πολιτιστικό ήθος της κοινωνίας μας. Άλλωστε, το δικαίωμα «της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως» δύναται να υποβληθεί σε διατυπώσεις, όρους και περιορισμούς *δια νόμου*, εφόσον αυτοί είναι αναγκαίοι για την προστασία των δημοσίων ηθών ή των δικαιωμάτων άλλων, π.χ. του δικαιώματος ελευθερίας λήψεως εμπορικών πληροφοριών (άρθρο 19(3) του Συντάγματος).

Είναι ακράδαντη πεποίθηση του Γλωσσικού Ομίλου Κύπρου ότι οι θέσεις που εκφράζονται πιο πάνω είναι απολύτως λογικές και πλήρως θεμελιωμένες από κάθε άποψη και θερούμε καλούμε τη Νομοθετική Εξουσία να νομοθετήσει αναλόγως.

Για τον Γλωσσικό Όμιλο Κύπρου
Ο Πρόεδρος
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΣΤΕΛΛΑΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κύπρου Χρυσάνθη: «*Αθλητικός Λόγος*» – έκδοση Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία 1994

Είναι πάντα μεγάλη χαρά να βαστάς στα χέρια σου και να διαβάζεις ένα βιβλίο δωρημένο από τον Κύπριο Χρυσάνθη. Αυτή τη μεγάλη χαρά αισθάνθηκα όταν πήρα να μελετώ σελίδα τη σελίδα το νέο του βιβλίο «*Αθλητικός Λόγος*», - Λευκωσία 1994 που έχει χορηγήσει το Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας.

Ο εργάτης του λόγου Κύπρος Χρυσάνθης, με την πολυετή καρποφόρα ύπηρεσία του σε όλα τα είδη της λογοτεχνίας μας (ποίηση, πεζό λόγο, θέατρο, παιδική λογοτεχνία κλπ.) δε χρειάζεται πιά κατάφορτος που είναι από επαίνους, άλλες άριστες κριτικές για το ογκώδες σ' αλήθεια έργο του.

Εκείνο που θα θέλαμε όμως εδώ το σημαντικό να επισημάνουμε είναι η σταθερή, θαλερή και πρό παντός η ουσιώδης εύχμη καρποφορία του. Είναι ο εργάτης του λόγου που όσο τα χρόνια σιγά και αργά στοιβάξονται στους γερούς του ώμους, αυτός σταθερά και με νεανική θά λέγαμε επιμονή, επιμένει νεανικά. Σαν τέλειος αθλητής - ολυμπιονίκης του λόγου, θέλει μέχρι το τέρμα να κρατήσει την πρώτη του σταθερή φόρμα. Με την έκδοση και κυκλοφορία του νέου του βιβλίου έρχεται να προσθέσει ακόμη κάτι πολύ ουσιαστικό, τον αθλητικό λόγο.

Ο κλασικός αθλητισμός στο πρόσωπο του Κ. Χρυσάνθη βρήκε το μεγάλο και έπαξιο ύμνητή του. Ύμνει το άθλημα με πάμπολλα ποιήματα. Η ελληνική αρχαιότητα, οι συμμετοχές επωνύμων αθλητών δεν αφήνουν τον ποιητή αδιάφορο. Τίποτε δεν διαλάθει της προσοχής του. Ξεχωρήσαμε κι ανθολογούμε δειγματικά το θαυμάσιο ποίημα:

«ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΝΙΚΗ ΔΙΑΓΟΡΑ».

Τὸ κάλλος τῆς ταχύτητας μεθᾶ.
 Δόξα στὰ μέλη τὰ εὐκορμιά σου,
 Διαγόρα, πού φτερά κρατᾶνε
 σὰ νέφη σὲ τρελλό Βοριά.
 Ἔχει τὸ βάρος τῆ χαρὰ τῆς πείρας.
 Κι' ἡ αντοχή, τοῦ πείσματος τὸ θαῦμα.
 Μὰ κείνη τῆς γοργάδας ἡ ἀλαφρόδα,
 μὲ τίς συχνές ἐναλλαγές τῆς θέας,
 σοῦ ταξιδεύει τὸ μυαλό καὶ τὴν καρδιά.
 Τὸ κάλλος τῆς ταχύτητας μεθᾶ.
 Ἔδειξες σήμερα στὰ μάτια
 πὼς ἔχει σὰν τὸ πνεῦμα
 νοερά φτερά το σώμα τ' ἀσκημένο.
 Σῶμα καὶ νοῦ ἰσοτίμησες.
 Καὶ πήρε θάρρος ἡ ψυχὴ μας.
 Γιατί μονάχα ἡ νίκη κερδισμένη
 μ' ἓνα πανέρι κόπο
 μᾶς ἀνυψώνει τὸ κορμὶ ὡς τ' ἀστέρια.
 Σῶμα καὶ νοῦ ἰσοτίμησες.

Ἄσπρα τριαντάφυλλα ὡς φτεροῦγες
 ἀγγελικῶν πλασμάτων θὰ βλαστήσουν
 ὅπου γυμνὸ τὸ πόδι σου ἄγγιξε
 τὴ νίκη κνηγώντας.

Τελειώνοντας θά θέλαμε νά εὐχηθοῦμε στό μεγάλο σκαπανέα τῶν Κυπριακῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, υγεία καί καθαρότητα πνεύματος. Ἡ πατρίδα Κύπρος, πού τόσο ἀγάπησε καί τόσο ὕμνησε μέ χιλιάδες ὁμορφους στίχους του τὸν χρειάζεται. Τὸν θέλει ἀκόμη νά κρατεῖ σφιχτὰ στό χέρι πρωτοπόρος ἀθλητῆς τῆ σκυτάλη τοῦ πνεύματος μέ σταθερὰ πάντα τὴν ἐπιτυχία στὸν πνευματικό μας στίβο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Θ. Παπαθανασόπουλου: *«Διηγήσεις»*, (Ἱστορικά Σκηνάρια)

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ *«Διηγήσεις (Ἱστορικά Σκηνάρια)»* τοῦ Θ. Παπαθανασόπουλου ἀποτελεῖται ἀπὸ 57 ποιήματα. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ποιήματά του ὁ συγγραφέας ἐπεξεργάζεται γνωστὲς μορφές καί γεγονότα τοῦ μύθου καί τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς καί νεοελληνικῆς ἱστορίας, κυριαρχεῖ ὁμοῦς ἡ ὁμηρικὴ ἐποχὴ, καί τὰ συνδέει μέ σημερινές καταστάσεις.

Μὲ τὸ νά κινεῖ τοὺς ἥρωές του μεταξὺ μύθου καί ἀπομυθοποιήσεως, τόσο αὐτῶν τῶν ἰδίων ὅσο καί τῶν ἀρχετύπων πού ἐκπροσωποῦν καί συμβολίζουν, καί μὲ τὸ νά τοὺς συνδέει μέ τοὺς καθημερινούς, τοὺς σημερινούς ἀνθρώπους στὴ θεματικὴ ἀλλὰ καί στὴν τεχνικὴ τῆς λογικῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου καί τῆς πλοκῆς, ὁ δημιουργὸς ἐπιτυγχάνει νά δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη τὴν ἐντύπωση ὅτι ξαναζωντανεῖ οἱ περασμένες ἐποχὲς μ' ὅλα τὰ ἐπακόλουθα. Καί παράλληλα νά ἐκθέτει τοὺς δικούς του προβληματισμούς, τοὺς δικούς του φιλοσοφικούς στοχασμούς, τὸ δικό του φανερό ἢ λανθάνον στίγμα. Γιατὶ ἡ τεχνικὴ αὐτῆ δρᾷ αὐτόματα στὸ διανοητικὸ πεδίο τοῦ ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος μεταλλάσσεται σὲ δρῶν τῆς πλοκῆς, συμμετέχει ἐνεργὰ καί προβληματίζεται. Πρβ.

ΤΑ ΓΝΩΣΤΑ

«Καὶ μεγάλου κινδύνου ἐπιχειρημασθέντος»,

γράφει ὁ Θουκυδίδης, οἱ Ἕλληνες ἐνώθησαν

ν' ἀποκρούσουν τοὺς Μήδους.

Κι ἐξακολουθεῖ μέ φανερὴ τὴν περηφάνεια τώρα:

*«Πρὸ γὰρ τῶν Τρωϊκῶν οὐδὲν φαίνεται
πρότερον κοινῆ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς».*

Μὰ ἡ χαρὰ του λίγο θά κρατήσῃ

καὶ ἡ περηφάνεια του θά σκοτισεῖ;

*«Ὀλίγου χρόνου ξυνέμεινεν ἡ ὁμοχμία, ἔπειτα
διενεχθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι
ἐπολέμησαν μετὰ τῶν συμμάχων πρὸς ἀλλήλους...».*

*Γνωστὰ πράγματα, πολὺ δικά μας, θά μοῦ πείτε
πού ὁμοῦς πρέπει κάποιος νά μᾶς τὰ θυμίζει.*

Ἡ ἱκανότητα τοῦ δημιουργοῦ νά πείθει, ντύνοντας τὰ σύγχρονα προβλήματα μέ τὸ μανδύα τοῦ παρελθόντος, εἶναι ἐκδηλῆ, καί ἡ φαντασία του εἶναι ἐπιτυχημένη, γι' αὐτὸ στοιχεῖα τῆς καθημερινότητας μεταπλάθονται σὲ οὐσία ζωῆς. Ἐπιπλέον εἶναι ὀπλισμένος μέ μιὰ διάθεση διανοητικὴ πού τὸν ἀπομακρίνει ἀπὸ τὴν πατριδολατρεία, ἀλλὰ μέ τὴ βοήθεια τῶν μυθικῶν καί ἱστορικῶν προσώπων πού παρουσιάζει καί τὴ γοητεία πού ἐκπέμπουν, φαίνεται ὅτι νοιάζεται γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀνθεκτικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν ἀγάπη, τονίζει τὸν ἔρωτα, τὴ ματαιότητα, τὴν προδοσία, τὴν ἀπάτη, ἀλλὰ καί ὅτι ἡ ποίηση «εἶναι ὁ διαρκέστερος φορέας τῆς φήμης». Οἱ ἰδέες του αὐτὲς τοποθετοῦνται σὰν κατακλείδα στοὺς τελευταίους στίχους τοῦ ποιήματος.

Ἡ δημιουργική αὐτὴ πειθὴ τοῦ ποιητῆ, ποὺ βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ ἀπλὴ προσέγγιση ἠρώων τῶν ποιημάτων του νὰ ἐξελιχθεῖ γρήγορα σὲ τέλεια παραδοχὴ καὶ τελικὰ σὲ συνύπαρξη, ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν τεχνικὴ ἐπεξεργασία σημαίνοντων καὶ σημαينوμένων, μὲ τὴν τεχνικὴ ἐξισορρόπηση μεταξὺ μορφῆς καὶ περιεχομένου καὶ μὲ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ κατάλληλου γλωσσικοῦ ἐνδύματος. Ἄν καὶ κάποιες λέξεις ἢ συνδυασμοὶ λέξεων ξαφνιάζουν τὸν ἀναγνώστη καὶ δημιουργοῦν μιὰ δυσκολία, ἢ γλῶσσα τοῦ Θ. Παπαθανασόπουλου εἶναι εὐπλαστὴ, λιτὴ, ἀπέριττη, διατυπώνει μὲ ἀκρίβεια τὸ φευγαλέο, τὸ ρευστό, κατοχυρώνει σὲ διαχρονικὴ σταθερὰ τὸ ἐπίκαιρο καὶ παρουσιάζει ἀρμονικὴ σύνδεση τῶν ἰδιολέκτων. Ὁ συγγραφέας ἀποδεικνύεται κυρίαρχος τοῦ στίχου καὶ λεξιθησαυριστῆς.

ΕΡΑΤΩ ΖΕΛΛΙΟΥ-ΜΑΣΤΟΡΟΚΩΣΤΑ

Παντελὴ Β. Πάσχου: «Λευκοπηγή»

Μια πνευματικὴ μορφὴ, ποὺ δυστυχῶς δεν εἶναι τόσο γνωστὴ ὅσο θα ἔπρεπε νὰ εἶναι στο πλατὺ κοινό, εἶναι ὁ βορειοελλαδίτης – κατάγεται ἀπὸ τὴ Λευκοπηγὴ Κοζάνης – πανεπιστημιακὸς δάσκαλος, ὁ ποιητῆς, ὁ κριτικὸς, ὁ μαχητικὸς ἀρθρογράφος, ὁ ἀνθρωπος ποὺ αγωνίζεται γιὰ τὰ ιερὰ καὶ τὰ ὅσια τῆς πατρίδας μας μὲ τὴν πέννα, τὸ Παντελῆς Β. Πάσχος.

Ὁ Παντελῆς Β. Πάσχος ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ βιβλία καὶ μελέτες καὶ ἔχει τιμηθεῖ γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Ὁ ουρανὸς ἔνδον¹» μὲ τὸ Κρατικὸ Βραβεῖο Ποίησης, γιὰ τὸ ἔργο του «Ἄπαντα τὰ ὑμνογραφικὰ Ματθ. Βλάσταρη²» μὲ τὸ Βραβεῖο Ακαδημίας Αθηνῶν, γιὰ τὸ ἔργο του «Ουράνιο δένδρο³» μὲ τὸ Βραβεῖο Λαμοῦ καὶ γιὰ τὸ ἔργο του «Ερωδιὸς φιλαμαρτήμων⁴» μὲ τὸ Βραβεῖο Ουράνη Ακαδημίας Αθηνῶν. Πρέπει νὰ αναφέρουμε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων του «Ἄλγος νηπίων⁵», «Ανεβαίνοντας τὸν Αλιάκμονα⁶» καὶ τὸ «Γεράκι τοῦ προφήτη⁷», ὅπου ὁ συγγραφέας ἀντλεῖ τὰ θέματά του ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ παράδοση καὶ τὴ «μεγάλῃ εβδομάδα» τῶν Θείων Παθῶν ὅπως ἀναπαριστᾶνται στὴν Ελλάδα καὶ κυρίως στὴ Δ. Μακεδονία. Εἶναι διηγήσεις-πρωτογενεῖς μαρτυρίες σὲ θέματα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, γεμάτες λαϊκὴ σοφία, ἀνθρωπιὰ ἀλλὰ καὶ ἠρωικὸ ἦθος.

Εμεῖς ἀπὸ τὴν πολὺπτυχὴ αὐτὴ πνευματικὴ μορφὴ θα σταθοῦμε μόνο στὸν ποιητὴ Π.Β. Πάσχο καὶ κυρίως στὴ νεοεκδοθεῖσα ποιητικὴ συλλογὴ του «Λευκοπηγὴ, νοσταλγία, κι ἐπιστροφή στο γενέθλιο τόπο».

Αὐτὴ ἡ δευτέρη ἐκδοσὴ τῆς συλλογῆς «Λευκοπηγὴ» περιλαμβάνει, στὸ Α' μέρος τὰ 44 ποιήματα τῆς πρώτης ἐκδόσεως⁸ ποὺ προέρχονται, ἀπὸ διάφορες συλλογές· στὸ Β' τὰ 26 σχετικὰ μὲ τὴ Λευκοπηγὴ ποιήματα, ποὺ ἔχουν δημοσιευθεῖ στις τέσσερις ποιητικὲς συλλογές: *Αιχμαλωσία ὕψους*⁹ (4), *Μικρὸ Ψαλτήρι*¹⁰ (7), *Ουράνιο δέντρο*¹¹ (6) καὶ *Ερωδιὸς Φιλαμαρτήμων*¹² (9) στὸ Γ' 32 ποιήματα τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ ἀνέκδοτες ποιητικὲς συλλογές.

Καὶ τὰ 102 ποιήματα τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῆς συλλογῆς «Λευκοπηγὴ» ἀναφέρονται στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ συγγραφέα ἢ καλύτερα ταυτίζονται μὲ τὰ βιώματα τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας τοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος γίνεται ἐκφραστὴς μιᾶς πνευματικότητας ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τόπο, ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς ἰδέες, τὶς δοξασιές καὶ τὸ φρόνημα τῶν ἀπλῶν-αγνῶν ἀνθρώπων τῆς Λευκοπηγῆς.

Πιο συγκεκριμένα, τὸ πρῶτο ποίημα τῆς συλλογῆς, «Δέηση (1-1X)», ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 9 ἐπὶ μέρους ἐνόητες ἔχει γραφεῖ στὸ Παρίσι. Πρὶν φύγει ὁ ποιητῆς γιὰ τὴν πόλη τοῦ φωτός, ὅπου πῆγε γιὰ νὰ φωτισθεῖ ἀκόμη περισσότερο, πῆρε ἓνα σβῶλο χῶμα ἀπὸ τὴ γενέθλια γῆ, πράγμα ποὺ δηλώνει ὅτι ἡ νοσταλγία του γιὰ τὴ Λευκοπηγὴ εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀκόμη ξεκινήσει γιὰ τὸ μακρινὸ ταξίδι. Στὸ Παρίσι ἡ νοσταλγία γιὰ τὸ μικρὸ ἐλληνικὸ χωριὸ ἐγένετο πόνος, ἴσως δάκρυ καὶ στὸ τέλος ποίημα:

*Γνωρίζω, Κύριε, πώς τὰ ξέρεις πιό καλά. Μὰ θέλω
νά σέ περάσω ἀπ' ὄλα τὰ στενάκια. Νά σοῦ δείξω
κι ἄς εἶναι ἀκόμα νύχτα, ὄλες τὶς αὐλές, ὄλα τὰ σπίτια,
ὅπου ἀναπαύονται οἱ χωριανοί μου, ἀπὸ τὸν κάματο
τῆς χθεσινῆς ἡμέρας στὸ βουνό ἢ τὸν κάμπο.*

Ἴσως γιατί τὸ βλέπω πάντα κάτω ἀπ' τὴν παρουσία σου¹³.

Ἐνα ποίημα ὅπου σχεδόν σε κάθε στίχο παρουσιάζεται και μια εικόνα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ χωριού. Και ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ χωριού τὴν ἔχει ὑπὸ τὴ σκέπη τοῦ οὐ Κυρίου. Αὐτὴ ἡ φανερὴ υπαινικτικὴ συμμεθεξή, συνύπαρξη τοῦ Κυρίου, τοῦ ποιητῆ και τῶν συγχωριανῶν τοῦ δημιουργεῖ μία ὄλβια, μία επιτυχημένη γαλήνη που γαληνεύει και τὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη.

Ὅλη ἡ ποίηση τοῦ Π. Β. Πάσχου εἶναι ἡρεμὴ, γαλήνια. Δεν εἶναι ποίηση που ξεσηκώνει τὰ πάθη, που ἀγριεύει τὴν ψυχὴ, που οργίζει τὸ νοῦ. Αντίθετα τὸν ἀποκαθαίρει και τὸν οδηγεῖ σε τόπους καθημερινούς, γήινους ἀλλὰ συγχρόνως και υπερκόσμιους, ἀγγελικούς. Αλλὰ ἡ «Δέηση», πιστεύουμε, εἶναι τὸ πιο χαρακτηριστικὸ ποίημα. Εἶναι τὸ ποίημα που θεραπεύει και ποτίζει ορθοδόξως τὴν ψυχὴ:

Εἶναι τὸ σπίτι ὅπου ἔζησε ὁ παπα-Μάρκος·

*Τὸν ἔβλεπα μὰ ὀργώνει ὄχι μόνο μὲ τὸ ἀλέτρι σου
τὸ δύσκολο χωράφι τῶν ψυχῶν, μὰ και στὰ πετρωμένα
χωράφια τῶν βουνῶν· στὸ θέρο ἢ στ' ἀλώνι
ἀπ' ὄλους εἰδειχνε πὼς ἐκουράζονταν, λιγώτερο.
Στὶς λειτουργίες τοῦ ἦτανε γλυκὸς σὰν νέος ἄγγελος
ἢ σὰν προφήτης μὲ τὴν κοφτερὴ ρομφαία τοῦ λόγου¹⁴.*

Εἶναι, ἀκόμη τὸ ποίημα ἢ καλύτερα ἡ δεητικὴ και κατανοητικὴ προσευχὴ που θυμίζει τὴ βυζαντινὴ ὑμνογραφία σὶς πιο καλὲς στιγμὲς τῆς:

*Κύριε,
ἄφησε πάλι τὴ χαρὰ στὸ δοῦλο σου ν' ἀρχίσει
τὴν προσευχὴ του, βάζοντας θεμέλιο και σκέπη
τὸ ὄνομά σου. Μὴ γυρίσεις τὸ κεφάλι σου,
ἢ πάρεις ἀπὸ πάνω μου τὸ βλέμμα σου,
ὥσπου νὰ γράψω και τὴν τελευταία λέξη,
πάνω στὸ δρόμο που περνάει ὁ ἴσκιος σου
και ζωντανεύουν ὄλα τ' ἄψυχα¹⁵...*

Τὰ αὐτοτελὴ ποιήματα τῆς «Καμπάνας» δέονται θεματικὰ με τὴ «Δέηση» ἀλλὰ ἀναφέρονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα ἢ γεγονότα τα ὁποία ἔχει βιώσει ὁ ποιητῆς. Και ἐδῶ ἐκφράζει αἰσθήματα κατανύξεως ἢ συντριβῆς, ἀλλὰ και νοσταλγία: Καὶ τόπος ἦν οὐδεὶς...

*Μέσα στὸν ὄρθρο τὸν βαθύ, πρὶν νὰ χαράξει
ἢ ὀθ' ἔλαφρὰ ἢ χριστουγεννιάτικη καμπάνα
νά μὲ ξυπνήσει ἀπ' τ' ὄνειρο-ταξίδι στὸν παλιὸ καιρὸ
κ' εὐλογημένο, στὴ Λευκοπηγὴ μου, τὴν ἀγαπημένη
ὅπου ἀπαλὰ θὰ μ' ἔντυνε τὸ χὰδι τῆς μητέρας
πρὶν φύγω γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Στὸ δρόμο
θὰ μ' ἔρραινε μὲ χιόνια ἢ μ' ἀστέρια
ἢ θεῖα Νύχτα¹⁶...*

Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και τα 9 ποιήματα του τρίτου τμήματος του Α' μέρους της συλλογής που φέρει τον τίτλο, παρμένο από τον τίτλο του πρώτου ποιήματος, «Οι λεύκες (α'-θ')», «Οι λεύκες» τα δέντρα που κυριαρχούσαν στην περιοχή της Λευκοπηγής, σήμα κατατεθέν το όνομα του χωριού, έχουν γραφεί στο Παρίσι και την Οξφόρδη, γι' αυτό και πάλι η νοσταλγία και η τάση να ωραιοποιηθεί καθέτι που έχει σχέση με τη Λευκοπηγή είναι εμφανής.

Το τέταρτο τμήμα του Α' μέρους της συλλογής οι εννεάδες της «Επιστροφής» αποτελείται από 20 επί μέρους ενότητες που έχουν γραφεί επίσης στο Παρίσι και το «Επίμετρο» αποτελείται από 5 ποιήματα.

Στην «Επιστροφή» ο ποιητής επιστρέφει νοερά στη γενέτειρά του και με απλή, λυρική αλλά και στοχαστική διάθεση και φιλοσοφικό οραματισμό μας παρουσιάζει τον παράδεισο που λέγεται Λευκοπηγή:

α'

*Κομμάτι από τό Ύσμα τῶν Ἀσμάτων και ψαλμός
ποιμενικός ἀπ' τοῦ Δαβίδ τῆ λύρα, οἱ παιδικές
στιγμές μου στὰ βουνά, μὲ τὸ μικρὸ κοπάδι συντροφιά¹⁷.*

Και εδώ ο ποιητής επιτυγχάνει με την αμεσότητα του λόγου του να αιχμαλωτίζει στιγμές του δικού του πνευματικού – εσωτερικού κόσμου, δηλαδή στιγμές φορτισμένες συγκινησιακά που ζει ο ίδιος ευρισκόμενος στην ξένη και αναπολώντας τη γενέθλια γη.

Τὸ «Επίμετρο», πού ἔχει γραφεί στὴ δεκαετία του 1950, είναι μια «παραχορδή» στὴ «Λευκοπηγή», γιατί ο συγγραφέας πολύ νέος, οραματίζεται και γράφει παραπλήσια με το Δ. Σολωμό ἢ τον Κ. Κρυστάλλη:

Το βοσκόπουλο

*Μὲς στὸ ζεστὸ μαγιάπριλο, και στῆς Λαμπρῆς τῆ μέρα
ποῦ λουλουδίζουν οἱ πλαγιές και ἄνθοβολοῦν οἱ κάμποι
και ὄλος ὁ κόσμος χαίρεται και ὄλος ὁ κόσμος λάμπει
ἐν' ὄρφανὸ βοσκόπουλο, μικροξενητεμένο
μὲ τῆς φλογέρας τὸ σκοπὸ πονολαλεῖ και κλαίει.*

Το Β' μέρος της συλλογής διαιρείται σε 4 τμήματα που έχουν ως τίτλο τον τίτλο της ποιητικής συλλογής που πρωτοδημοσιεύθηκαν. Πολλά από τα 26 αυτά ποιήματα έχουν ως θεματική προσωπικά βιώματα του ίδιου του ποιητή και τα υπόλοιπα έχουν ως θεματική τη νοσταλγία του για επιστροφή στο γενέθλιο τόπο. Σε αρκετά δε λείπει στο τέλος το υποβλητικά ρυθμμένο, ηθικό, κυρίως, επιμύθιο. Σ' όλα όμως τα ποιήματα έχουμε μια συνεχή αλληλουχία οπτικών περιγραφών με το ίδιο ύφος έκφρασης που συναντήσαμε στη «Δέηση», την «Καμπάνα» τις «Λεύκες» και την «Επιστροφή».

Το Γ' μέρος της συλλογικής διαιρείται σε 2 τμήματα. Το πρώτο τμήμα τιτλοφορείται «Ηλιοστάλακτα φυλλώματα (α'-ε')» και περιέχει 5 ποιήματα και το δεύτερο τμήμα «Από αβάππιστες συλλογές (α'-κζ')» και περιλαμβάνει 27 ποιήματα. Και εδώ βρίσκουμε την ίδια λυρική και στοχαστική διάθεση του Π.Β. Πάσχου, την ίδια μουσικότητα του ύφους, αλλά ο λόγος, οι ιδέες του, γενικότερα η γραφή του είναι πιο ουσιώδης, πιο ώριμη, εκφράζει με ιδιαίτερη καλλιέργεια τον εσωτερικό του κόσμο και η κίνηση των προσώπων και των γεγονότων είναι αρκετά προσηγμένη.

Η αξία της «Λευκοπηγής» αλλά και όλης της ποίησης του Π.Β. Πάσχου, ο οποίος στη μετρική και θεματική ακολουθεί τα γνωστά κλασικά σχήματα, βρίσκεται στην πνευματικότητα

που δίνει σ' αυτή τη θεματική όπου προβάλλεται ο καθημερινός κόσμος, στο λεξιλόγιο και την ορολογία που χρησιμοποιεί, στις ιδέες που εκφράζει, τα μηνύματα που εκπέμπει, στο ότι ποιεί ποιήματα όχι μόνο για να ικανοποιήσει κάποιες δικές του ψυχικές ανάγκες, αλλά προπαντός για να οδηγήσει τους αναγνώστες σε μια ψυχική ανάταση με το να τους πλημμυρίσει με τα εσωτερικά μυστικά καλλιτεχνικά ρεύματα που έχουν σχέση με την Ορθοδοξία και την Ελλάδα. Ακόμη, πιστεύουμε ότι ποιεί ποιήματα για να ζωοποιήσει ψυχές ασθενούσες ως προς τη θεολογική θυσία, το μυσταγωγικό και εσχολογικό χαρακτήρα αυτής, αφού κατορθώνει με το να καταγράφει λεπτότατες ψυχικές του αποχρώσεις να κινητοποιεί τη φαντασία του αναγνώστη. Και όλα αυτά μας τα δίνει με σχετική συντομία, καθαρότητα σκέψης και πειστικότητα αποτιμητική, δηλαδή με δυνατή γραφή, με τη γνώριμη γραφή του Π.Β. Πάσχου που αποφεύγει κάθε αισθησιακή αντίληψη και αφήνει την ψυχή να ενορατάι.

Ο Π.Β. Πάσχος, πνεύμα φιλέρευνο, άνθρωπος πνευματοφόρος, που έχει μελετήσει την ποιητική κληρονομιά τριών χιλιάδων χρόνων και κυρίως τη βυζαντινή παράδοση, ότι γράφει, ποίηση ή πεζό κείμενο, το γράφει με πρόθεση και διάθεση ελληνική, με πνεύμα και ήθος ορθόδοξο γι' αυτό είναι δροσερό, αγνό και ό,τι είναι αγνό είναι ουσιώδες και φαινομενικά απλό. Και το φαινομενικά απλό είναι το πιο βαθύ, το πιο αληθινό.

ΕΡΑΤΩ ΖΕΛΛΙΟΥ-ΜΑΣΤΟΡΟΚΩΣΤΑ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αθήνα 1979.
2. Αθήνα 1980.
3. Αθήνα 1985.
4. Αθήνα 1988.
5. Αθήνα 1983.
6. Αθήνα 1989.
7. Αθήνα 1993.
8. Αθήνα, Εκδόσεις «Αστέρως», 1971.
9. Αθήνα 1975.
10. Αθήνα 1983.
11. Βλ. όπ. αν. σημ. 3.
12. Βλ. όπ. αν. σημ. 4.
13. Π.Β. Πάσχος, Λευκοπηγή, Αθήνα, Αρμός, 1994, σ. 19.
14. Βλ. όπ. αν. σημ. 13, σ. 23.
15. Βλ. όπ. αν. σημ. 13, σ. 17.
16. Βλ. όπ. αν. σημ. 13, σ. 34.
17. Βλ. όπ. αν. σημ. 13, σ. 49.

Ε.Ν. Μόσχου: «Πέτρος Χάρης», Ἀθήνα 1991

Ὁ Ε.Ν. Μόσχος μὲ τὸ βιβλίον του «Πέτρος Χάρης» (μιά πολὺπτυχη πνευματικὴ μορφή) δίνει συνολικὰ τὴν προσφορά τοῦ πεζογράφου καὶ κριτικοῦ Χάρη στὰ νεοελληνικὰ γράμματα καὶ καθορίζει σαφῶς τὸ στίγμα του στὴν πνευματικὴ μας κίνηση.

Εἶναι τούτη ἡ προσφορά ποικίλη καὶ καλύπτει γύρω στὰ ἑβδομήντα χρόνια καὶ μάλιστα προσφορά ἀπὸ «ἐπάλξεις», συχνὰ σὲ ταραγμένους ἐποχές.

Τὰ κριτικὰ κείμενα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ Μόσχου χωρίζονται σὲ τέσσερις ἐνότητες, κι ἓνα ἐπίμετρο. Προλογικὰ ὁ συγγραφέας σημειώνει σὲ ποιά ἔντυπα δημοσιεύθηκαν τὰ κείμενα αὐτά, ἐκτὸς ἀπὸ τρία ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ γιὰ πρώτη φορά, δηλώνοντας πῶς «ἐλπίζω ὅτι τὸ βιβλίο τοῦτο θὰ ἀποτελέσει μιὰ οὐσιαστικὴ συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς λογοτεχνίας τοῦ τόπου μας...».

Πραγματικὰ μὲ τίς ἀναφορὲς καὶ συγκρίσεις τῶν ἔργων τοῦ Πέτρου Χάρη μὲ ἄλλες σύγχρονες του γραφές, τὸν καθορισμὸ τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν τους τάσεων, τὴν κρίση του γιὰ τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ εἶδη μὲ ἀνάλογα παραδείγματα (συγγραφεῖς καὶ ἔργα) βοηθεῖ τὴ μελέτη καὶ δίνει ἰδέες.

Στὴν πρώτη ἐνότητα τοῦ βιβλίου, «Γενικὴ θεώρηση», σημειώνει ὁ Μόσχος τὸ βαρὺ ἔργο τοῦ Χάρη στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» τονίζοντας τίς ἐκδόσεις ἀφιερωματικῶν τευχῶν, καὶ δεύτερο τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἀπένεμε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο («Ἄξιος»).

Ἀκολουθεῖ ἡ δευτέρη ἐνότητα, «Τὸ διήγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα» στὴν ὁποία ἐνότητα κρίνονται συλλογῆς διηγημάτων τοῦ Χάρη καὶ τὰ δύο του μυθιστορήματα. Ὁ Μόσχος συζητεῖ τὰ 70 διηγήματα τοῦ Χάρη τὰ ὁποῖα ἐκτιμᾷ ιδιαίτερα γιὰ τὴν ποικιλία, τὸ ἐλκυστικὸ καὶ ζωντανὸ ὕφος τους, ποὺ «σὲ αἰχμαλωτίζει», καὶ τὰ χαρακτηρίζει «ἀθηναϊκὸ διήγημα», χαρακτηρισμὸ ποὺ δώσανε καὶ ἄλλοι. Στὴ συνέχεια κοιτάζει τίς διαφορὲς συλλογῆς διηγημάτων μὲ τὰ ιδιαίτερά τους χαρακτηριστικὰ καὶ τὴ θεματογραφία τους, καταλήγοντας γιὰ τὴν καθεμιὰ μὲ τελικοὺς χαρακτηρισμοὺς, ὅπως γιὰ τὴ «Μεγάλη Νύχτα»:

«Τὸ βιβλίο τοῦ Πέτρου Χάρη «Ἡ Μεγάλη Νύχτα» περιλαμβάνει εἰκόνες ἀληθινῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ δύσκολα χρόνια τῆς Κατοχῆς. Δὲν ἔχουμε καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρετὲς τῶν διηγημάτων αὐτῶν θὰ συντελέσουν ἀποφασιστικὰ ὥστε οἱ σελίδες τους νὰ μείνουν στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ὡς χαρακτηριστικὲς καὶ ἀπολαυστικὲς μᾶς τραγικῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποία ὅσοι δὲν τὴν ἔζησαν θὰ μπορέσουν νὰ τὴ γνωρίσουν καὶ νὰ τὴ συλλάβουν κατὰ τὸν πιὸ πειστικὸ τρόπο.»

Γενικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν διηγημάτων τοῦ Χάρη ὁ Μόσχος βλέπει τὴν αἰσιοδοξία καὶ τὴν ἀνθρωπιά, παρατήρηση πολὺ ὀρθή.

Καὶ στέκεται ὁ κριτικὸς στὰ δύο μυθιστορήματα τοῦ Χάρη πρῶτα στὸ «Ἡμέρες Ὁργῆς» καὶ ὕστερα στὸ «Ἀνεμοστρόβιλος», ἀφοῦ συζητήσει στὴν ἀρχὴ τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα. Τὸ μυθιστόρημα «Ἡμέρες Ὁργῆς», ποὺ ἀναφέρεται στὴ Δεκεμβριανὴ Τραγωδία (1944), χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μόσχο «Οἱ Ἡμέρες Ὁργῆς» ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητα μιὰ πολὺτιμη μαρτυρία κι ἓνα συγκλονιστικὸ ἱστορικὸ ντοκουμέντο. Ἡ σύζευξη ἱστορίας καὶ λογοτεχνίας μὲ τοῦτο τὸ βιβλίο παρουσιάζεται σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ λαμπρὰ ἐπιτεύγματά της». Ἐνῶ στὸ μυθιστόρημα «Ἀνεμοστρόβιλος» ἀναπτύσσονται «ἐνδιαφέρουσες κοινωνικὲς καὶ κοινωνιολογικὲς παρατηρήσεις» καὶ εἶναι μιὰ μυθιστορηματικὴ σύνθεση καὶ ὄχι ἱστορικὸ μυθιστόρημα.

Ἡ τρίτη ἐνότητα, «Τὸ δοκίμιο καὶ ἡ κριτικὴ» ἀναφέρεται βασικὰ στὸν κριτικὸ λόγο τοῦ Χάρη, τὸν πολὺ καθοδηγητικὸ, καὶ στίς τολμηρὲς ἐλεύθερα εἰπωμένες θέσεις του στὰ πνευματικὰ θέματα, καὶ ἐναντίον τῆς «στράτευσης». Ὁ Μόσχος συζητεῖ τὸ λειτούργημα τῆς κριτικῆς καὶ ὕστερα ἀναφέρεται στὸν κριτικὸ λόγο τοῦ Χάρη, ποὺ ἄσκησε στὴ «Νέα Ἑστία» καὶ στὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» καὶ ἔως τώρα κωδικοποιήθηκε σὲ ὀκτῶ τόμους. (Ὁ Μόσχος κρίνει ξεχωριστὰ στὸ βιβλίο αὐτὸ τοὺς ἑβδομο καὶ ὄγδοο τόμους). Καὶ συνεχίζει μὲ τὸ δοκίμιο στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ σημασία του γιὰ νὰ σταματήσει στὴν «Κρίσιμη Ὥρα» τοῦ Χάρη, ποὺ εἶναι γραμμένη σὲ στιγμὲς

«ρεμβασμοῦ καὶ περισυλλογῆς». Ἀκολουθοῦν ἡ ἐργασία «Νεοελληνικὸς Κριτικὸς Λόγος» ὡς ἔκδοση τῆς «Νέας Πορείας» (Θεσσαλονίκη), μὰ ἐξαιρετικὴ ἐργασία τοῦ Χάρη, τὴν ὁποία πολὺ καλὰ ἀναλύει καὶ συζητεῖ ὁ Μόσχος: τὰ «Προβλήματα καὶ Ἐρωτήματα» ἓνα εἶδος χρονικοῦ στὴ «Νέα Ἐστία», πού συγκέντρωνε ἓνα μέρος τους ὁ Χάρης στὸ βιβλίον «Συνομιλίες μὲ φίλους» (μικρογραφίες μεγάλων θεμάτων τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὰ θέλει ὁ Χάρης), τὰ ὁποία, κατὰ τὸν Μόσχο, προβληματίζουν καὶ μορφώνουν τὰ δοκίμια τοῦ «Μεταπολεμικοῦ Κόσμου», στὰ ὁποία ἐξετάζεται ἡ συμβολὴ τῶν διαφορῶν πολιτισμῶν στὴ διαμόρφωση τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου.

Ἡ τέταρτη ἐνότητα, «Οἱ Ταξιδιωτικὲς Ἐντυπώσεις» περιλαμβάνει ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, πού τις θεωρεῖ ὁ Μόσχος τις καλύτερες τῆς ταξιδιωτικῆς μας λογοτεχνίας γιὰ τὴ γλαφυρότητά τους, τις διεισδυτικὲς παρατηρήσεις τους καὶ τὴν ὠραία γλῶσσα καὶ στέρεη δομὴ τους.

Τὰ πῶ πάνω ἀποτελοῦν τὰ κύρια σημεῖα τοῦ βιβλίου «Πέτρος Χάρης» τοῦ Μόσχου. Ὅμως οἱ πολλὲς παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα σὲ κάποιες λεπτομέρειες, οἱ συγκρίσεις μὲ συγγενικά ἔργα ἄλλων συγγραφέων, ὁ καθορισμὸς τῆς θέσης τῶν διαφορῶν βιβλίων καὶ τῶν τμημάτων τους ἔχουν μὰ ξεχωριστὴ βαρύτητα, χωρὶς νὰ πελαγοδρομεῖ σὲ ἐπαινετικά σχήματα ἢ δυσκολονόητες θεωρίες. Ὁλοφάνερα ὁ Μόσχος ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Χάρη, μὲ τὸ δικαίό του. Προσωπικὰ ἀσχοληθήκαμε μὲ τὰ πῶ πολλὰ ἔργα τοῦ Χάρη καὶ νιώθουμε τοὺς ὀρθοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Μόσχου καὶ ἐκτιμοῦμε τις παρατηρήσεις του, ὅπως καὶ τὴν ἀναμονὴ τοῦ δευτέρου τόμου τῆς «Βιβλιογραφίας Πέτρου Χάρη» ἀπὸ τὸ «Ἀρχεῖο τοῦ Μ. Χαριτάτου, πού ἐξετάζει ὁ Μόσχος στὴν πέμπτη ἐνότητα στὸ «Ἐπίμετρο».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κίκα Ὀλυμπίου: «Μικρὲς Τομὲς σὲ Μεγάλὰ Θέματα», Λευκωσία.

Ἡ φιλόλογος-συγγραφέας Κίκα Ὀλυμπίου κωδικοποίησε τις δευτεριάτικες ἐπιφυλλίδες τῆς στὴν ἐφημερίδα «Σημερινή» σὲ μιὰ καλὴ στὴν ἐμφάνιση ἔκδοση μὲ τίτλο «Μικρὲς Τομὲς σὲ Μεγάλὰ Θέματα». Μὲ τὴν κατάταξη τῶν δημοσιεύσεών της αὐτῶν σὲ ἐνόητες βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ σχηματίσει σφαιρικὰ τις θέσεις της στοὺς διάφορους τομείς, πού τὴν ἐνδιαφέρουν. Ἡ ἔκφραση τῆς σαφῆς καὶ πλούσια, πολὺ συχνὰ φορτισμένη μὲ «λογικὸ» συναισθηματισμὸ, καὶ ἀπὸ προσωπικὴ τῆς πείρα, καὶ μὲ ὀρισμένους τρόπους, πού σὲ ἀναγκάζουν νὰ προσέξεις, ὅπως τὰ συχνὰ ἐρωτηματικά μὲ τις ἀπαντήσεις πού τὰ ἀκολουθοῦν, δημιουργεῖ ἔλξη καὶ ὁδηγεῖ σὲ στοχασμὸ παράλληλα μὲ τὴν αἰσθητικὴ τέχνη. Μὲ κάποια «ζωηράδα» δίνει τὸ θέμα της γιὰ νὰ καταλήξει στὴν προσωπικὴ τῆς ἄποψη, θετικὴ ἢ μὲ κάποια λογικὴ διαμφισβήτηση ἢ καθαρὰ συναισθηματικὴ ὅπως στὰ ταξιδιωτικά.

Ἡ ἔκδοση διαιρεῖται σὲς ἑξῆς ἐνόητες: α) Μικρὲς τομὲς σὲ μεγάλα θέματα, β) Ζωὴ καὶ θάνατος, γ) Ἐόρτια κείμενα, γ) Οἱ ἀρχαῖοι κι ἐμεῖς, δ) Γιὰ τὴ γυναίκα, ε) Νεανικά θέματα, στ) Τῆς Κύπρου, ζ) Κάποια βιβλία, η) Τῆς ποίησης καὶ θ) Ταξιδεύοντας.

Ἡ ἐνότητα «Μικρὲς τομὲς σὲ μεγάλα θέματα» (τὸ λέγει καὶ ὁ τίτλος) κατέχει τὴ μεγαλύτερη βαρύτητα, τόσο γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ θέματος, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς συλλογισμοὺς. Γιὰ τὴν ἀντιφατικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἢ συγγραφέα ρωτᾷ ἂν μπορεῖ ν' ἀλλάξει ἢ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐρωτηματικά βέβαια, ἀλλὰ ἐλπίζει γιὰ κάποια ἀλλαγὴ, μὲ ὅλο πού στὸ ἐπόμενο ἄρθρο γιὰ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ πολέμου χάνει τὴν αἰσιοδοξία της. Ἡ συγγραφέας ρωτᾷ ἂν ὁ ἀνθρώπος εἶναι δημιουργὸς τῆς μοίρας του γιὰ νὰ σταθεῖ σὲ κάποια μέση λύση, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἀστάθμητοι παράγοντες πού ξεπερνοῦν τὴν ἐλευθερία τῆς βούλησής μας. Σὲ ἓνα ἄλλο κείμενο μιλά καὶ καθορίζει τὰ τοῦ «πνευματικοῦ ἀνθρώπου», μ' ὅλο πού νιώθει δυσκολία στὸν καθορισμὸ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα θέματα τὴν ἀπασχολοῦν, γιὰ νὰ συντομεύσουμε τὸ λόγο μας, ὅπως οἱ σύγχρονες πνευματικὲς ἀναζητήσεις, τὰ «ἔπεια πτερόντα», δηλαδὴ τὴ μὴ σωστὴ χρῆση καὶ ἐπικοινωνία ἀπὸ

έλλειψη βαρύτητας και σημασίας, πού δίνουμε στα λόγια μας, τὰ γεράματα και τὰ νιάτα με τις ιδιότητές τους, τὴ σημασία τοῦ θεάτρου στὴ ζωὴ μας (πολὺ καλὸ ἄρθρο), τὸ ἄγχος στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ και ἡ συντροφιά με τὸν ἑαυτὸ μας, και ἕνα-δύο ἄλλα θέματα.

Ἡ ἐνότητα «Ζωὴ και θάνατος» εἶναι μιὰ σειρά πολὺ συναισθηματικὴ με βαθιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία τῆς συγγραφέας: Τὸ ξεψύχισμα τῆς μητέρας, ἐνῶ ἡ κόρη (συγγραφέας) πάει νὰ συνεχίσει τὴ ζωὴ, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι τὸ μέγα θαῦμα και σχετίζεται αὐτὸ με τὴ γέννηση παιδιοῦ (πολὺ καλὰ και ποιητικὰ καταγραμμένο ἀπὸ τὴ μητέρα), τὸ ταξίδι πρὸς τὸ ἄγνωστο, πού οἱ θρησκείες προσπαθοῦν νὰ δώσουν κάποια βοήθεια στὸν ἄνθρωπο, και ὁ φόβος γι' αὐτὸ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει κανεὶς, ἡ αὐτοκτονία ἔθνοφρουροῦ και ἡ συλλογισμοὶ πού ὀδήγησαν στὸ διάβημα αὐτὸ, και πῶς εἶδαν τὸ θάνατο οἱ διάφοροι λαοί.

Τὰ «Ἐόρτια κείμενα» εἶναι ἡ τρίτη ἐνότητα τῆς ἐκδοσης. Σ' αὐτὴν ὁ κοινωνικὸς χαρακτήρας ἔχει σημαίνοντα θέση. Ἡ συγγραφέας σημειώνει τὴ θλίψη τῶν χριστουγέννων, τὸ τί πιστεύαμε στὰ παλιὰ χρόνια και πῶς τὰ γιορτάζουμε τώρα με τὰ ρεβεγιόν. Συνεχίζει με χριστουγεννιάτικες μνήμες, τότε πού ἡ γιορτὴ ἦταν γιορτὴ τοῦ σπιτιοῦ, σὲ ἀντίθεση με τὸν χριστουγεννιάτικο καταναλωτισμὸ. Μνημονεὺει τὸν Παπαδιαμάντη με τὰ χριστουγεννιάτικα διηγήματά του. Καὶ σχολιάζει τὸ τί εἶναι εὐτυχία και ποιά ἄλλη σχέση ἔχει αὐτὴ με τὸ χρῆμα και τὰ λαχεῖα τῶν Χριστουγέννων, συζητεῖ γιὰ τὰ μαντεύματα γιὰ τὸ μέλλον (τὰ ὥροσκόπια, τὴ λαϊκὴ λατρεία και ἄλλα), ὑπερασπίζεται τὸν χριστιανισμὸ, πού ἔχει βασικὴ ἀρχὴ του τὴν ἀγάπη, γιὰ νὰ εἰρωνευτεῖ (με τὸ δικαίό της) τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Βαλεντίνου, πού γιὰ λόγους ἐμπορικῶς μᾶς τὸν συνέδεσαν με τὸν ἔρωτα, ὅπως κι ἄλλες δυτικὲς συνήθειες πού μᾶς μπόλιασαν.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐνότητα «Οἱ ἀρχαῖοι κι ἐμεῖς». Ἀναπτύσσει ἡ συγγραφέας τὸ «μῦθο τοῦ σπηλαίου» ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα, τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ Θουκυδίδη στὴν πολιτικὴ τοῦ σήμερα, τὸν Σωκράτη και τὴ γνώση τῆς ἀγνοίας «Ὅσα δὲν γνωρίζω, δὲ νομίζω ὅτι τὰ γνωρίζω», τις σκέψεις τοῦ Μάρκου Ἀυρηλίου, και τὸ σπουδαιότερο (και τώρα ἐπίκαιρο) τὸ σὲ τί χρειαζόμαστε τὰ ἀρχαῖα», και τελειώνει με τὴ φιλοσοφία τῶν ἀντιθέσεων και τὴ φιλία, με ἀναφορὲς κυρίως στοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Ἡ ἐνότητα «Γιὰ τὴ γυναῖκα» περιέχει τὰ ἐξῆς κεφάλαια: ἡ Μάνα μᾶς ἄλλης ἐποχῆς (πού ἦταν μόνο Μάνα), ἡ Παγκόσμια ἡμέρα τῆς γυναῖκας (πού μήπως διαιωνίζει τις διαφορές;), ἡ Οἰκιακὴ οἰκονομία και ἡ «καλὴ νοικοκυρὰ» (τὸ σωστὸ σπιτικὸ στήνεται με τὴν ἰσότητα και ἀμοιβαιότητα τοῦ ζευγαριοῦ) και τὸ Ἐμεῖς οἱ μὴ νοικοκυρὲς (ὅλες οἱ γυναῖκες στὴν Κύπρο εἶναι οἰκοκυρὲς).

Τὰ «Νεανικὰ θέματα» εἶναι ἡ ἐπόμενη ἐνότητα, ἡ ὁποία σχετίζεται με τὸ ἐπάγγελμα τῆς συγγραφέας (καθηγήτρια). Σ' αὐτὴ τὴν ἐνότητα ἡ συγγραφέας ὑποστηρίζει τὸ κλασικὸ τμήμα τῶν Γυμνασίων, συζητεῖ τὴν προστατευτικὴτητα τῶν γονιῶν και γενικὰ συμβουλεύει με βάση και τὴν προσωπικὴ της πείρα.

Ἡ ἐνότητα «Τῆς Κύπρου» περιέχει μνήμες μᾶς τριακονταετίας (πού κινήσαμε γι' ἄλλοῦ κι ἄλλοῦ ἡ ζωῆς μας πάει), περιγραφή τῆς ὁμορφῆς Κερύνειας και μιὰ ἀναφορὰ σὲ δυὸ βιβλία, ἐνὸς Τούρκου και τοῦ Κηπιᾶδη. Ἐνῶ ἡ ἐπόμενη ἐνότητα «Κάποια βιβλία» περιλαμβάνει σύντομα κριτικὰ δοκίμια γιὰ τρία βιβλία («Ἡ κοιλάδα τῶν ρόδων», «Ἀπειρωτᾶν και Τούρκων» και τὰ βιβλία γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Μπουσκαλέα).

Οἱ ἐνόητες «Τῆς ποίησης» και «Ταξιδεύοντας» κλείουν τὸ πολὺ ποικίλο κι ἐλκυστικὸ βιβλίο τῆς Ὀλυμπίου με πολὺ σοβαρὲς σκέψεις: Ὅταν ἀναλύουμε τὸ ποίημα στὴ διδασκαλία του τὸ διαλύουμε κυριολεκτικὰ, ὁ Ἄγώνας τοῦ 1940 ἐξιμνεῖται με τὸ «Ἄξιον ἔστιν» τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ἐλύτη, τοῦ ὁποῖου ἀναλύονται οἱ τρεῖς ἐνόητες» συζητεῖται ἡ παρεξήγηση σὲ δυὸ ποιήματα (πού μελοποιήθηκαν) «Τὸ περιγιάλι τὸ κρυφὸ» και τὸ «Οἱ θαλασσινὲς σπηλιές», σχολιάζεται ὁ Ἄνδρεας Κάλβος (μιὰ ποιητικὴ μοναξιά), ἀναλύεται λίγη ποίηση γιὰ τὴν ἀνοιξη (Σολωμός,

‘Οδυσσεάς Έλύτης, Γιώργος Σαραντάρης και άλλοι) και σχολιάζεται μιὰ ἀνθολογία σύγχρονης ἐρωτικῆς ποίησης: ‘Ενώ τὰ ταξιδιωτικὰ ἔχουν μιὰν ἀνεση στὴν ἔκφρασή τους, πληροφοροῦν με κάποιον παλμὸ καὶ ὄχι στεγνά (‘Ελλάδα, ‘Ισπανία, ‘Ελβετία, Πράγα).

Προσωπικὰ χάρηκα τὸ βιβλίον αὐτὸ τῆς Κίκας ‘Ολυμπίου καὶ σκέφτηκα προβλήματα σὲ μεγάλη ἔκταση. ‘Η εἰλικρινεία του ἐντυπωσιάζει.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

‘Ολυμπία Τολίκα: «*Παγκόσμιον Λεξικὸν τῆς Μουσικῆς*», Ἀθήνα 1995

Τὸ «*Παγκόσμιον Λεξικὸν τῆς Μουσικῆς*» τῆς ‘Ολυμπίας Τολίκα («ἔκδοσις «Εὐρωπαϊκὸν Κέντρο Τέχνης») εἶναι μιὰ ἀξιοθαύμαστη ἐργασία, με ποικίλους στόχους, προπάντων πρακτικὰ χρήσιμη σ’ εὐρὺ κύκλον (σπουδαστές, μουσικούς, κοινόν). Τὰ λήμματά του (κάποιον ἑφτάμισον χιλιάδες) σύντομα, βασιμμένα σὸ οὐσιαστικὸν σημεῖον, ὅλα σὲ ἀπλή ἔκφρασι, σαφῆ, πληροφοροῦν ἀνοίγουν ὀρίζοντες, δημιουργοῦν περιέργειαι: Καὶ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς κύκλους (σημείωσι τῆς συγγραφέας): ‘Ιστορία, Μουσικολογία, Ἔργα, Πρόσωπα, Νέαι τάσεις – Ἀρχαιότητα, Βυζάντιον, Ἀναγέννησις, Νεώτεροι Χρόνοι, Σύγχρονος Κόσμος. Γιὰ καλύτερη πληροφοροφύραση μεταφῆρω ἐδῶ τὸ σημεῖωμα «Γιὰ τὸν ἀναγνώστη», ποὺ δηλώνει τί περιλαμβάνει τὸ Λεξικόν:

- « • Τῆ μουσικῆ ὀρολογία, ὅπως ἀπαντᾷ στὴν Ἑλλάδα (π.χ., τοὺς ὄρους ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀνάγνωσι καὶ ἀνάλυσι ἐνὸς μουσικοῦ ἔργου, τίς μουσικῆς φόρμες, τίς ὑποδιαίρεισεις τῆς ‘Ιστορίας τῆς Μουσικῆς με τίς ἀνάλογαι μουσικῆς ἐξελίξεις καὶ Μουσικῆς Σχολῆς κάθε ἐποχῆς κλπ.).
- Τὰ γνωστότερα ἔργα με τὴν ἑλληνικῆ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοπικῆ τους ὀνομασία ἢ με αὐτὴν ποὺ ἔχουν ἐπικρατήσει διεθνώς. Περιλαμβάνει, δηλαδῆ, ἔργα ποὺ ἔχουν τίτλον ὅπως: ὄπερες (π.χ. ‘Ο μαγικὸς αὐλὸς [Die Zauberflöte] κλπ.), συμφωνίαι (π.χ. Ἡρωϊκῆ [Eroica] κλπ.), μπαλέτα (Ἡ λίμνη τῶν κύκνων [Pρωσ. Lebedinoge ozero – Γαλλ. Lac des cygnes] κλπ.), συμφωνικὰ ποιήματα (π.χ. ‘Ο Μολδάβας [vitava] καὶ ἄλλα.
- Μουσικὰ ὄργανα – Κατασκευαστές.
- Χοροὺς.
- Συνθέται – Ἐρμηνευτῆς (διευθυντῆς ὀρχήστρας, ἐκτελεστῆς ὀργάνων, τραγουδιστῆς κλπ.) – Θεωρητικὸς (π.χ. Μουσικολόγος).
- Θιάσους ὄπερας καὶ Μπαλέτου.
- Κτίρια αἰθουσας καὶ αἰθουσας συναυλιῶν.
- Φεστιβάλ.
- Σχολῆς (εἴτε με τὴ σημασία τῆς καλλιτεχνικῆς τάσεως (π.χ. Βουργουνδικῆ Σχολῆ) εἴτε με τὴ σημασία τοῦ ἐκπαιδευτηρίου (Ὡδεῖον κλπ.).
- Μουσικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος.
- Λιμπρετίστες, σκηνοθέται καὶ παραγωγοὺς ὄπερας.
- Μουσικῆς σημειογραφίαι καὶ συστήματα κουρδίσματος.»

Ἡ συγγραφέας ‘Ολυμπία Τολίκα σπούδασε ἀνώτερα θεωρητικὰ κυρίως κοντὰ στὸ δικὸν μας Σόλωνα Μιχαηλίδη, ἐπίσης μονωδία καὶ δραματικῆ, μετέφρασε πολλὰ θεωρητικὰ μουσικὰ κείμενα, συνεργάστηκε με τὸ ραδιόφωνον, δούλεψε σὲ ἐκδόσεις καὶ ἀλλοῦ, καὶ συντάξε «γιὰ πρώτη φορὰ παγκοσμίως» τὸ «Ἐπίτομον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς», τὸ ὁποῖον παρουσίασε καὶ αὐτῆ ἢ στήλῃ. Τὸ πῶς ξεκίνησε γιὰ σύνταξι τοῦ λεξικοῦ αὐτοῦ τῆς

μουσικής μᾶς τὸ λέγει ὁ Εὐάγγελος Ἀνδρέου (τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου Τέχνης) στὸ «Ἀντιπρολόγου», μετὰ βᾶση σημειώσεις τῆς συγγραφέας:-

«Ἦταν ἡ περίοδος τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων, στὸ Κρατικὸ Ὀδεῖο Θεσσαλονίκης, ὅπου μετὰ τὴν πρόοδο τῶν σπουδῶν, ἡ ἀνάγκη καταφυγῆς σὲ μιὰν ἔγκυρη, πλήρη καὶ διεξοδική μουσικὴ βιβλιογραφία, γινόταν γιὰ μένα ὁλοένα καὶ πιὸ ἐπιτακτική. Ὡσπου ἀπεφάσισα ἡ ἴδια-κάτοχος πιά ὄχι μόνου τοῦ ἀριστείου τῶν δώδεκα ἐτῶν μουσικῶν μου σπουδῶν ἀλλὰ κυρίως αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ τοῦ ἀντικειμένου τῶν εἰδικῶν μου γνώσεων καὶ ἐμπειριῶν – νὰ ἀποτολμῶ μετὰ εὐθάρσεια καὶ σεβασμὸ στὰ προσήκοντα, τὴ συγγραφή τοῦ λεξικοῦ. Ἐκτοτε εἰσαγομαί «ψυχὴ τε καὶ σῶματι» στὴν περιπέτεια τῆς ἔρευνας, ποῦ θέλει ἀφοσίωση καὶ δικαιοσύνη. Ὑστερὰ ἔρχονται οἱ μύριοι πόνοι, ἡ ἐργατοσύνη, τὰ τρεχάματα, τὰ ἄγχη, κάποτε καὶ οἱ θυσίες στὸ βωμὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ποῦ ἡ ἔρευνα τὴν ἀποκλείει. Καὶ ὄχι μόνον... Συνοδεύει τίς σκέψεις μου καὶ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας.

Θέλησα, ἐντέλει, νὰ ἐκπονήσω ἕνα λεξικὸ βασισμένον ἀπολύτως στὴν *προσωπικὴ μου ἔρευνα, μελέτη καὶ ἔγνοια* ἕνα λεξικὸ ὅπου σὲ κάθε του λέξη νὰ ὑποφώσκει ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκείνου, ποῦ τὸ συνέθεσε. Σύνθεση, στ' ἀλήθεια, μουσικὴ, γραμμένη χωρὶς φθογγόσημα παρὰ μόνου μετὰ ἀπλῆς λέξεις τῆς γλώσσας μου. Τὸ πέτυχα ἄραγε;...»

Ἀπὸ τίς γραμμὲς αὐτὲς γιὰ τὸν «Ἀναγνώστη» φαίνεται τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ ἔκταση τῶν πληροφοριῶν ἀπὸ τὸ μουσικὸ κόσμον. Νομίζω πὼς τὸ λεξικὸ αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητον γιὰ τὸν καθένα ὡς πρώτη γνώση καὶ πληροφορία, ξεχωριστὰ γιὰ ὅσους σπουδάζουν μουσικὴ. Καὶ τονίζω τὸ μόχθον τῆς συγγραφέας καὶ ἐκφράζω ἔπαινον.

Θὰ δοθεῖ ἕνα δείγμα ἀπὸ τὸν κυπριακὸν χῶρον γιὰ τὸν Σόλωναν Μιχαηλίδην, δάσκαλον τῆς συγγραφέας στὰ θεωρητικὰ τῆς μουσικῆς:-

Μιχαηλίδης, Σόλων (Λευκωσία, 1905, Ἀθήνα, 1979). Ἑλληνοκύπριος συνθέτης, διευθυντὴς ὀρχήστρας καὶ μουσικολόγος, ποῦ σπούδασε ἀρχικὰ στὸ «Trinity College of Music» τοῦ Λονδίνου. Στὴ συνέχεια πῆγε στὸ Παρίσι καὶ σπούδασε ἀνώτερα θεωρητικὰ στὴν «École Normale», σύνθεση μετὰ τὴν Ν. Μπουλανζῆ* καὶ διευθύνση ὀρχήστρας στὴ «Schola Cantorum». Τὸ 1938 ἴδρυσε τὸ Ὀδεῖον καὶ τὸ Σύλλογον Συναυλιῶν Λεμεσοῦ καὶ τὸ 1957 ἀνέλαβε τὴ διευθύνση τοῦ Κρατικοῦ Ὀδείου Θεσσαλονίκης. Ὑπῆρξε ἰδρυτὴς καὶ μόνιμος ἀρχιμουσικὸς τῆς Συμφωνικῆς Ὀρχήστρας Βορείου Ἑλλάδος (ΣΟΒΕ), (ἔτος ἱδρυσῆς τῆς τὸ 1959) καὶ στὴ συνέχεια γενικὸς διευθυντὴς τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας Θεσσαλονίκης (ΚΟΘ), ὅπως μετονομάστηκε ἡ ΣΟΒΕ. Ἔχει δημοσιεύσει βιβλία καὶ πολλὰς μουσικολογικὰς μελέτας σὲ ἀγγλικά, γαλλικά καὶ ἑλληνικά περιοδικὰ. Συνέγραψε τὸ δίτομον ἔργον, *Ἀρμονία τῆς συγχρόνου μουσικῆς καὶ τὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Μουσικῆς* (Ἀθήνα, 1982). Ὑπῆρξε μουσικὸς συνεργάτης τῆς ἀγγλικῆς ἐγκυκλοπαίδειας «Grove» (Λονδίνον 1954). Οἱ συνθέσεις του περιλαμβάνουν: Ἔργα γιὰ ὀρχήστρα (*Κυπριώτικος γάμος, Δυὸ βυζαντινὰ σκίτσα, Δυὸ συμφωνικὰ εἰκόνες, Δυὸ βυζαντινὰ ἀφιερῶματα, Ἀρχαίκα σουίτα, Κυπριακὰ ἐλευθέρια* – μετὰ χορωδία), ὅπερα (*Ὀδυσσεὺς - 1951*), κοντσέρτο γιὰ πιάνον (1966), καντάτες, ἔργα μουσικῆς δωματίου, κομμάτια γιὰ πιάνον, γιὰ ἄρπα καὶ τραγούδι. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του παίζονται καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ΚΟΘ, τὴν ΚΟΑ καὶ τὴ Συμφωνικὴ Ὀρχήστρα τοῦ ΕἰΡΤ (σήμερα ΕΡΑ) ποῦ διηύθυνε τακτικὰ, ἔχει διευθύνει ὀρχήστρας στὴ Ρουμανία, Γαλλία, Ἰταλία, Φιλιππίνες, Βόρεια Ἀμερικὴ κ.ἄ. Διακρίσεις: Ταξιάρχης τοῦ Φοίνικος (1965), ἐπίτιμος ἐταῖρος τοῦ Κολλεγίου «Trinity» τοῦ Λονδίνου (1952) καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐθνομουσικολογικῆς Ἑταιρείας (1966). Τὸ Ἑλληνικὸ Ὀδεῖον Πάφου (ἴδρ. 1984), φέρει τὸ ὄνομα του.

Νίνα-Κοκκαλίδου-Ναχμία: «Οι καληώρες και άλλα τινά»

Η διακεκριμένη συγγραφέας και δημοσιογράφος κ. Νίνα Κοκκαλίδου-Ναχμία εξέδωσε ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο με τίτλο «Οι καληώρες και άλλα τινά». Στις 184 σελίδες περιλαμβάνει 32 μελέτες-διηγήματα με θεματική που αναφέρεται στα υπερκόσμια, τα εξωπραγματικά πλάσματα, τα (ε)ξωτικά, τα φαντά(σ)ματα, τις νεράιδες τις γοργόρες, τους αλαφροίσκιωτους τα ορατά και αόρατα, γι' αυτό και η πρώτη ενότητα τιτλοφορείται «Ορατών τε πάντων και άοράτων» με τα οποία ακόμη και σήμερα είμεθα δεμένοι με μια αόρατη κλωστή που μας οδηγεί στον άγνωστο μαγικό κόσμο τους. Τα δικά μας όμως (ε)ξωτικά δεν έχουν σχέση με τα στοιχεία και τα φαντάσματα των πύργων και των ερειπίων των άλλων λαών. Είναι ήσυχα. Δε σε πειράζουν αν δεν τα πειράξεις. Επιπλέον έχουμε τα ξόρκια τους που τα απ(ο)μακρύνουν ή και τα εξαφανίζουν με πιο γνωστό «Ιησούς Χριστός (ν)ικά και όλα τα κακά σκορπά».

Στις επόμενες ενότητες γράφει για τους αγίους μας, τον Άγιο Γεώργιο που λογχίζει τα τέρατα των πηγών, για τα νυχτέρια των χωρικών όπου η φωτιά με την υπερφυσική δύναμή της διώχνει τα ξωτικά, για το στοιχείο της Καμάρας της Θεσσαλο(ν)ίκης (της αφίδας του Γαλερίου), για το θρόλο της γουρούνας με τα εννέα γουρουνάκια που τριγυρνάει από την εποχή του βασιλιά Φιλίππου Β' από τη Χαλκιδική έως τη Μάνη, για το νεραϊδόσπορο που φυτρώνει όπου υπάρχει γόνιμο έδαφος, δηλαδή όπου υπάρχουν παραμυθάδες. Γράφει ακόμα για τις Καληώρες, τις νεράιδες που πλένουν τα προικιά τους στα λαγκάδια, για το Θεό Ερμή που κατεβαίνει στον Κλάδεο και λούζεται και τότε ο φύλακας του μουσείου της Ολυμπίας «βλέπει» το βάθρο του άδειο, για τον κ. Συννεφάκια, για τους Καλικάντζαρους και γιατί δε γράφει.

Το έργο αυτό της κ. Κοκκαλίδου είναι ένας θησαυρός για τη λαογραφία μας, αφού αναφέρεται στα υπερκόσμια αυτά πλάσματα και στα έργα τους όπως παρουσιάζονται σ' όλες τις περιοχές της Ελλάδος, από τη Μακεδονία έως το Μοριά – γενέθλιο τόπο της συγγραφέως – και από την Ήπειρο έως την Κύπρο, και αποδεικνύει την ενότητα των ελληνικών δοξασιών και εθίμων, όπου κι αν βρισκονται οι Έλληνες. Ίσως θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διηγήσεις αυτές είναι μία μελέτη με θέμα λαογραφικό, γραμμένη σε μικροπερίοδο, κοφτό πολλές φορές λόγο, με απλές-καθημερινές λέξεις, διαποτισμένες όμως με τον ψυχισμό και τον πνεύμα της πεζογράφου ώστε αναβαπτισμένες να αποκτούν μια λυρική υφή, μια πνευματική γοητεία, μια αμεσότητα, μια υποβλητικότητα. Σε πολλά μάλιστα διηγήματα-μελέτες, που θυμίζουν παραμύθι ή πεζογραφία του περασμένου αιώνα, υποκρύπτεται ένα ηθικοπλαστικό επιμύθιο. Όλα αυτά τα στοιχεία κάνουν ιδιαίτερα ευχάριστο το κείμενο και δε θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι αιχμαλωτίζουν τον αναγνώστη.

ΕΡΑΤΩ ΖΕΛΛΙΟΥ-ΜΑΣΤΟΡΟΚΩΣΤΑ

Κύπρου Χρυσάνθη: «Νέαρχος Κληρίδης - Ένας δάσκαλος από τον Αγρό» –Μυθιστορηματική Βιογραφία) σελ. 105. Έκδοση «Σύλλογος Αποφοίτων Αγρού».

Με άνετη γραφή, πλήρη επίγνωση του έργου που ανέλαβε ο Κύπρος Χρυσάνθης κατέγραψε με πληρότητα τη μυθιστορηματική βιογραφία του Νέαρχου Κληρίδη.

Και δεν είναι μόνο η καλή αφήγηση και η άρτια περιγραφή που μετρά σε αυτό το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη. Το σημαντικότερο νομίζω πως είναι η διάσωση πολλών και χρήσιμων στοιχείων που καταλογίζονται στο επίπονο και μοναδικό έργο του Νέαρχου Κληρίδη. Στοιχεία που σκιαγραφούν τον δημιουργό ακόμη πιο ανάγλυφα και παραστατικά που χωρίς τη συμβολή του Χρυσάνθη θα χαλόντουσαν στη λήθη.

Ο συγγραφέας Χρυσάνθης πρόσεξε τη λεπτομέρεια στην αφήγηση, τη λεπτή σκιαγράφιση του χαρακτήρα του Κληρίδη αλλά πιο πολύ την προσωπικότητα του έργου του, που είναι για όλους ανεκτίμητη.

Αποκαλύπτει και αποκαλύπτεται ο Χρυσάνθης Δημιουργεί και προσφέρει σημαντικό έργο προσθέτοντας στην ιστορική και πνευματική παραγωγή του τόπου μας.

Παράδειγμα προς μίμηση το πληρέστατο έργο του Χρυσάνθη. Παράδειγμα εργοβιογραφίας που θα μπορεί να αποτελέσει εκτός από σημείο αναφοράς και δείγμα γραφής τέτοιου είδους εργασίας.

Ο Χρυσάνθης, όπως ο ίδιος δηλώνει, επιτέλεσε χρέος έναντι στον πνευματικό άνθρωπο της Κύπρου, ο οποίος δούλεψε αφιλοκερδώς για τον τόπο του και ίσως να υπέφερε για τις προδευτικές του ιδέες σε μια πολύ βραδυπορούσα εποχή, τότε στα χρόνια της αγγλικής αποικιοκρατίας.

Γενικά το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη είναι επίτευγμα ξεχωριστό, πλήρους αλήθειας και αξίας για νεότερους και σύγχρονους μελετητές που εκτιμούν και σέβονται το έργο των προσβιτέρων.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΘΩΜΑΣ

Κύπρου Χρυσάνθη: «Λόγος για τον Πέτρο Χάρη» – έκδοση «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου», Λευκωσία 1993 σελ. 102.

Τον Πέτρο Χάρη, η Κύπρος τον τίμησε πολλές φορές και πρόβαλε ευρέως το έργο του. Ένα έργο πολυσήμαντο, πρόσφορο και διαχρονικό.

Πιότερο πρόβαλε το έργο του ο Κύπρος Χρυσάνθης μέσα από μεγάλο αριθμό εντύπων και μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σκιαγραφώντας με τρόπο αποκαλυπτικό την πλουσιότερη προσφορά του στα νεοελληνικά γράμματα.

Όλα τα κείμενα που κατά καιρούς έγραψε ο Κ. Χρυσάνθης για τον Π. Χάρη σταχυολογήθηκαν και ενσωματώθηκαν στο βιβλίο «Λόγοι για τον Πέτρο Χάρη». Μια τιμή που αρμόζει στον Πέτρο Χάρη και που δίνει τις πραγματικές διαστάσεις και τη δυναμικότητα του έργου του Π. Χάρη.

Το βιβλίο χωρίζεται στα μέρη: Λόγος Αποσπασματικός, Διηγήματα-Μυθιστορήματα, Τα Κριτικά, Τα Ταξιδιωτικά, Συνομιλίες, Η Κριτική των άλλων, Μετάφραση.

Για τον Πέτρο Χάρη θα αφιερώσει ο συγγραφέας και τούτο το επίγραμμα που περικλύει όλο το θαυμασμό και την εκτίμηση προς το πρόσωπό του:

«Οδηγητή με λόγο κριτικό
του τύπου ιεροφάντη κι εραστή
και των καλών γραμμάτων πρωθερέα
σε χαιρετούν οι λάτρεις των γραμμάτων».

Ένα επίγραμμα ως προμετωπίδα της συγκομιδής άρθρων και κειμένων που θα μαζευτούν σ'ένα τόμο για να παρουσιαστεί ανάγλυφα και συνθετικά η πνευματική προσφορά και η πολύτροπη προσωπικότητα του Πέτρου Χάρη. Η γόνιμη πορεία του είναι μακρά και αξιόλογη.

Η εργασία του Χρυσάνθη έχει την εμβέλεια να ακολουθήσει αυτή την πορεία ως το τέλος με τη γλώσσα της πραγματικότητας, της ευθείας επισήμανσης των κυριότερων αρετών του Ακαδημαϊκού Πέτρου Χάρη, δίνοντας τις σωστές διαστάσεις του έργου του με τεκμηριωμένες απόψεις και συγκροτημένες σχέψεις.

Πολλές φορές μάλιστα ο λόγος του Χρυσάνθη είναι διαναγής, διεισδυτικός, καιρός και σαφής για να δώσει επακριβώς το σημαντικότερο μέρος του έργου του Πέτρου Χάρη αλλά ταυτόχρονα να δώσει και το φιλοσοφικό, λογοτεχνικό και προσωπικό στίγμα του συγγραφέα. Πράγμα βέβαια πολύ δύσκολο και μόνο ένας κριτικός που παρακολουθεί συνεχώς και ανελλιπώς το έργο του θα μπορούσε να το πετύχει. Ο Χρυσάνθης είναι ένας τέτοιος κριτικός γιατί παρακολουθεί με πνεύμα και μάτι ανοικτό όλες τις πνευματικές δραστηριότητες του Πέτρου Χάρη. Γι' αυτό ο λόγος τον έχει βαρύτητα, συνέπεια, αξία και γίνεται αποδεχτός πέρα για πέρα.

Σε τέλος του βιβλίου πρέπει να σημειώσουμε και την αξιόλογη βιβλιογραφική εργασία του Νίκου Παναγιώτου με τίτλο «Ο Πέτρος Χάρης στα Κυπριακά Περιοδικά» με 101 αναφορά. Καθόλου ευκαταφρόνητος αριθμός. Αντίθετα διαφαίνεται η σημαντική και πληθωρική μορφή του Πέτρου χάρη ακόμη και στα Κυπριακά Περιοδικά.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΘΩΜΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Νέα Έποχή (Λευκωσία), Διαδρομές (Αθήνα), Νουμάς (Πύργος - Ήλεις), Πνευματικές Σελίδες (Αθήνα), Πνευματική Ζωή (Καλλιθέα), Δαυλός (Αθήνα), Το Περιοδικό (Λευκωσία), Αίγαιοπελαγίτικα Θέματα (Αθήνα), Αιολικά Γράμματα (Καλλιθέα), Πορφύρας (Κέρκυρα), Εύθυνη (Αθήνα), Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη), Έμβόλιμον (Άσπρα Σπίτια Βοιωτία), Τριφυλιακή Έστια (Αθήνα), Cyprus To-day (Λευκωσία), Ε.Ι. (Αθήνα), Διαδρομές (Αθήνα), Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- Έλενα Γκουντάρα - Σωτηράκη: «Λατρεία και Δάφνες», Λάρισα 1994.
 Γιώργος Πετούσης: «Επώδυνη Καταβύθιση», Λεμεσός-Κύπρος 1995.
 Μαρία Βύρων Ραϊζής: «Η ποίηση του Μπαίρον» (Πανόραμα και σχόλιο) Αθήνα 1994.
 Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου: «Κραυγές Ίούλη», Λευκωσία 1995.
 Μήτσου Τσιάμη: «Έμπομύθιον νόστιο», Αθήνα 1995
 Στέλιο Ντόμαλη: «Η Έμπνευση», Λάρισα 1995
 Βασ. Ι. Λαζανά: «Αρχαίοι Έλληνικοί Έπιγραμματοποιοί του Αιγαίου», Β' Έκδ. Αθήνα 1995
 Αθηνούλας Βαλιαντή: «Πρός τήν άπέναντι όχθη», Λευκωσία 1994
 Στέγιος Δημάλης: «Ένδον ρήματα», Λαμία 1995
 Δημ. Ζαδέ: «Πάνω άπ' τόν Ξένο μόχθο», (τομ. Στ') Αθήνα 1995
 Έ. Ι. Φραγκούδη: «Όδοιπορικό Μαυροβουνίου», Αθήνα 1994
 Κ. Μιχαηλίδης, Θ. Δ. Φραγκόπουλος, Κ. Τσιρόπουλος: «Για τήν Ίωάννα Τσάτσου», Αθήνα 1995
 Στέλλα Αρκάδη: «Εύλογημένη βροχή», Αθήνα
 Ανδρέα Παστελλά: «Μεταθανίως άποσηματισθείς», Αθήνα 1995
 Γιώργος Κορυζής: «Δυτικό τείχος και οί 13 γραφές lux intima», Αθήνα
 Κυριάκου Χατζηλουκά: «Άρμοί», Αθήνα 1993
 Μ. Γ. Βαρβούνη: «Εισαγωγή στις Σαμακές Σπουδές», Αθήνα 1994

ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΕΡΩΤΙΚΟ

Ποίηση: Κύπρος Χρυσάνθης
Μουσική: Χαράλαμπος Πραματευνάκης

Γλάστρα βασιλικού, πυκνό άνθολόι
τ' άχϋλι σου κλειστό, μὰ σὰ μιλήση
πετὰ λαός γιορτής σάν τὸ μελίσει
σὲ ρόδα αὐτιά τ' άνάερο σου άχολόι.

Τὸ πάτημά σου εἰκόνα ὄπου κυλήσει
καὶ γονατὰ τῶν νιῶν τὸ κομπολόι,
ποὺ σ' άκλουθεῖ, καὶ θεῖο περδικολόι
τὸ βλέμμα σου στὸν ὄποιο ροβολήσει.

Κι' οἱ φορεσιές σου άνθοι τῆς πάχνης,
βαμβάκι τοῦ καπνοῦ κι' άτλάζι άράχνης.
Δῶσ' μου κι' ἐμέ τὸν πλουμιστῆ σου πόθο,
τῆ συλλογή σου γύρα νὰ τῆ νοιώθω,
ἦ άστροπελέκι ρίξε μου άπό πάνω
σάν τὸ κλωνι νὰ γείρω νὰ πεθάνω.

νέο
Baygon
spray

Κατσαριδοκτόνο
με μεγάλη διάρκεια δράσης

Είναι πολύ
αποτελεσματικό
για τα οικιακά έντομα.

Καταπολεμά:
Κατσαρίδες,
μυρμήγκια, ψαράκια,
κοριούς, σκόρους,
τσιμπούρια, αράχνες,
κ.λ.π.

Bayer

Με την εγγύηση της Bayer.

Δεν καταστρέφει το OZON

Αρ. Εγγραφής Υπ. Γεωργίας Η43

Εισαγωγείς — Διανομείς:

Κώστας Χριστοδούλου & Σία

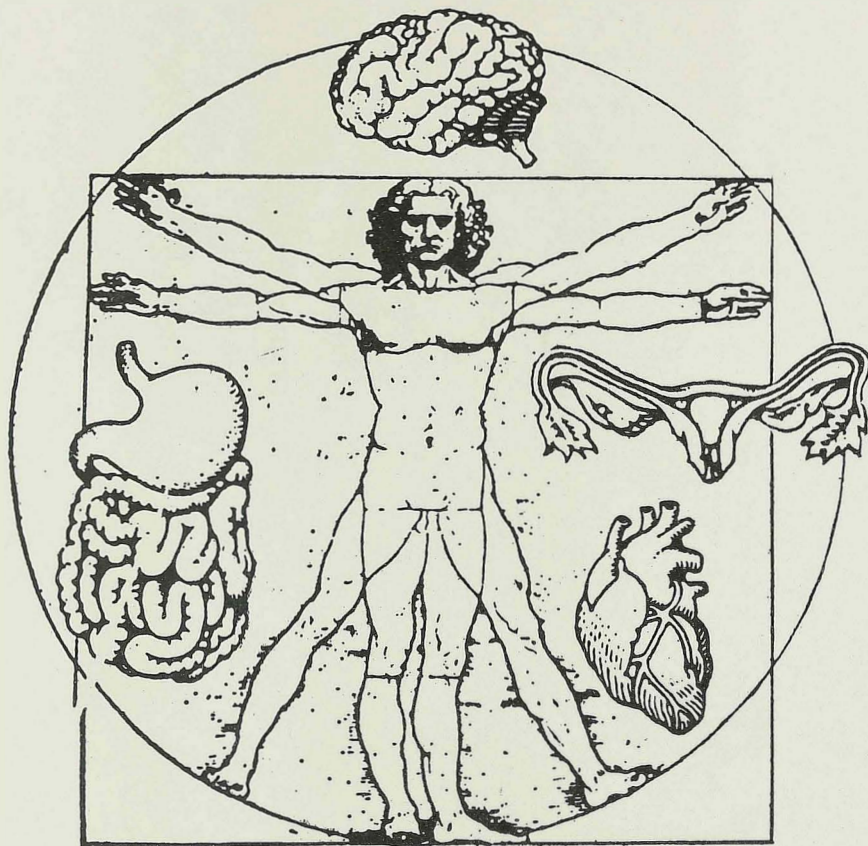
Θ. Θεοδότου 30, Τηλ. 449843, Λευκωσία

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

 Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΑΙΣΘΗΣΗ ΑΠΟΛΑΥΣΗΣ